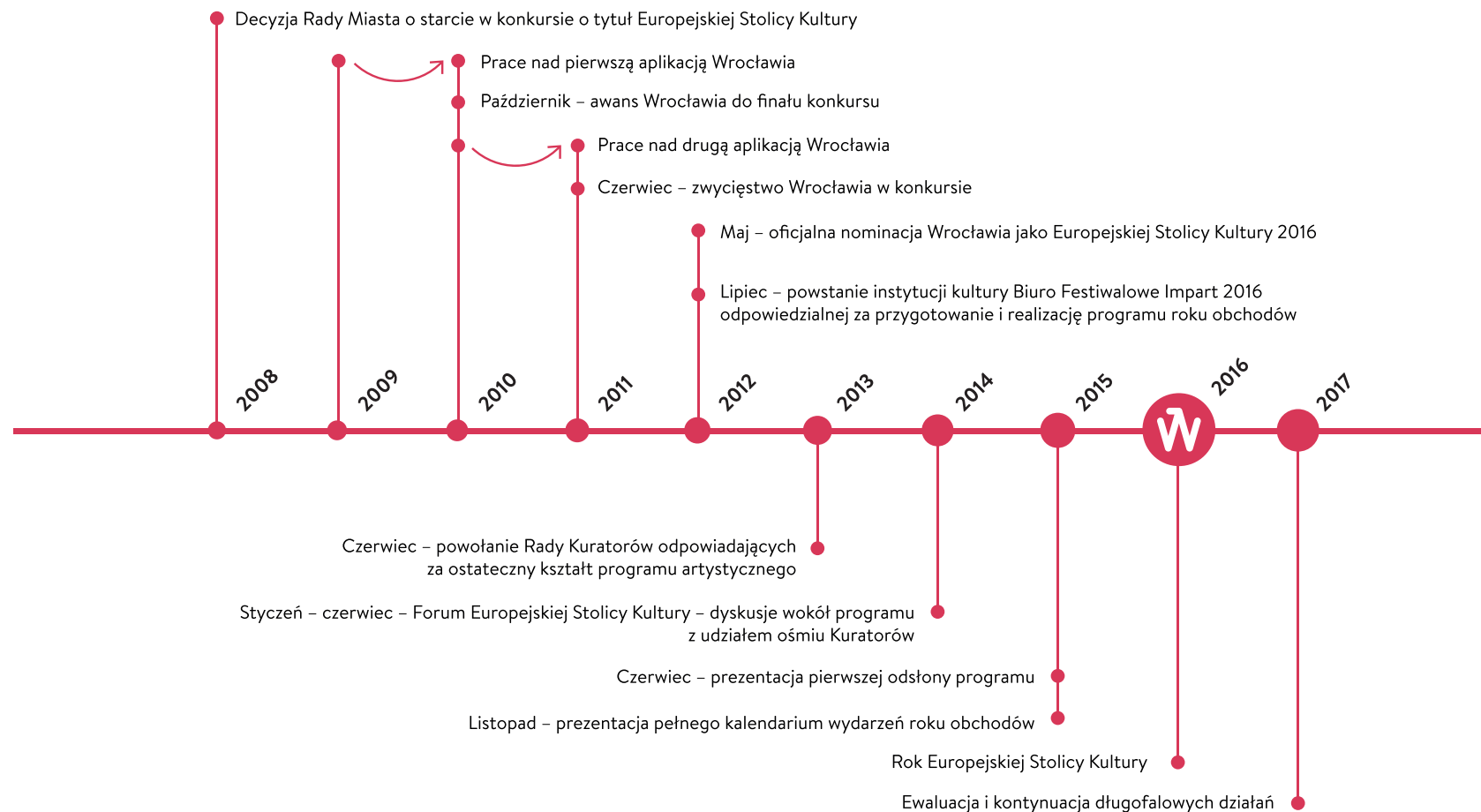

Przestrzenie dla piękna. Podsumowane

Co zostanie po ESK Wrocław 2016?

- inwestycje w infrastrukturę kulturalną: stworzono nowe i dostrzeżono znaczenie już istniejących przestrzeni publicznych, przyjaznych aktywnościom społecznym, kształtujących postawy prospołeczne i obywatelskie;
- projekty powstałe podczas ESK Wrocław 2016 (m.in.): mikroGRANTY ESK 2016, Program Rezydencji Artystycznych A-i-R Wro oraz „Strategia rozwoju kultury w perspektywie 2020+”;
- wspólnotowe doświadczenie mieszkańców: wrocławianie chętnie korzystają z okazji do bycia razem, wchodzą w relacje, a przede wszystkim chętnie angażują się w przedsięwzięcia poszerzające wiedzę i rozwijające umiejętności, wymagające aktywności, w projekty społeczne i wspólnotowe;
- wizerunek Wrocławia: wzrosła rozpoznawalność miasta i regionu w Polsce i Europie;
- ukształtowana i wzmocniona kulturotwórcza rola Wrocławia, także wobec regionu Dolnego Śląska;
- potencjał twórców i lokalnej sfery kultury: ESK doprowadziło do wzmożenia aktywności lokalnej sfery kultury, a z kultury uczyniło temat chętnie dyskutowany w sferze publicznej miasta;
- kompetencje Biura Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016 przekształcanego w Miasto Kultury Wrocław.

Przestrzenie dla piękna. Podsumowane

Przestrzenie dla piękna. Podsumowane

Wrocław 2017

WROCŁAW 2016
Europejska Stolica Kultury

EUROPEJSKA
STOLICA KULTURY

© Uniwersytet Wrocławski, Urząd Miejski Wrocławia, Biuro Festiwalowe IMPART 2016

ISBN: 978-83-948038-4-1

Autorzy tekstów: Ewa Banaszak, Jolanta Banaś, Edwin Bendyk, Mateusz Błaszczyk, Kamilla Dolińska, Rafał Drozdowski, Bożena Gierat-Bieroń, Katarzyna Kajdanek, Kamila Kamińska, Dominika Kawalerowicz, Marek Krajewski, Dawid Krysiński, Paweł Kubicki, Łukasz Medeksza, Joanna Orzechowska-Waclavewska, Jacek Pluta, Tomasz Szlendak, Marek Sztark, Agnieszka Wieszaczevska oraz kuratorzy i zespół ESK Wrocław 2016

Autorzy fotografii: Filip Basara (s. 34, 47, 64, 148), Artur Bryś (s. 61), BTW Photographers Maziarz Rajter (s. 64), Krzysztof Ćwik (s. 119), Dunvael Photography (s. 34, 94, 155), Hypervideo (s. 80), Marcin Jędrzejczak (s. 106, 111, 116), Alicja Kielan (s. 73, 75), Dorota Korotko (s. 84), Małgorzata Kujda (s. 47), Maciej Kulczyński (s. 143), materiały ASP (s. 133), Wojciech Nekanda Trepka (s. 138, 140), Marcin Oliva Soto (s. 35, 36, 81), Oliwia Papatanas (s. 108), Miłosz Poloch (s. 63), Beata Ratuszniak (s. 40, 41, 126, 127), Aleksandra Solińska (s. 71), Jerzy Wypych (s. 121, 137), Maciej Zakrzewski (s. 46)

Opieka redakcyjna

Dominika Kawalerowicz, Magdalena Klich

Redakcja

Marta Mizuro

Korekta językowa

Monika Skowron

Korekta merytoryczna

Dominika Kawalerowicz, Magdalena Klich

Projekt graficzny i skład

Aleksandra Błędowska, Magdalena Przewłocka

Druk i oprawa

Wrocławska Drukarnia Naukowa PAN

Biuro Festiwalowe IMPART 2016

ul. Świdnicka 8B

50-067 Wrocław

www.wroclaw2016.pl

Ewaluacja Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016 – projekt badawczy sfinansowany ze środków budżetowych Urzędu Miejskiego Wrocławia w ramach współpracy naukowej realizowanej przez Gminę Wrocław, Uniwersytet Wrocławski i Biuro Wrocław 2016.

WROCLAW 2016
Europejska Stolica Kultury

Uniwersytet
Wrocławski

Spis treści

Wstęp	7
1. Program	
1.1. Idee i wartości ESK Wrocław 2016	10
1.2. Rok obchodów	11
1.3. Program ESK Wrocław 2016	13
1.4. Kuratorzy ESK Wrocław 2016	15
1.5. Scena Wrocławia	33
1.6. Scena Dolnego Śląska	37
1.7. Scena ogólnopolska	39
1.8. Scena europejska i światowa	42
2. Dostęp do kultury i uczestnictwo	
Wstęp	50
2.1. Dostęp do kultury i uczestnictwo	52
2.2. Weekendy specjalne	62
2.3. Postawy wobec kultury	66
2.4. Mikrobiegi kultury	69
mikroGRANTY ESK 2016	70
Wrocław – wejście od podwórza	72
Program Rezydencji Artystycznych A-i-R Wro	76
2.5. Wolontariusze ESK Wrocław 2016	79
2.6. Kreowanie doświadczenia – komentarze	82
Sakralność kultury i niemota	83
Co dalej? Uwagi podsumowujące do badań i wyników ewaluacji	88
Niepozorowane pogłębienie. Refleksje post-ewaluacyjne	92
3. Kultura i rozwój	
3.1. Sieci współpracy międzynarodowej	102
3.2. Źródła ESK Wrocław 2016	104
3.3. Rozwój infrastruktury kulturalnej w latach 2008–2016	123
3.4. Efekt ESK. Długofalowe skutki procesu ubiegania się o miano Europejskiej Stolicy Kultury 2016. Raport z badań	124
3.5. Wrocławskie przemysły kultury wobec ESK	128
3.6. Terra (in)cognita. Rok ESK w perspektywie wrocławskich instytucji i organizatorów kultury	132
3.7. Diagnoza wrocławskiej kultury po 2016 roku	134
3.8. Miasto Przyszłości / Laboratorium Wrocław Foresight Społeczny. Wrocław 2036/2056	139
3.9. „Kultura – Obecna!?” Strategia rozwoju kultury 2020+	141
4. Wizerunek	
4.1. ESK Wrocław 2016 w mediach	146
4.2. Wizerunek Wrocławia i regionu w perspektywie ESK”	150
5. Ekonomia	
5.1. Wpływ ESK Wrocław 2016 na turystykę miasta	158
5.2. Zaangażowanie sektora prywatnego	160
5.3. Zarządzanie projektem ESK Wrocław 2016	161
5.4. ESK Wrocław 2016 w liczbach	167
5.5. Budżet	169
Lista projektów ESK Wrocław 2016	172

Oddajemy w Państwa ręce raport z obchodów Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016, który zamyka cykl książek programowych ukazujących proces realizacji programu od 2008 roku (decyzja Rady Miejskiej o starcie w konkursie o tytuł) do 2017 roku (zakończenie działań, ewaluacja i kontynuacja długofalowych zadań). W skład cyklu wchodzi: dwie aplikacje konkursowe – *Przestrzenie dla piękna* (2010) i *Przestrzenie dla piękna. Na nowo rozważone* (2011), zapowiedź projektów i programów przygotowanych przez kuratorów i cały zespół – *Przestrzenie dla piękna. Projektowane* (2015) oraz kalendarium roku – *Przestrzenie dla piękna. W działaniu* (2016).

Niniejsza publikacja jest wyjątkowa, ponieważ powstała we współpracy z socjologami Uniwersytetu Wrocławskiego, którzy podjęli się niezwykle trudnego zadania ewaluacji społecznych efektów tego projektu. Efektem ich dwuletniej pracy są raporty tematyczne omawiające różnorodne i złożone zjawiska społeczne związane z tworzeniem i uczestnictwem w kulturze w roku ESK, których omówienie przeczytacie Państwo w kolejnych rozdziałach. Dopełnieniem tych tekstów są podsumowania przygotowane przez zespół i współpracowników ESK Wrocław 2016

– programowe, wizerunkowe, ekonomiczne oraz medialne. Publikacja jest zaproszeniem do poznania wyborów artystycznych dokonanych przez kuratorów ESK i przeglądu najważniejszych działań tworzonych w przenikających się sferach oddziaływań na scenie Wrocławia, Dolnego Śląska, ogólnopolskiej oraz europejskiej i światowej. Zamieszczamy również fragmenty opracowań, które stanowią swoisty drogowskaz do działań w przyszłości i stały się częścią strategii rozwoju miasta Wrocławia.

Jesteśmy w pełni świadomi, że żadne opracowanie procesu tworzenia Europejskiej Stolicy Kultury nie jest w stanie objąć złożoności, wielopoziomowości tej inicjatywy. Jednak mamy nadzieję, iż lektura wszystkich publikacji ewaluacyjnych pozwoli Państwu pełniej doświadczyć niezwykłego procesu, jakim była dla miasta i kraju Europejska Stolica Kultury.

Dobrej lektury.

**Zespół Europejskiej Stolicy
Kultury Wrocław 2016
i Zespół Ewalacyjny ESK
Uniwersytetu Wrocławskiego**

1. Program

1.1.

Idee i wartości ESK Wrocław 2016

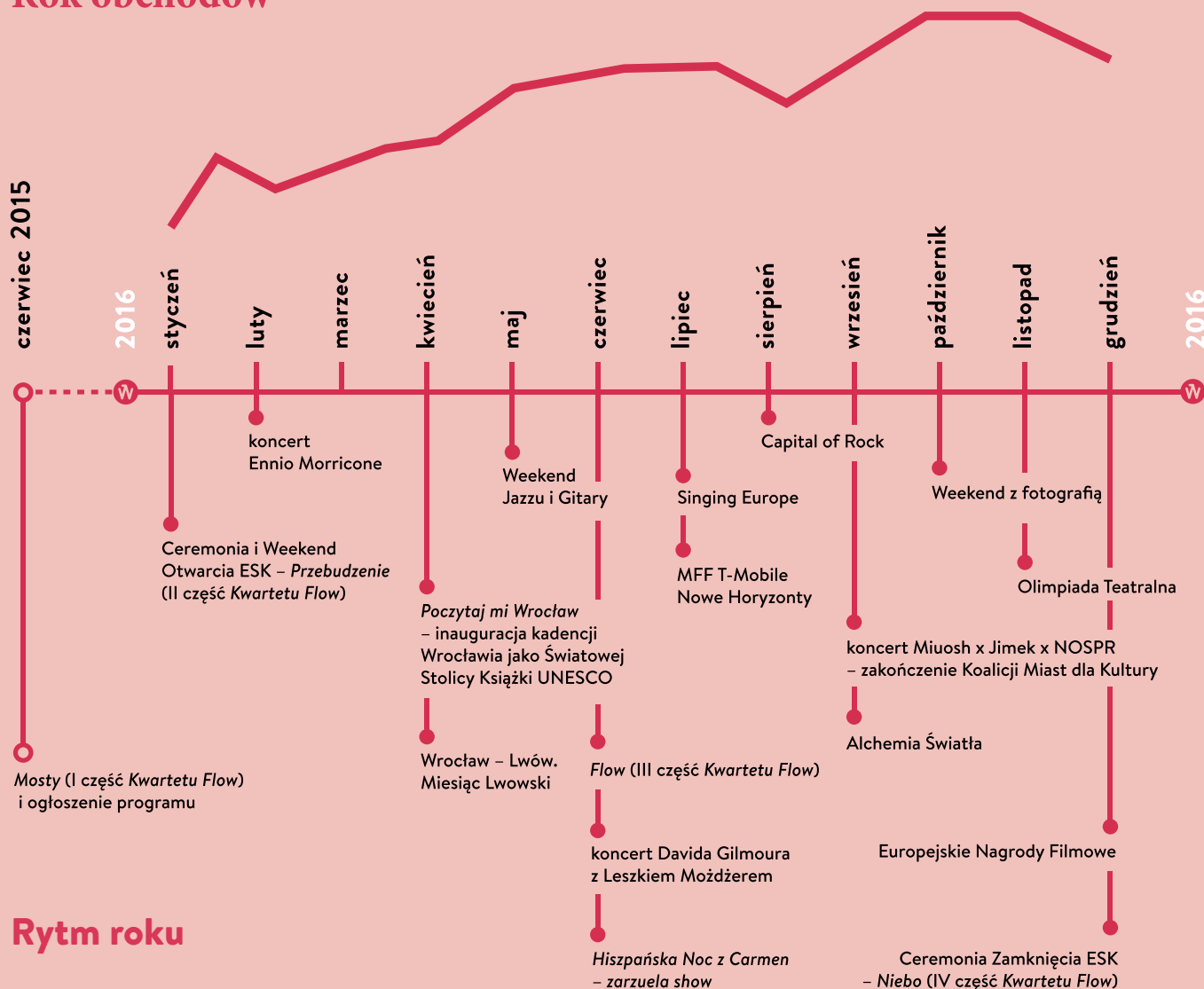
Wrocław jako Europejska Stolica Kultury podczas przygotowań i w roku 2016 opowiadał swoją niezwykłą i tragiczną historię – unikatową na tle innych europejskich miast – oraz zachęcał wrocławian do refleksji o tożsamości przestrzeni miejskiej i jej mieszkańców. Zniszczenie wielokulturowego miasta w czasie i po II wojnie światowej, całkowita wymiana ludności (z niemieckiej na polską), okres komunizmu, późniejsza walka o wolność i demokrację, czas Solidarności, powódź stulecia oraz odbudowa i tego punktu na mapie Europy, a także innowacyjne myślenie o kulturze w przyszłości stały się motywami przewodnimi całorocznego święta. Rozmawialiśmy zatem o przemianie. Pytaliśmy, prowokowaliśmy, inspirowaliśmy i opowiadaliśmy o metamorfozie kultury – od minionej przez obecną ku przyszłej.

Niełatwe procesy społeczne zachodzące w Europie w ciągu ostatnich lat, a więc także w trakcie realizacji projektu, spotęgowały potrzebę tej refleksji. Aktywność nasza oraz partnerów skupiała się na tworzeniu otwartych i pełnych energii przestrzeni dla piękna, zarówno tych materialnych, jak i pozostających w sferze wartości duchowych, służących za-

spokajaniu pragnienia obcowania ze sztuką i kulturą, prospołecznych i zachęcających do postaw proobywatelskich. Naszym narzędziem było bogactwo różnorodności cechujące autonomicznych kuratorów, programy, projekty, działania i sposoby uczestniczenia w nich.

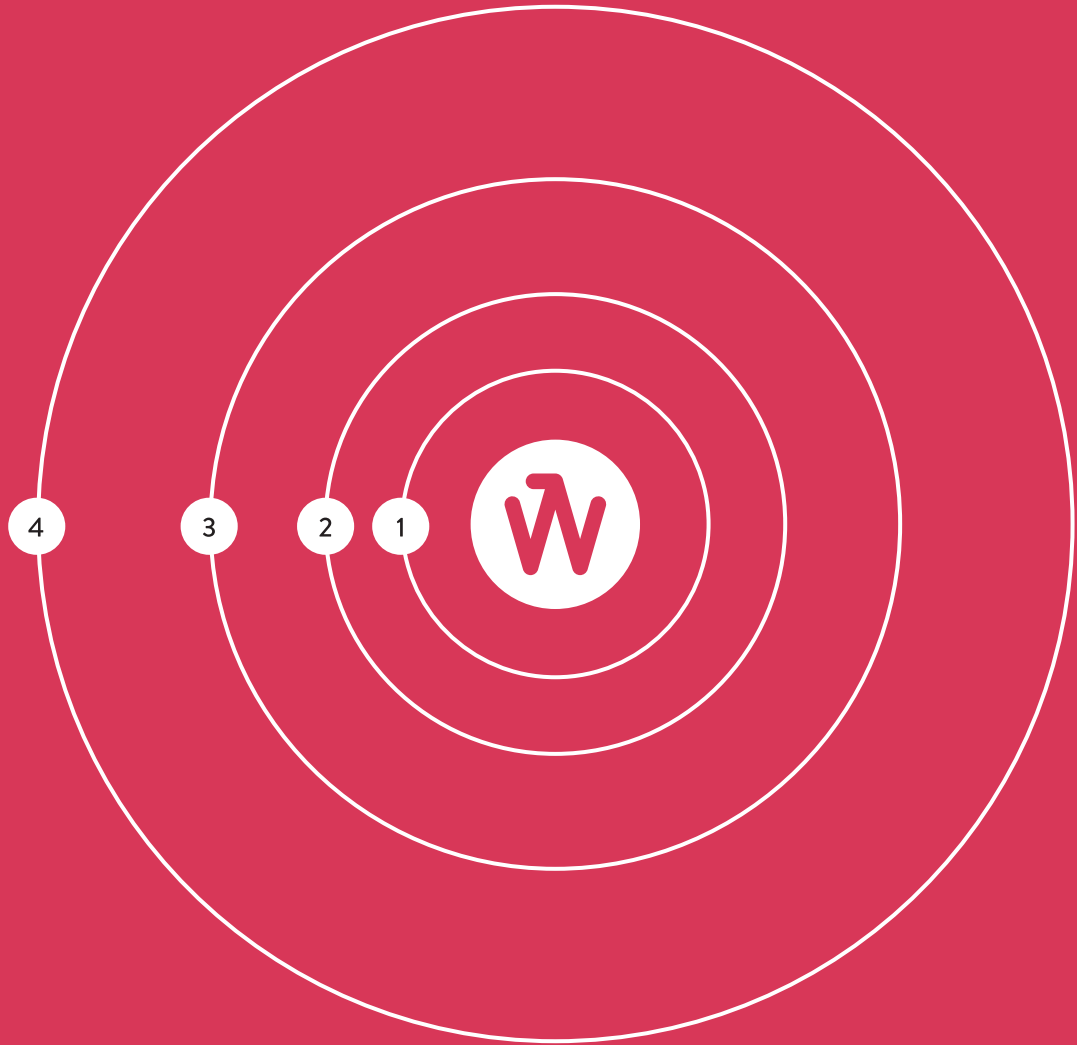
Proces ESK Wrocław 2016, realizowany równolegle na czterech scenach: Wrocławia, Dolnego Śląska, Polski, Europy i świata, był czasem przemiany. Wiele rozpoczętych rozmów i sporów, które sprawiły, że dzisiaj kultura we Wrocławiu wibruje, trwać będzie jeszcze długo i w konsekwencji spowoduje stworzenie nowego, świadomego i wyjątkowego w skali europejskiej modelu kultury miejskiej, a dziesiątki aktywności, które będą tu trwały, tylko wzmocnią przekonanie, że Wrocław już na zawsze pozostanie Miastem Kultury.

1.2. Rok obchodów

Rytm roku

Ramą obchodów były największe projekty performatywne, przygotowane przez kuratora Chrisa Baldwina. Natomiast rytm roku odmierzały przygotowane specjalnie na rok święta kultury i specjalne weekendy, podczas których intensywność działań była największa. Natężenie działań było nierównomierne, sinusoidalne – od spokojnego początku roku, przez intensywne wiosnę i lato, po kumulację jesienią i zimą.

1.3.

Program ESK Wrocław 2016

Za program artystyczny ESK Wrocław 2016 odpowiadało ośmiu kuratorów: Agnieszka Franków-Żelazny za muzykę, Ewa Michnik za operę, Chris Baldwin za performance, Michał Bieniek za sztuki wizualne, Jarosław Fret za teatr, Roman Gutek za film, Irek Grin za literaturę i Zbigniew Maćków za architekturę. Stworzyli oni eksperymentalny archipelag sztuk, wielość ludzi zjednoczonych w przedsięwzięciu. Dopełnieniem ich programu były liczne projekty biura ESK Wrocław 2016, których polem działania była:

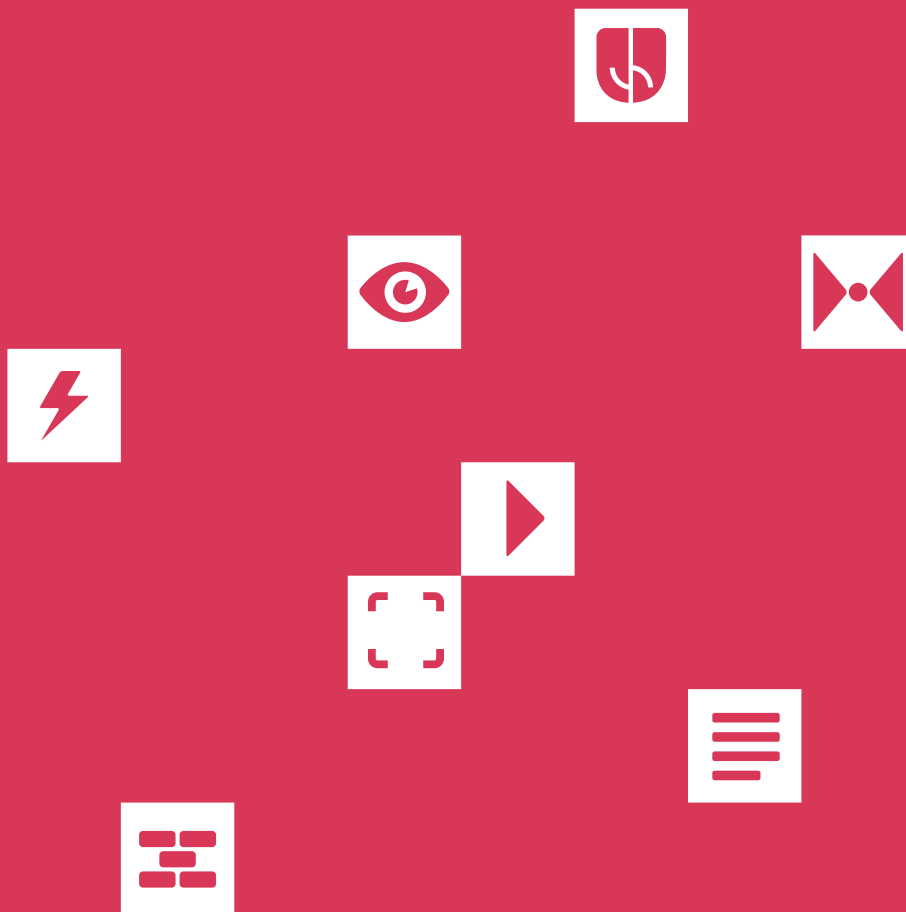
- 1. scena Wrocławia** – akcje społeczne, edukacyjne, partycypacyjne, multidyscyplinarne (np. mikroGRANTY ESK 2016, Miasto Przyszłości / Laboratorium Wrocław, Parki ESK, Wolontariat ESK, Audience Development).
- 2. scena Dolnego Śląska** (np. Kultura małych i średnich miast).
- 3. scena ogólnopolska** (Koalicja Miast dla Kultury).
- 4. scena europejska i światowa** (rozwijanie współpracy międzynarodowej poprzez np. Prawo do kultury, Miesiąc Lwowski, współpracę z Berlinem, stworzenie Programu Rezydencji Artystycznych A-i-R Wro).

Dzięki temu między wyspami kuratorskimi powstał szereg mniejszych wysepek tworzących jedyną w swoim rodzaju kulturalną mapę miasta. Wstępem do ścisłej realizacji projektów w 2016 było uruchomienie zarówno inwestycji w infrastrukturę kultury, jak i przedsięwzięć mających na celu podnoszenie kompetencji pola kultury.

Dodatkowo warto podkreślić, że aktywność programowa trwała przez kilka lat przygotowań oraz w roku obchodów święta bazując na wymianie doświadczeń i dobrych praktyk, kreacji, partnerstwie, sieci współpracy międzynarodowej i projektach o często niespotykanej dotąd w Polsce skali, zmieniających miasto.

Na program ESK Wrocław 2016 złożyło się ponad 425 projektów, co dało przeszło 2000 dużych wydarzeń kulturalnych, tylko w 2016 roku. Łączna liczba wydarzeń bezpośrednio związanych z projektem ESK Wrocław 2016 to ponad 7500 (więcej w rozdziale 5.4. ESK w liczbach).

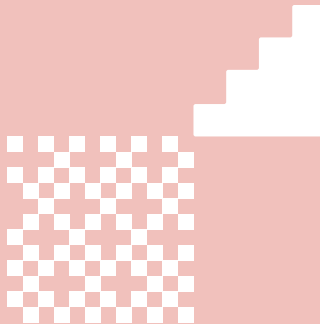
1.4.
Kuratorzy
ESK Wrocław 2016

Architektura

PROGRAM

Zbigniew Maćków
Kurator ds. architektury

Wrocław to pierwsza Europejska Stolica Kultury, która ustanowiła architekturę jedną z ośmiu dziedzin kuratorskich obok m.in. literatury, muzyki i sztuki. Architektura bowiem jest dziedziną szczególnie się liczącą w naszym mieście: odbywa się tu rekordowo dużo konkursów, wyjątkowo dobrze układa się współpraca wrocławskich ośrodków architektonicznych (takich jak: Stowarzyszenie Architektów Polskich, Dolnośląska Okręgowa Izba Architektów RP, Muzeum Architektury, Wydział Architektury na Politechnice Wrocławskiej). Ponadto hasłem aplikacji przygotowanej dla ESK stały się „Przestrzenie dla piękna”, rozumiane zarówno metaforycznie, jak i dosłownie. Rok 2016 zaowocował wieloma projektami, które przyczyniły się do stworzenia architektury bardziej dostępnej dla mieszkańców miasta.

Nie jestem w stanie wybrać najważniejszego wydarzenia roku 2016, gdyż założeniem programu była różnorodność, służąca zaspokajaniu rozmaitych potrzeb i gustów. Wydarzenia się uzupełniały, składały się na większe projekty i ewoluowały przez cały rok. Moim marzeniem i planem było rozbudzenie w odbiorcach apetytu na architekturę. Mam więc nadzieję, że właśnie on będzie stanowił niematerialny efekt Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016. Na jej efekt materialny natomiast składa się ponad trzydzieści budowli i przestrzeni. Wyróżniającym się spośród nich projektem architektonicznym są Nowe Żerniki, które niejako uwarunkowały wyodrębnienie się tej dziedziny kuratorskiej.

Wrocław, który z jednej strony posiada elementy przedwojennej WUWY zrealizowanej przez Deutsche Werkbund, a dziś zrewitalizowanej (na terenie Biskupina), a z drugiej strony nie do końca docenia szlachetny modernizm z lat 60., teraz podejmuje próbę stworzenia osiedla modelowego na miarę XXI wieku. Nowy kawałek miasta powstaje w oparciu o zestawienie naszego doświadczenia z potrzebami mieszkańców, przy współpracy architektów, deweloperów, władz miasta, a także samych zainteresowanych. To przedsięwzięcie pomogło nam zrozumieć, że tak istotna dla architektów forma zajmuje jedno z ostatnich miejsc wśród miejskich potrzeb. Za to Nowe Żerniki stawiają na jakość życia mieszkańców.

Podsumowując niezwykle rok 2016, nie sposób pominąć serii wykładów *Duże A*, które przybliżyły architekturę nie tylko zajmującym się nią na co dzień. Pokazaliśmy słuchaczom, że jest ona jednym z narzędzi, które pomagają rozwiązać bieżące problemy ludzkości. Zorganizowaliśmy też szereg wystaw w jednym w Polsce Muzeum Architektury, który cieszył się rekordową frekwencją. Zaprezentowaliśmy tamże najlepsze realizacje ostatnich 25 lat z całej Europy, w tym modernistyczny Lwów, a także przybliżyliśmy życie i twórczość Jadwigi Grabowskiej-Hawrylak, autorki wrocławskiego „Manhattanu”. Ponadto w ramach projektu „Kościół. Piękno i kicz” poddaliśmy dyskusji architekturę sakralną i wspólnie szukaliśmy kierunku, w jakim powinna się ona rozwijać.

Mam nadzieję, że po roku 2016 wzrosła świadomość architektoniczna wrocławian i wszystkich gości, którzy odwiedzili Europejską Stolicę Kultury. Postawiliśmy architekturę na równi z pozostałymi dziedzinami sztuki, zatem liczę, że teraz stanie się tak popularnym tematem rozmów i społecznych dyskursów jak film, muzyka, teatr.

Film

Związane z filmem tradycje Wrocławia w połączeniu z tytułem Europejskiej Stolicy Kultury 2016 pozwoliły na stworzenie wyjątkowego programu. Jego sercem zostało Kino Nowe Horyzonty, otwarte w 2012 roku największe europejskie kino studyjne, gdzie przez cały rok odbywały się przeglądy, festiwale oraz działania edukacyjne. Trzonem programu była edukacja filmowa: oferowaliśmy seanse i spotkania ukierunkowane na kształtowanie gustu młodych widzów, odkrywanie różnorodności kina, rozbudzenie potrzeb kulturalnych oraz przygotowanie do odbioru trudniejszych filmów. Działania te stanowią podstawę niezbędną do długotrwałego zwiększenia uczestnictwa wrocławian w kulturze i wzrostu zainteresowania ambitniejszym kinem.

Z realizacją programu wiązała się szeroka prezentacja dorobku kina europejskiego, zarówno w ujęciu historycznym (Czechosłowacka Nowa Fala, kino ukraińskie), jak i z perspektywy najnowszych dokonań (m.in. nowe kino włoskie, francuskie, hiszpańskie i niemieckie). We współpracy z równoległą stolicą kultury, San Sebastián, zaprezentowano baskijskie tradycje filmowe i kulinarne. Swoje specjalne edycje miały wrocławskie festiwale: MFF T-Mobile Nowe Horyzonty z Mistrzowskimi Lekcjami Kina oraz American Film Festival z przeglądem poświęconym Europejczykom tworzącym w Stanach Zjednoczonych. Premierę miała operowa adaptacja *Zagubionej Auto-*

strady, odbyły się również specjalne pokazy filmowej opery Matthew Barneya *River of Fundament*. Zwieńczeniem programu było wręczenie we Wrocławiu Europejskich Nagród Filmowych oraz towarzyszący mu przegląd laureatów i filmów nominowanych oraz spotkania z twórcami. Szczególnie cenna była możliwość zaproszenia do Wrocławia artystów kina, takich jak choćby Nanni Moretti, Víctor Erice, Carlos Saura, Petr Zelenka, Ulrike Ottinger, Jessica Hausner, Claire Denis, Andriej Konczałowski, Cristian Mungiu, Wim Wenders.

Należy oczekiwać, że działania te poprzez swoją skalę przyczynią się w dłuższej perspektywie do zwiększenia rozpoznawalności i umocnienia wizerunku Wrocławia jako ważnego europejskiego ośrodka filmowego.

Roman Gutek
Kurator ds. filmu

Literatura

Irek Grin
Kurator ds. literatury

Od wielu lat powraca kwestia: co zostanie po Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016? Niezwykle rzadko pytanie to zadawane było przez oponentów tonem poważnym, prawie nigdy nie próbowało być otwarciem rzeczowej dyskusji i nigdy chyba nie stało się punktem wyjścia do pogłębionej refleksji. Celem formułujących to zagadnienie osób były: sarkazm i ironia, powodami: besserwischerstwo, artystyczne kompleksy i niespełnione nadzieje na osobisty – zawsze definiowany indywidualnie i jednorazowo – sukces.

Programując odślonę literacką ESK, stawialiśmy sobie to pytanie bez przerwy, traktując je śmiertelnie poważnie, boleśnie szczerze i otwarcie. Szczególnie że uzyskawszy równoległe tytuł Światowej Stolicy Książki UNESCO, czuliśmy na sobie odpowiedzialność podwójną. Proponując dane wydarzenia, rozważaliśmy ich wpływ na dalsze funkcjonowanie i rozwój kultury literackiej w mieście na wszystkich bodaj poziomach – lokalnym, ogólnopolskim, europejskim i światowym. Społecznym, rynkowym, partycypacyjnym. Mieliśmy także niekomfortową świadomość „uśredniającego” charakteru naszych działań. Wiedzieliśmy, że nie zaspokoimy indywidualnych oczekiwań wszystkich zainteresowanych. Niemniej to, co zostaje w przestrzeni literackiej i czytelniczej miasta po roku 2016, napawa nas dumą.

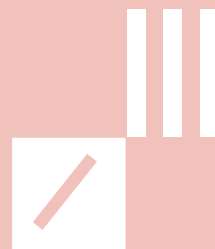
Wrocław wszedł do Międzynarodowej Sieci Miast Schronienia Pisarzy (ICORN), pierwszy, spośród wielu w przyszłości, prześladowany w swoim kraju autor jest już bezpieczny w naszym mieście. Stworzyliśmy Wrocławski Dom Literatury – pierwszą miejską instytucję kultury skupioną tylko na działaniach poświęconych książce. Instytucję, która przejęła wiele naszych programów i zobowiązań zaciągniętych w czasie Europejskiej Stolicy Kultury. Powstał Wrocławski Program Wydawniczy – unikatowe w skali ogólnopolskiej systemowe rozwiązanie, wspierające wrocławskich wydawców i autorów.

Zostawiamy przestrzeń wspólną dla wszystkich organizacji pozarządowych, animatorów kultury i instytucji zajmujących się literaturą: Wrocławski Portal Literacki. Stworzyliśmy grę mobilną Litera-tu-GRA przeznaczoną dla uczniów polskich szkół. To we Wrocławiu powstał Światowy Hymn Książki UNESCO ze słowami wiersza Tadeusza Różewicza *Włosek poety* i muzyką Jana Kantego Pawluśkiewicza. To z Wrocławia do szkół, organizacji i instytucji zajmujących się kształceniem i problematyką mniejszości narodowych i etnicznych pojechał w prezencie nowy wybór wierszowanej bajki polskiej w tłumaczeniu na 9 języków mniejszościowych, a wrocławianie napisali jedyną w swoim rodzaju *Wrocławską Książkę Kucharską*, której angielskie wydanie cieszy się ogromną popularnością. Spowodowaliśmy, że we Lwowie od zeszłego roku odbywają się cyklicznie aż dwa festiwale Stanisława Lema – artystyczne Leminarium i literackie Miasto Lema.

To dzięki wrocławianom do Konakry w Gwinei – obecnej Światowej Stolicy Książki UNESCO – pojedzie w darze 100 000 elementarzy dla uczniów klas pierwszych. Elementarzy uzupełnionych wkładką z wierszami polskich poetów. A do tamtejszej Biblioteki Narodowej – niemal pustej – tysiące książek zebranych w Polsce i Europie. Dzięki tym i setkom innych działań staliśmy się nie tylko ambasadorami Wrocławia i Polski w Europie, ale również rzecznikami Europy w świecie. Dzięki naszemu programowi translatorskiemu doszło do przekładu kilkudziesięciu istotnych pozycji literatury polskiej na ponad 20 języków.

To tutaj w czasie ESK i ŚSK w działaniach literackich i procytelniczych, w dziedzinie pośród wszystkich sztuk najintymniejszej, najmniej widowiskowej, najbardziej osobnej, udało nam się publicznie rozmawiać i czytać z setkami tysięcy wrocławian i gości z całego świata, udowadniając istnienie ogromnej społeczności ludzi książki konsolidując ją i powiększając.

I wierzymy, więcej: wiemy, że przyniesie to długofalowe korzyści społeczne oraz cywilizacyjne.

Muzyka

Za nami 12 miesięcy świętowania ESK Wrocław 2016, czyli kulminacja wielu lat pracy oraz esencja energii artystów, organizatorów i publiczności. Tytuł ESK był celem, a także środkiem pozwalającym zrealizować wiele przedsięwzięć.

Stworzenie programu muzycznego, przy szacunku do założeń zwycięskiej aplikacji, wymagało pracy wielu osób. Na jego kształt wpłynęły trzyletnie rozmowy z autorami projektów, artystami oraz zespołami kuratorskim i produkcyjnym. To był niezapomniany czas, bardzo emocjonujący i niezwykle twórczy. Jego efektem stał się program oparty na pięciu podstawowych, dwubiegunowych założeniach.

Pierwszym było pokazanie istniejących już we Wrocławiu festiwali i wydarzeń, takich jak Wratislavia Cantans, Jazz nad Odrą, WROsound, Avant Art Festival, Thanks Jimi Festival, One Love Sound, International Ambient Festival, Wrocław Industrial Festival, a zarazem zaproponowanie przedsięwzięć poświęconych ESK: Singing Europe, Guitar Masters, Tamborrada, Pasaż czy Xenakis/Mercury.

Drugim założeniem stało się zaproszenie do Wrocławia wielkich gwiazd, które dotychczas nie pojawiały się w naszym mieście. Byli wśród nich filharmonicy wiedeńscy i budapeszteńscy, symfonicy nowojorscy i tokijscy, Lang Lang, Roberto Alagna, Enio Morricone, David Gilmour czy Rammstein. Jednocześnie promowaliśmy polskich artystów poprzez rezydencje zagraniczne, laboratoria czy projekty powstające we współpracy z twórcami z całego świata.

Kolejnym założeniem, obok projektów wykonywanych przez profesjonalistów, były działania edukacyj-

ne służące temu, by w ludziach na co dzień nieobcujących z muzyką obudzić potrzebę jej tworzenia. Pomogły w tym: warsztaty budowy instrumentów eksperymentalnych, *Pośpiewaj mi mamo, pośpiewaj mi tato* czy Chór Komentujących Wrocławian. Z kolei dla muzycznych praktyków organizowaliśmy warsztaty, kursy i konkursy, aby mogli stale się rozwijać.

W roku 2016 muzyka rozbrzmiewała w najróżniejszych przestrzeniach. Wrocław zyskał miejsca oddane muzyce, jak Narodowe Forum Muzyki, mieszczący się w nowej siedzibie Teatr Muzyczny Capitol czy Sala Koncertowa Akademii Muzycznej im. Karola Lipińskiego. Na potrzeby ESK wykorzystano również te mniej konwencjonalne: Halę Stulecia, Stadion Wrocław, Rynek oraz Plac Wolności, dworce kolejowe, lotnisko oraz prywatne mieszkania, klatki schodowe, zapomniane dziedzińce i podwórka (cykl Zapomniane Miasto, Jazztopad czy Leo Festival). Muzykę wykonywaliśmy oraz o niej rozmawialiśmy, także podczas licznych konferencji branżowych (m.in. EFA, Europe Jazz Network, Europejskie Forum Muzyki, Międzynarodowa Trybuna Kompozytorów, Europejskie Forum Muzykoterapeutów, Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Muzyka, plastyka i teatr w edukacji artystycznej dzieci i młodzieży”).

Z okazji ESK 2016 powstało wiele kompozycji dedykowanych Wrocławowi i nim inspirowanych, które wpisały się w historię muzyki i naszego miasta. Niektóre z zainicjowanych wydarzeń będą miały swoje kolejne edycje. Jednak wierzę, że po ESK pozostanie coś dużo ważniejszego – świadomość, że Wrocław jest nieskończoną przestrzenią dla piękna, ponieważ żyją w nim niezwykli, duchowo piękni ludzie. Każdy, kto był z nami w tym roku – w tym artyści, organizatorzy, słuchacze i komentujący – zostawił tu część siebie i przyczynił się do powiększenia tytułowej „Przestrzeni dla piękna”.

Agnieszka Franków-Żelazny
Kuratkorka ds. muzyki

Performance

Chris Baldwin
Kurator ds. performance

„Kwartet Flow” to wysiłek grupy ludzi – zespołu ds. performance – który wierzył, że miasto i jego mieszkańcy mogą stworzyć i opowiedzieć niezwykłą historię. Nieustannie przekazywana staje się ona drogą do odkrywania tożsamości Wrocławia i żyjących tu ludzi wraz z ich zawitymi rodzinnymi losami i wciąż aktualnymi opowieściami o poszukiwaniu swojego miejsca.

Prace nad „Kwartetem Flow” rozpoczęły się już w 2013 roku. Pierwszym wydarzeniem były „Mosty,” jego finał odbył się w czerwcu 2015 roku. Setki młodych ludzi, z których większość nigdy nie planowała połączyć swojego życia ze sztuką, wzięły udział w 27 performance’ach przygotowanych przez nich na 26 mostach Wrocławia.

„Przebudzenie,” czyli Ceremonia Otwarcia ESK Wrocław 2016, zgromadziło ponad 1300 artystów, z czego znaczącą większość stanowili mieszkańcy Wrocławia – muzycy, akrobaci, tancerze, aktorzy, dzieci i młodzież, 300 rowerzystów i capoerzyści. Wszyscy przeszli wspólnie w sumie 20 kilometrów tras pochodów czterech Duchów Wrocławia, by spotkać się na Rynku, gdzie z okien zagrała kilkudziesięcioosobowa orkiestra łącząca siły wielu zespołów dętych z całej Polski.

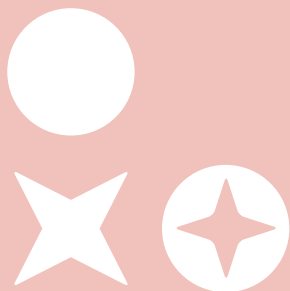
W czerwcu wrocławianie ponownie mieli okazję spędzić cały dzień z wydarzeniami przygotowanymi dla nich przez zespół ds. performance. „Flow,” projekt najbardziej międzynarodowy jeśli chodzi o wykonawców, został podzielony na dwie części – pierwszą, która rozgrywała się w kilku różnych miejscach miasta i oscylowała wokół tematu diaspor Wrocławia, ich historii i wpływu na rozwój tkanki społecznej, oraz

drugą, która skupiła się przede wszystkim muzycznie wokół historii Breslau/Wrocławia, a udział w niej wzięła ponad dwuosobowa orkiestra i chór. Do udziału w wydarzeniach zaproszeni zostali artyści z Izraela, Niemiec, Czech, Hiszpanii, Armenii, Holandii, a także wrocławianie należący do mniejszości ukraińskiej.

Całość przedsięwzięcia łączyło „Niebo”, czyli Ceremonia Zamknięcia. Blisko stu mieszkańców Wrocławia, z których część rozpoczęła swoją przygodę już przy „Mostach,” wystąpiło w Hali Stulecia, by dokończyć opowiadanie historii Breslau/Wrocławia – jego dziejów, zachodzących zmian i tego, jak miasto i mieszkańcy wpływają na siebie wzajemnie. Tu znów pojawiły się Duchy Wrocławia i zabrzmiała muzyka tworzona wcześniej do „Przebudzenia” i „Flow”. Na scenie wystąpił chór i orkiestra muzyków z Polski oraz Izraela.

Jednym z postawionych zespołowi ds. performance przez miasto celów było zwiększenie udziału widowni w kulturalnych wydarzeniach otwartych. Już „Przebudzenie” pokazało, że z tego zadania się wywiązaliśmy. Wrocław i jego mieszkańcy zaczęli naprawdę aktywnie opowiadać swoją historię samym sobie, Polsce, Europie i światu. Możemy być dumni, że wzbudziliśmy głód udziału w imprezach kulturalnych, który – miejmy nadzieję – jeszcze długo nie zostanie zaspokojony.

Ewa Michnik
Kuratorka ds. opery

Opera

Zaplanowany jako specjalne wydarzenie ESK projekt Opery Wrocławskiej pt. „Hiszpańska Noc z Carmen – zarzuela show” łączył trzyletnie warsztaty edukacyjne przygotowujące wydarzenie artystyczne ze spektaklem zrealizowanym na Stadionie Wrocław 18 czerwca 2016 roku. To megawidowisko operowe z 500 wykonawcami na scenie zgromadziło ponad 22 tysiące widzów. Kate Aldrich – amerykańska śpiewaczka uznana za najlepszą odtwórczynię roli Carmen na świecie w ostatniej dekadzie, hiszpańscy i polscy śpiewacy, zespoły baletowe z Madrytu i Opery Wrocławskiej, a także tancerze z wielu miast polskiej, chóry Wrocławskich Uniwersytetów i z Dolnego Śląska, przepiękne barwne kostiumy, gigantyczna scenografia, świetna reżyseria światła, efekty specjalne, znakomita reżyseria i choreografia hiszpańskiego artysty Ignacio Garcíi oraz wybitnego polskiego reżysera Waldemara Zawodzińskiego, orkiestra Opery Wrocławskiej pod batutą Tomasza Szredera, orkiestry dęte, tańczące konie Karoliny Wajdy i naszej Straży Miejskiej – to wszystko złożyło się na fascynujący wieczór, który gorąco oklaskiwała zgromadzona na stadionie publiczność. Efekty pracy nad tym spektaklem będą owocowały także w kolejnych latach, bowiem zespoły chóralne i taneczne biorące udział w projekcie włączyły zarzuelę do swego programu koncertowego.

Oceniam poziom przygotowanego przez Operę Wrocławską wydarzenia jako bardzo wysoki. Spektakl zdobył wielkie uznanie prasy zagranicznej i polskiej, a także doczekał się znakomitych opinii od wielu zagranicznych turystów i widzów z całej Polski.

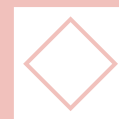

Teatr

W książce programowej przedstawiającej przedsięwzięcia teatralne ESK Wrocław 2016 pozwoliłem sobie na swoiste wyznanie wiary. Wiary w medium teatru, a zarazem w to, „że to właśnie ze scen teatralnych wciąż płyną pytania o naszą europejską, wielokulturową tożsamość, o tolerancję, o wspólną, zrównoważoną wizję społeczeństwa otwartego; że dziś, podobnie jak u zarania narodzin teatru, staje się on miejscem dynamicznego opisu równie dynamicznych zmian, jakim podlega *modus* naszego życia, a w owym opisie angażującym całego człowieka nie myli się tak znacznie jak inne media. Teatr, opisując człowieka w działaniu, stwarza go wciąż na nowo. W tym znaczeniu pozostaje fundamentem rozumienia nas samych i fundamentem demokracji. *Skene* wciąż nie tylko wspiera miejską agorę, lecz ją pogłębia i przenosi w domenę obrazu świata utrwalonego i zrozumiałego”.

To wyznanie wiary, przeniesione na pole współdziałania wielu ludzi teatru naszego miasta i Dolnego Śląska, stworzyło falę pomysłów, które niosły teatr we wszystkich jego odmianach i gatunkach. Wiele z projektów „edukacji dla teatru i poprzez teatr” rozpoczęło się na długo przed rokiem 2016, nie było więc zaskoczeniem, że i w pierwszym półroczu obchodów Europejskiej Stolicy Kultury dominowały przedsięwzięcia edukacyjne.

Łącznie w kilkunastu programach edukacyjnych, trwających nierzadko wiele miesięcy, wzięło udział ponad 5 tysięcy uczestników, często angażując swój czas na kilka do kilkunastu tygodni. Świadczy to o wyjątkowej specyfice projektów teatralnych – braku naskórkowości, głębi, oddaniu. Na mapie teatralnej drugiego półrocza dominowały festiwale, odświeżone spotkania, wyjątkowe – historyczne – zderzenia. Wśród nich Olimpiada Teatralna, największe święto teatru w historii nie tylko Wrocławia, ale też Polski, które przyniosło prezentację 159 unikatowych wydarzeń z 18 krajów: m.in. 81 spektakli (137 pokazów razem z powtórkami), 7 remiksów, 19 spotkań, 7 debat, 2 wykłady, 1 konformans, 4 koncerty, 14 filmów, 2 obrzędy, 7 wystaw i 11 warsztatów.

Jarosław Fret
Kurator ds. teatru

Sztuki wizualne

Rok Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016 to czas, w którym zaprezentowaliśmy publiczności ponad 70 wystaw oraz zrealizowaliśmy 20 projektów w ramach programu „Wrocław – wejście od podwórza”. Repertuar sztuk wizualnych objął również wydarzenia performatywne, pokazy czy festiwale artystyczne takie jak Przegląd Sztuki SURVIVAL TIFF Festival czy European Glass Festival.

Jednym z najważniejszych i najbardziej znaczących punktów była ekspozycja prac Eduardo Chillidy „Brzmienia”, która otworzyła nowy rozdział programu sztuk wizualnych. Po raz pierwszy w Polsce można było zobaczyć ponad 40 prac wybitnego baskijskiego artysty. Wybór sławnego rzeźbiarza wynikał nie tylko z rangi jego dzieł, ale wiązał się też z tym, że Chillida urodził się i tworzył w San Sebastián – mieście, które wspólnie z Wrocławiem dzieliło tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2016. W ten sposób zainicjowaliśmy więc dialog pomiędzy dwoma ośrodkami miejskimi leżącymi w różnych stronach Europy. Niejako drugą częścią tego dialogu stała się zrealizowana w San Sebastián wystawa Krzysztofa Gierałtowskiego „Indywidualności polskie”, cechująca się zupełnie inną ekspresją artystyczną. Pozostałe realizacje, które połączyły dwie Europejskie Stolicy Kultury, to projekt BASK prezentujący baskijską kulturę oraz wystawa wrocławskiego fotografa Łukasza Rusznicy „European Eyes on Japan”.

W programie sztuk wizualnych szczególne miejsce zajmowała twórczość wrocławskich artystów. Im właśnie poświęcona została wystawa „Sztuka szuka IQ”. W szeroki sposób zaprezentowano na niej różne nurty i techniki – od sztuki wyrosłej z neoawangardy

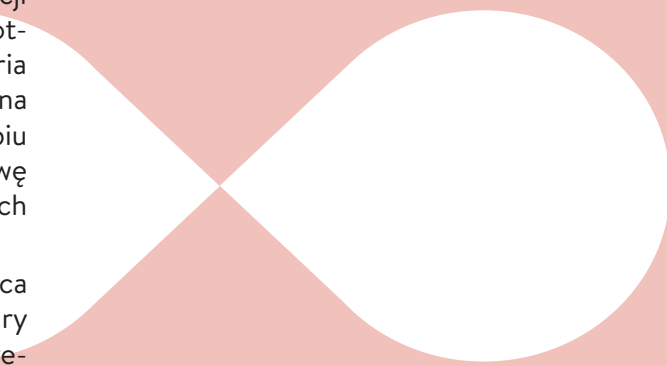
Michał Bieniek
Kurator ds. sztuk wizualnych

lat 60. przez pokolenie kontrkultury po sztukę najnowszą; od malarstwa, rzeźby i szkła do instalacji i sztuki wideo. Ważnym wydarzeniem było również przypomnienie twórczości Wacława Szpakowskiego – uważanego za jednego z pionierów sztuki abstrakcyjnej w Polsce.

Rok 2016 był również dobrą okazją do organizacji wystaw poza stolicą Dolnego Śląska. Jedną z najistotniejszych stała się ekspozycja „Dzikie Pola. Historia awangardowego Wrocławia”, która zaprezentowana została w Warszawie, Koszycach, Bochum, Zagrzebiu i Budapeszcie. Wyróżniłbym też drezdeńską wystawę „Niemcy nie przyszli” oraz cykl wystaw wrocławskich artystów w Galerii Test w Warszawie.

Lokalność, społeczność, aktywizacja i współpraca z mieszkańcami stanowiły najbardziej znaczące filary programu „Wrocław – wejście od podwórza”, którego eksperymentalny charakter polegał na konfrontacji artystycznych wizji z miejscowymi potrzebami. Wśród zrealizowanych projektów warto wyróżnić „Trafostację” Joanny Rajkowskiej, „Domek na jesienie” Kolektywu Niedzielni (Cecylia Malik, Bartolomeo Koczenasz, Jakub Wesołowski i in.), „Drabinę Jakubową” Jakuba Szczęsnego, „Świetlik” Joanny Piaścik czy serial podwórkowy „KTO TAM”, który stworzyła Karolina Breguła wraz z mieszkańcami Ołbina. Szczególnego rodzaju działania prowadzone były w Pracowni Komuny Paryskiej 45. Odbywały się tam warsztaty dla dzieci i młodzieży, pokazy filmowe oraz Międzypokoleniowe Spotkania Sąsiedzkie. Pracownia pozostała ważnym i jedynym miejscem o takim profilu, które nadal funkcjonuje na Przedmieściu Oławskim.

ŚWIĘTO MIASTA

Wydarzenia o wyjątkowym, uroczystym charakterze, które odbyły się tylko raz, np.: „Mosty”, „Przebudzenie” – Ceremonia Otwarcia ESK, Flow, Olimpiada Teatralna, Mercouri/Xenakis, Alchemia Światła, Singing Europe, Nowe Żerniki – Osiedle Europejskiej Stolicy Kultury

REFLEKSJA O KULTURZE

Seminaria, kongresy, debaty i konferencje o mieście i służące twórcom pola kultury, np.: Miasto Przyszłości/ Laboratorium Wrocław, Prawo do kultury, Cyber Akademia, Audience Development, Program Podyplomowej Samoformacji Aktorskiej

EDYCJA SPECJALNA

Dobre marki wrocławskiej kultury, które przygotowały na ESK Wrocław 2016 wyjątkowe odsłony, np.: Jazz nad Odrą, Brave Festival, T-Mobile Nowe Horyzonty

TWÓRCA I DZIEŁO

Prezentacja twórców i ich dzieł, np.: „Przyptyw. Młoda polska sztuka współczesna”, Akademia Teatru Alternatywnego, „Zwiedzajcie Piastowski Wrocław”, Fałdy

NAGŁAŚNIANIE KULTURY

Przedsięwzięcia poszukujące nowych odbiorców, upowszechniające i promujące to, co w kulturze istotne, np.: Wrocław-Lwów. Miesiąc Lwowski, Wystawa „Eco Expanded City”, Europejska Noc Literatury, Ogólnopolski Złot Członków Dyskusyjnych Klubów Książki, Międzynarodowy Festiwal Poezji SILESIUS, Capital of Rock, Otwarcie Muzeum Pana Tadeusza i rozpoczęcie kadencji Wrocławia jako Światowej Stolicy Książki UNESCO, AutoBook, czyli specjalne wydanie Magazynu Literackiego „Cegła” i Literacki PIT-STOP

EDUKACJA I ANIMACJA

Obszar działań społecznych, budujących wspólnotę, jak również przedsięwzięć poszerzających wiedzę i umiejętności oraz wymagających aktywności, np.: MoKaPP (Mobilny Katalizator Przestrzeni Publicznej), Kino Nowe Horyzonty, Wrocław – wejście od podwórza, mikroGRANTY ESK 2016 i Literacki Budżet Obywatelski, Parki ESK, Wolontariat ESK, Forum Pisarskie Dzieci i Młodzieży, Zapomniane Miasto, Głos Wykluczonych

ŹRÓDŁO

Wydawnictwa, materiały edukacyjne, książki, gry i portale, m.in. program translatorski, Seria Wydawnicza ESK Wrocław 2016, Sprzątanie miasta. Przestrzeń. Więcej o tym w tej publikacji

1.5. Scena Wrocławia

Wrocławianie oraz przyjezdni, którzy mieszkańcami Wrocławia się stają, nieustannie tworzą tożsamość miasta. Dlatego też sfera działań ESK Wrocław 2016 realizowanych w samym kulturalnym centrum skupiła się na rozwijaniu pełnego empatii i szacunku dialogu między miastem a jego obywatelami. Realizując działania, chcieliśmy wspierać rozwój społeczności lokalnych, pogłębiać partycypację i ułatwiać dostęp do sztuki, również tej z najwyższej światowej półki. Naszym celem było zachęcenie wrocławian do doświadczania kultury, korzystania z niej bez ograniczeń i rozmowy o naszej tożsamości. W związku z tym ESK Wrocław 2016 zaproponowało działania dające możliwość różnego sposobu uczestnictwa w wydarzeniach, uzależnionego od indywidualnych preferencji. Dzięki temu każdy mógł sam zdecydować, jaką rolę chce odegrać w czasie święta kultury (widza czy współtwórca), każdy mógł wybrać coś dla siebie.

Dla zespołów układających program największym wyzwaniem, którego podjęcie było niezbędne, by osiągnąć sukces, było zachowanie balansu na dwóch poziomach: 1. pomiędzy wydarzeniami tworzonymi z mieszkańcami i dla nich a takimi, które służą ukazaniu najlepszych kulturalnych marek, często w charakterze eventowym, 2. pomiędzy pobudzaniem i rozwijaniem już istniejących aktywności w mieście a zapraszaniem do współtworzenia zewnętrznych kreatorów życia kulturalnego.

Istotnym aspektem realizacji działań przez wrocławskie pole kultury było wypośrodkowanie pomiędzy tymi projektami, których realizacja była z różnych względów możliwa w czasie święta ESK, a tymi, jakie na pewno warto zrealizować w przyszłości.

Pewne jest to, że ci, którzy odpowiedzieli na otwarte dla wszystkich zaproszenie do uczestnictwa, lubili być razem – rok obchodów miał wyjątkowo uspołeczniony charakter. Mieszkańcy miasta są coraz bardziej świadomi, chcą współdecydować i działać.

→
Weekend Otwarcia ESK,
„Przebudzenie”

52. Jazz nad Odrą,
Parada Jazzowa

Zapomniane Miasto,
koncert Polish Cello Quartet

NOBLIŚCI - WYBITNI UCZENI ZWIĄZANI Z WROCŁAWIEM

NOBEL PRIZE WINNERS - EMINENT SCHOLARS RELATED TO WROCLAW

THEODORE SWENHORN (1817-1882)

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

PHILIPP LEHARD (1812-1881)

A physicist. He was awarded the Nobel Prize in 1905 for his work on cathode radiation. He gave lectures at the University of Wrocław in the academic year of 1861/1862.

A physicist. He was awarded the Nobel Prize in 1905 for his work on cathode radiation. He gave lectures at the University of Wrocław in the academic year of 1861/1862.

EDUARD BUCHNER (1834-1917)

A chemist. He was awarded the Nobel Prize in 1907 for his research on cellular fermentation processes. Professor of the University of Wrocław in 1905-1912.

A chemist. He was awarded the Nobel Prize in 1907 for his research on cellular fermentation processes. Professor of the University of Wrocław in 1905-1912.

PAUL KARLICKI (1852-1915)

A chemist and mineralogist. He was awarded the Nobel Prize in 1910 for his research on the synthesis of organic compounds from inorganic substances.

A chemist and mineralogist. He was awarded the Nobel Prize in 1910 for his research on the synthesis of organic compounds from inorganic substances.

THEODORE SWENHORN (1817-1882)

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

THEODORE SWENHORN (1817-1882)

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

THEODORE SWENHORN (1817-1882)

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

THEODORE SWENHORN (1817-1882)

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

THEODORE SWENHORN (1817-1882)

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

THEODORE SWENHORN (1817-1882)

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

THEODORE SWENHORN (1817-1882)

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

THEODORE SWENHORN (1817-1882)

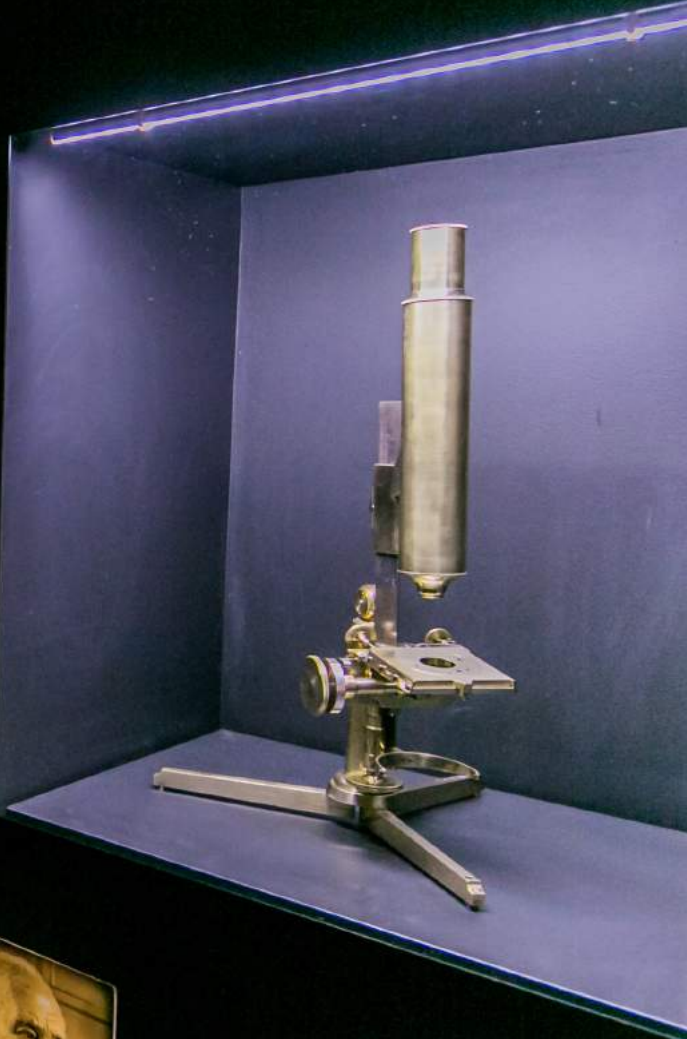
Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

THEODORE SWENHORN (1817-1882)

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

Swedish, geologist, professor of Mineralogy. He was awarded the Nobel Prize in 1902 for his monumental historical monograph of iron, the great industry of the University of Wrocław in 1854-1855.

MIKROSKOP PURKYNIEGO
- PIERWSZY WROCŁAWSKI MIKROSKOP
PURKYNJE'S MICROSCOPE
- THE FIRST MICROSCOPE
UCOSKONALANIE PRZEZ
DOKTORA JANA
DOKONANIE PRZEZ
ZAWODZĘ

1.6. Scena Dolnego Śląska

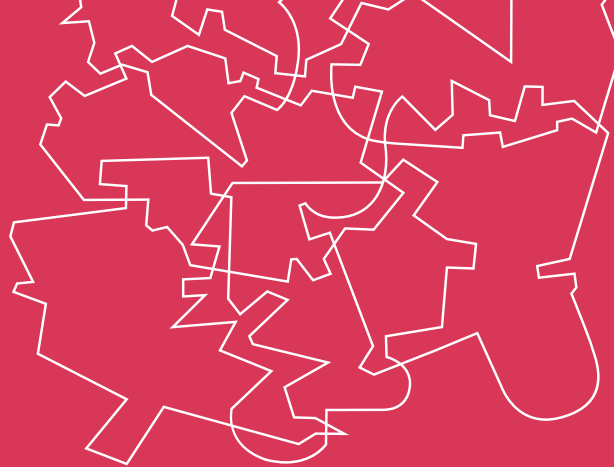
Program regionalny Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016 w sposób przekrojowy odnosił się do wielu zjawisk kultury Dolnego Śląska, a sam region traktowany był jako tygiel różnorodności i swego rodzaju wspaniała księga pisana przez wiele pokoleń, stworzona z historii, artefaktów kulturowych i krajobrazu naturalnego. Działania przeprowadzono w kilkudziesięciu większych i mniejszych miejscowościach. Wszystkie przedsięwzięcia łączyła jedna cecha: celem było rozpoznawanie i rozpamiętywanie Dolnego Śląska, jego dziejów, wielowątkowej kultury i niezwykłej różnorodności.

W regionie odbyły się dwa festiwale: Silesia Art Biennale – poświęcony miejscom i artystom regionu. Oraz Festiwal Literacki PreTexty – wędrujący od miasta do miasta ścieżkami literatury. Natomiast do Chojnowa, Szczytnej i Nowej Rudy zawitał MoKaPP – Mobilny Katalizator Przestrzeni Publicznej. Młodzi naukowcy i animatorzy podjęli się „Czytania miasta” w Boguszowie-Gorcach, Bogatyni, Dzierżoniowie, Lwówku Śląskim, Obornikach Śląskich, Wołowie i Bolesławcu. Z kolei animatorzy kultury z całej Polski zgromadzili się na Niekongresie w Lubiążu, a także spotykali się regularnie w Otwartej Grupie Roboczej, by rozmawiać o kulturze małych i średnich miast. W Wałbrzychu powstały „Ściany pokoju,” a w Dusznikach-Zdroju zrealizowana została wystawa „PAPER^K”. W sumie ponad 100 pomysłów z Dolnego Śląska, które z powodzeniem wcielono w życie, opisano w „Spinaczu”.

Ważnym elementem prezentacji bogactwa regionu we Wrocławiu była wystawa „7 Cudów Wrocławia i Dolnego Śląska”. *Księga Henrykowska* z pierwszym zdaniem zapisanym w języku polskim, najstarsza mapa Śląska, oryginał Orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich, plany architektoniczne Hali Stulecia, a także naukowe dokonania pracowników Politechniki Wrocławskiej, które mogą umożliwić kolonizację Marsa – to tylko kilka z wielu eksponatów, zaprezentowanych na wystawie. ESK Wrocław 2016 jako ambasador sztuki i kultury stymulował rozwój regionu i traktował jego ludność jako współuczestnika projektu.

Koalicja Miast w liczbach

- 8** lat marzeń o współpracy osób zaangażowanych w konkurs o tytuł ESK w Polsce
- 4** lata przygotowań
- 7** koalicjantów
- 6** unikatowych prezentacji potencjału kulturowego miast na scenie Wrocławia – Europejskiej Stolicy Kultury
- 6** mikroprezentacji Wrocławia – Europejskiej Stolicy Kultury w miastach koalicyjnych
- 112** godzin debat o kulturze w ramach 7 edycji Forów Koalicji Miast
- 820** artystów i kreatorów kultury z całej Polski zaangażowanych w realizację przedsięwzięcia w 2016 roku
- 126830** odbiorców wydarzeń koalicyjnych w 2016 roku

Wrocław przystąpił do Obywatelskiego Partnerstwa dla Kultury 2016 – inicjatywy popartej przez wszystkich polskich kandydatów do tytułu ESK, mającej na celu m.in. wsparcie dla miasta, które zwycięży w konkursie, a także wymianę doświadczeń z zakresu miejskich polityk i projektów kulturalnych oraz przyszłości projektu ESK.

Aplikacja Finałowa Wrocławia „Przestrzenie dla piękna. Na nowo rozważone”, maj 2011.

Komisja Selekcyjna z zadowoleniem przyjąłaby wiadomość o wysiłkach Wrocławia na rzecz współpracy z pozostałymi czterema miastami-finalistami w ramach wspólnych projektów w przyszłości.

Raport z Selekcji Końcowej Warszawa, 20-21 czerwca 2011.

Komisja monitorująco-doradcza przyjmuje z zadowoleniem podjętą współpracę z innymi polskimi miastami, które brały udział w konkursie i zachęca wzmocnienia tej współpracy.

Raport z nieformalnego spotkania z Komisją monitorująco-doradczą po wygranej ESK, listopad 2012.

1.7.

Scena ogólnopolska

Do współpracy i tworzenia programu obchodów Europejskiej Stolicy Kultury 2016 Wrocław zaprosił partnerów z całego kraju, tak powstała Koalicja Miast dla Kultury. To pierwszy projekt w historii ESK, w którym współpracę podjęły miasta ubiegające się o ten tytuł. W projekcie uczestniczyły Gdańsk, Katowice, Lublin, Łódź, Poznań i Szczecin.

Kooperacja miała na celu przede wszystkim prezentację kultury Gdańska, Katowic, Lublina, Łodzi oraz Poznania i Szczecina, z akcentem na najbardziej charakterystyczne dla nich narracje miejskie oraz to, co stanowi o ich *genius loci*. Wrocław jako Europejska Stolica Kultury 2016 stał się sceną, na której spotkały się pomysły i doświadczenia z każdego miasta.

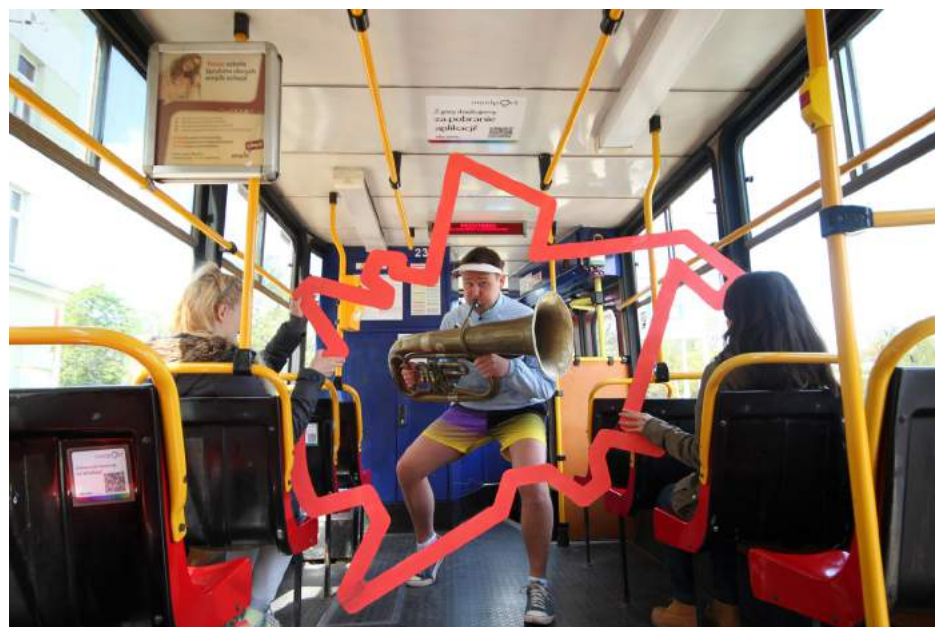
Owoce Koalicji Miast jest projekt badawczy zrealizowany przez Uniwersytet Jagielloński, skupiający się na tak zwanym „efekcie ESK”, czyli analizie długofalowych ekonomicznych i społeczno-kulturowych skutków oraz zmian, jakie wywołał w miastach proces starań o miano Europejskiej Stolicy Kultury 2016 w Polsce (więcej o tym w rozdziale 3.4. Efekt ESK w Polsce).

Twórcy koalicji uformowali Think Tank, który spotykał się w latach 2012-2016, aby wymieniać poglądy i dobre praktyki, dzięki czemu mógł lepiej pracować nad rozwojem kultury w samorządach lokalnych. Konkurs o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury stał się zarzewiem intensywnej debaty poświęconej kulturze i samorządowej odpowiedzialności za nią, a rok 2016 był podsumowaniem tego okresu. W efekcie Koalicja Miast stała się realną platformą wymiany doświadczeń, łączącą polskie samorzady i instytucje, przyczyniającą się do podnoszenia kompetencji kadry kultury.

W każdym mieście Koalicję Miast realizowaliśmy łącząc siły samorządu i kreatorów kultury. Każde miasto wyznaczyło lokalnego operatora kultury – merytorycznego lidera (często instytucję wcześniej odpowiedzialną za proces starań o tytuł ESK), który został oddelegowany do współpracy z Wrocławiem. Koordynatorem prac był zespół w biurze Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016.

Koalicja Miast, prezentacja Katowic
(Miasto Muzyki)

Koalicja Miast, prezentacja Poznania
(Następny przystanek)

Koalicja Miast, prezentacja Lublina
(Miasto Inspiracji)

1.8. Scena europejska i światowa

ESK Wrocław 2016 stało się sceną międzynarodowej współpracy artystów i kreatorów kultury. Podjęto ono próbę zdefiniowania i podkreślenia unikatowej roli, jaką miasto odgrywa w kulturze Europy i świata. Pokazało też wrocławianom kulturową różnorodność i bogactwo poprzez prezentację najciekawszych zjawisk, a na arenie międzynarodowej przedstawiło wielowymiarowość i niezwykłość dorobku kulturalnego. Ponad 70% wszystkich zrealizowanych w ramach ESK Wrocław 2016 projektów zawierało komponent wymiaru europejskiego.

HISZPANIA

*Donostia-San Sebastián
(4 lata współpracy)*

Wystawa Eduardo Chillidy
„Brzmienia”, Tamborrada,
Bask - Otwarta Pracownia
Kultury Baskijskiej,
Festiwal Polskiego Tańca
i Teatru „Z Polski”,
Culinary Connection

WIELOLETNIA WSPÓŁPRACA Z MIASTAMI PARTNERSKIMI WROCŁAWIA:

FRANCJA

m.in. Lille (4 projekty)

Festiwal
Lille meets Wrocław

NIEMCY

m.in. Berlin, Drezno,
Zagłębie Ruhry
(wieloletnia współpraca,
ponad 40 projektów)

Program Wrocław-Berlin,
Pociąg do kultury, Luneta,
In Between Festivals,
Wystawa „Summer-Rental”,
wymiana artystyczna
z Dreznem, Goethe-Institut
Pop Up Pavillon

UKRAINA

Lwów (wieloletnia współpraca)

Miesiąc Lwowski – Poznajmy się. Oto nowa Ukraina!, Miasto Lema, szkolenia bibliotekarzy we Lwowie, wystawa młodych ukraińskich artystów "Stoień zależności"

Po raz pierwszy w historii Europejskiej Stolicy Kultury miasto z państwa niebędącego członkiem Unii Europejskiej miało szansę zaistnieć tak szeroko w ramach projektu ESK. Wrocław zdecydował się na wieloletnią współpracę z Lwowem przez wzgląd na łączącą oba miasta więź i na skutek prośby wystosowanej przez środowiska kulturalne Lublina i Lwowa, które współpracowały ze sobą podczas konkursu ESK. W kwietniu 2016 roku – symbolicznym czasie pomiędzy katolickimi Świętami Wielkanocnymi a prawosławną Paschą Lwów współdzielił z Wrocławiem tytuł ESK. Celem Miesiąca Lwowskiego była prezentacja współczesnego oblicza Ukrainy. Wrocław przez 30 dni kwietnia gościł blisko 300 ukraińskich artystów: poetów, pisarzy, reżyserów, muzyków, kuratorów sztuki, malarzy, grafików, performerów i intelektualistów z różnych dziedzin kultury i sztuki, a w wydarzeniach miesiąca wzięło udział ponad 100 tysięcy osób.

WŁOCHY

Rzym (3 lata
współpracy,
1 duży projekt)

Corso Polonia

IZRAEL

(3 lata współpracy,
4 duże projekty)

Ceremonia Otwarcia
ESK – „Przebudzenie”,
„Flow”, „Niebo”,
Międzynarodowy
Festiwal Teatralny
Dialog – Wrocław

JAPONIA

(4 lata współpracy,
21 projektów, 23 wyjazdy
studyjne do Japonii)

Wymiana artystyczna
m.in. z Centrum Sztuki
WRO, TIFF Festival, Avant
Art Festival, Akademią
Sztuk Pięknych we Wro-
cławiu, Narodowym Forum
Muzyki, Instytutem im.
Jerzego Grotowskiego

2014

Wrocław był gospodarzem
Światowych Dni Muzyki

2015

**Promocja
Wrocławia
w Europie**

Wystawa „Dispossession”

Przygotowana przez biuro ESK Wrocław 2016 była częścią 56. Biennale w Wenecji. *Dispossession* oznacza nie tylko wywłaszczenie i utratę mienia, odnosi się także do egzorcyzmu, wypędzania niechcianych sił. Choć punktem wyjścia wystawy była przesiedleńcza przeszłość Wrocławia, miasta, w którym każdy jest skądś, „Dispossession” połączyła historyczne i współczesne narracje, tworząc wielowątkową opowieść o stracie domu. Wychodząc od wspomnienia prywatnej przestrzeni, artyści z Niemiec, Polski i Ukrainy w różnorodny sposób spleli doświadczenia jednostki z historycznymi i współczesnymi wydarzeniami dotykającymi całe państwa i narody.

Wrocław i Kraków, ze swoimi literackimi stoiskami, były gośćmi honorowymi na **Targach Książki Salon du livre w Paryżu**

Europejska Stolica Kultury Wrocław 2016 oraz 250 lat Teatru Publicznego w Polsce były tematem **13. edycji Festiwalu Kultury Polskiej CORSO POLONIA w Rzymie**

2016 **Europejskie marki
lub sieci we Wrocławiu**

- **Spotkanie AIM (Artists' Initiatives' Meetings)** – sieci inicjatyw artystycznych z jedenastu krajów europejskich łączących w sobie działania edukacyjne z wystawienniczymi.
- **Europejska Konferencja Jazzowa**, zjazd Europe Jazz Network ogólnoeuropejskiego stowarzyszenia specjalizującego się w muzyce kreatywnej, twórczym jazzie i współczesnej muzyce improwizowanej.
- **Konferencja Pearle – Live Performance Europe** gromadząca przedstawicieli stowarzyszeń sztuki performatywnych.
- Organizacja **65. Walnego Zgromadzenia European Festivals Association** dla członków zgromadzenia z 40 krajów.

Olimpiada Teatralna

Organizacja 7. edycji Olimpiady Teatralnej, międzynarodowego festiwalu teatralnego prezentującego osiągnięcia najwybitniejszych twórców teatralnych z całego świata. Inicjatorem Olimpiady Teatralnej jest grecki reżyser Theodoros Terzopoulos, który powołał ją do życia w 1993 roku w Delfach, a obecnie pełni funkcję przewodniczącego Międzynarodowego Komitetu Olimpiady Teatralnej. Hasło wrocławskiej edycji brzmiało „Świat miejscem prawdy” – to parafraza tytułu tekstu Jerzego Grotowskiego wygłoszonego w 1976 roku, a opublikowanego w 1979 roku.

Program trwającej ponad miesiąc Olimpiady tworzyły: nurt główny, Dolnośląska Platforma Teatru, Więcej niż teatr, Festiwal Dziady. Recykling, Eastern Line i program Instytutu Grotowskiego. Do nurtu głównego zaproszeni zostali: Eugenio Barba, Peter Brook, Romeo Castellucci, Pippo Delbono, Jan Fabre, Walerij Fokin, Heiner Goebbels, Liu Libin, Krystian Lupa, Eimuntas Nekrošius, Tadashi Suzuki, Theodoros Terzopoulos, Robert Wilson, którzy zaprezentowali zarówno spektakle już docenione, jak i premiery oraz koprodukcje przygotowane z okazji Europejskiej Stolicy Kultury.

2016/2017

Światowa Stolica Książki UNESCO

Niezwykle prestiżowy tytuł Światowej Stolicy Książki UNESCO 2016 Wrocław otrzymał za – jak określiła to dyrektor UNESCO Irina Bokova – „wybitny program nakierowany na promocję czytelnictwa wśród szerokiej publiczności przez cały rok”. I rok 2016 rzeczywiście przemienił Wrocław w wielką i różnorodną bibliotekę: dzięki tysiącom literackich wydarzeń, miejskim akcjom i performansom dedykowanym książkom, wielkim festiwalom, ale i mikroprojektom realizowanym od początku do końca przez mieszkańców Wrocławia i Dolnego Śląska.

Na samochodach pojawiły się dziesiątki tysięcy naklejek z cytatami z klasyków literatury, tłumy śpiewały stworzony we Wrocławiu Światowy Hymn Książki, dzieci i młodzież uczyły się pisać i projektować książki. Ale Światowa Stolica Książki to także współpraca międzynarodowa – którą Wrocław realizuje chociażby przez program wspierania kolejnej Stolicy, Konakry w Gwinei, a także długoterminowe działania dedykowane lokalnemu środowisku literackiemu i przemysłom książkowym – jak na przykład Wrocławski Dom Literatury, nowa instytucja dedykowana promocji czytelnictwa czy Wrocławski Program Wydawniczy współfinansujący publikacje książek związanych z miastem i regionem.

Europejska Nagroda Filmowa

Najbardziej prestiżowe wyróżnienie przyznawane europejskim filmom przez członków Europejskiej Akademii Filmowej. Co drugi rok nagrody są wręczane w Berlinie, natomiast w latach parzystych ceremonie wręczenia nagród odbywają się w dużych miastach europejskich. 29. gala odbyła się we Wrocławiu. Nagrody zostały przyznane po raz pierwszy w 1988 roku, a statuetkę dla najlepszego filmu otrzymał wtedy Krzysztof Kieślowski za „Krótki film o zabianiu”. W kolejnych latach wśród laureatów znaleźli się m.in. Roman Polański, Lars von Trier, Pedro Almodóvar, Paolo Sorrentino czy Michael Haneke.

Wrocławską ceremonię wręczenia ENF uświetnili m.in.: aktor Pierce Brosnan – gość honorowy, nagrodzony za wkład w światową kinematografię, scenarzysta Jean-Claude Carrière – laureat nagrody za całokształt twórczości, reżyserzy Pedro Almodóvar i Ken Loach. Za najlepszy europejski film 2016 roku uznano „Toniego Erdmanna” Maren Ade.

2017

Światowy Kongres Bibliotek i Informacji Międzynarodowej Federacji Bibliotekarskich Stowarzyszeń i Instytucji IFLA/IFLA 2017 oraz towarzyszące mu 83. Generalne Zgromadzenie członków IFLA symbolicznie dopełniły literackie działania ESK Wrocław 2016 i Światowej Stolicy Książki UNESCO.

Olimpiada Teatralna,
spektakl „Maskarada. Wspomnienia przyszłości”

Ceremonia wręczenia Europejskich Nagród Filmowych 2016

56. Biennale w Wenecji, wystawa „Dispossession”, praca „Nowhere is home” (Manaf Halbouni)

2. Dostęp do kultury i uczestnictwo

Projekty badawcze, metodologia, cele

Jacek Pluta

Oddajemy w ręce Czytelników rezultat naszego z górą rocznego wysiłku służącego pokazaniu Europejskiej Stolicy Kultury od środka, głównie oczami uczestników. W gronie ekspertów i badaczy reprezentujących różne dyscypliny stosowanych nauk społecznych staraliśmy się uchwycić najważniejsze momenty wydarzeń ESK tak, jak były one rozpoznawane i przeżywane przez mieszkańców Wrocławia oraz osoby przyjezdne.

ESK Wrocław 2016 było wydarzeniem o zróżnicowanej tematyce i skali imprez przybierających często odmienną formułę uczestnictwa i kreowania postaw. Od typowo biernego bycia widzem do aktywnego uczestnictwa i w pełni zaangażowanej „prosumpcji kultury”. I tylko formalnie rzecz biorąc, wydarzenia, które wchodziły w skład ESK, zamknięte były w strukturę roku kalendarzowego czy sfer kultury reprezentujących najważniejsze obszary kuratorskie. Jedno jest pewne – ogólna liczba wydarzeń (trudna do oszacowania, lecz z pewnością przekraczająca 2000) – powodowała, że przestrzeń naszego miasta i regionu podlegała niespotykanemu dotąd w swojej skali i intensywności **kulturowemu oddziaływaniu**. Imprezy i wydarzenia organizowane pod auspicjami ESK, zarówno te znane w formie, jak i często nowe i niespotykane, wykraczające poza ramy zwykłego rozumienia uczestnictwa w kulturze, musiały wpływać na miasto i mieszkańców w kilku kluczowych obszarach, które, jak zakładaliśmy, świadczą mogłyby:

- o ożywieniu życia kulturalnego w mieście;
- o przekształceniu sposobów i form uczestnictwa w kulturze;
- o podniesieniu konkurencyjności Wrocławia.

Jako badaczy szczególnie interesował nas **fenomen uczestnictwa w kulturze**, ukażony w jego miejskiej specyfice. Wątek ten obecny jest w problematyce ewaluacji w sposób naturalny, łączy się bowiem bezpośrednio z opowieścią o zróżnicowanym charakterze imprez ESK Wrocław 2016.

Jako druga pojawiła się w ewaluacji szeroko ujęta kwestia tak zwanego **efektu ESK**. Samo określenie „efekt ESK” w środowisku zarówno organizatorów, jak i badaczy ESK (niekoniecznie zaś twórców kultury) było w użyciu już w trakcie trwania wydarzenia. Jak dalej zobaczymy, pojęcie można wiązać z ważnymi dla kształtu polityk miejskich aspektami instytucjonalnymi, wizerunkowymi, ekonomicznymi, rozwojowymi. Jednym z najbardziej interesujących tego przejawów jest bez wątpienia **społeczny kontekst efektu ESK**, związany z reakcją mieszkańców na wydarzenia ESK oraz z impulsem dla przemian, do jakich doszło w poczuciu związku z miastem i dzięki rozwojowi miejskiej sfery organizacji czasu wolnego, w którym kultura odgrywała w 2016 roku najważniejszą rolę. I o tych kwestiach w pierwszej kolejności chcemy Czytelnikowi opowiedzieć.

Projekt ewaluacji i badań ESK oznaczał, że główny (choć nie jedyny) wysiłek poznawczy skoncentrowaliśmy na **bezpośrednich oraz pośrednich odbiorcach wydarzeń ESK**: publiczności, uczestnikach organizowanych wydarzeń, mieszkańcach Wrocławia, regionu, osobach przyjezdnych. Po drugie, interesowaliśmy się **beneficjentami wydarzeń ESK**, do których zaliczyliśmy twórców oraz organizatorów kultury, zaangażowanych w proces tworzenia ESK, dyrektorów placówek i instytucji kultury, reprezentantów sektora usług kultury (tzw. przemysłu kreatywnego).

Realizacja projektu ewaluacji ESK oznaczała z jednej strony konieczność objęcia badaniami różnych kategorii osób i instytucji. Absolutnie nie możemy mówić tu o jednej tylko zbiorowości osób badanych, lub też opatrzyć ją takim wspólnym mianownikiem, zaniedbując przy tym kwestie różnorodności odgrywanych przez nie ról jej, przeciwstawność oczekiwań i odmiennosc sposobów uczestnictwa. Wykorzystaliśmy przy tym szerokie spektrum narzędzi i technik badawczych właściwych dla stosowanych nauk społecznych. Wskażmy tu tylko kilka głównych wątków badań zrealizowanych w ramach programu ewaluacji:

- **Badania ilościowe** – realizowane z wykorzystaniem telefonu (CATI) na łącznej próbie 2500 mieszkańców Wrocławia, aglomeracji wrocławskiej i Dolnego Śląska w trzech pomiarach po pierwszym półroczu ESK, po drugim półroczu i po zakończeniu ESK,
- **Badania jakościowe** – zogniskowane wywiady grupowe (FGI) w 20 zróżnicowanych grupach uczestników i nieuczestników ESK,
- **Ogólnopolskie badania ankietowe typu OMNIBUS** – realizowane na próbie 1066 mieszkańców Polski w wieku 16+,
- **Badania przemysłu kreatywnego** – realizowane z wykorzystaniem telefonu (CATI) na próbie przedsiębiorców z sektora usług kreatywnych Wrocławia i aglomeracji wrocławskiej,

- **Mikroprojekty badawcze** – obejmujące ilościowe i jakościowe techniki badań związane z cyklami takich wydarzeń, jak Weekendy Specjalne ESK, Wrocław – wejście od podwórza, Program Rezydencji Artystycznych A-i-R Wro, Olimpiadę Teatralną, mikroGRANTY ESK 2016,
- **Dane zastane** – sprawozdania i statystyki ilościowe bezpośrednio i pośrednio związane z procesem realizacji ESK,
- **Pozostałe badania, analizy i wypowiedzi eksperckie** związane z projektami realizowanymi jako zadania ESK oraz jako badania wokół ESK.

Podając się zadania wszechstronnej, jak widzimy, ewaluacji społecznych efektów ESK, świadomie wykluczaliśmy z problematyki badań określone wątki, szczególnie dotyczące walorów artystycznych programu ESK, których ocenę pozostawmy krytykom sztuki czy znawcom kultury. Dla nas jako przedstawicieli nauk społecznych najważniejszy jest jednak pozaprofesjonalny obraz uczestnictwa w kulturze jako przenikania zjawisk kulturowych do społecznej tkanki miasta i regionu.

Raport ten jest efektem pracy zespołu ewaluacyjnego ESK z Uniwersytetu Wrocławskiego, jak też zaproszonych gości z innych ośrodków akademickich, ekspertów i współpracowników, których wypowiedzi i efekty własnych badań Czytelnik odnajdzie w kolejnych rozdziałach. Raport jest także świadectwem wysiłku samych organizatorów wydarzeń koordynowanych przez Biuro Festiwalowe Impart Wrocław 2016.

Przekazując Czytelnikom zdobytą wiedzę, podzieliiliśmy raport na części, które korespondują z obszarami oddziaływań strategicznych projektu ESK. Siłą rzeczy, nie mogliśmy tu zawrzeć wszystkich szczegółowych wyników badań i raportów, do zapoznania się z którymi już teraz zachęcamy².

¹ Wyszczególnionymi w książce *Przestrzenie dla piękna. Projektowane*, która ukazała się w czerwcu 2015 roku.

² Spis wszystkich raportów znajduje się na tylnym skrzydle okładki niniejszej publikacji.

2.1. Dostęp do kultury i uczestnictwo

Jacek Pluta

¹ Więcej o przywoływanych w tym rozdziale wynikach badań CATI z udziałem mieszkańców Wrocławia, aglomeracji wrocławskiej i Dolnego Śląska znaleźć można w opracowaniu tematycznym E. Banaszak, M. Błaszczuk, K. Kajdanek, J. Pluta, *Uczestnictwo w kulturze w perspektywie Europejskiej Stolicy Kultury 2016. Raport z badań CATI z udziałem mieszkańców Wrocławia i województwa dolnośląskiego*, Wrocław, 2017.

Wyniki naszych badań¹ wskazują, że ESK w oczach respondentów było, mówiąc ogólnie, sukcesem. Zdaniem pytaných mieszkańców Wrocławia i aglomeracji, miasto wywiązało się z roli organizatora ESK dobrze i otrzymało średnią z pomiarów wynoszącą 4,0 pkt. w skali 1 – 5 pkt. Jest kilka empirycznych świadectw potwierdzających taką opinię. Przedstawimy obecnie te bezpośrednio związane z samym uczestnictwem w wydarzeniach ESK.

Informacje o partycypacji zbierane były trzykrotnie w ciągu trwania całego roku ESK: pod koniec pierwszego półrocza, pod koniec drugiego i po zakończeniu ESK na początku 2017 roku. Ze względu na charakter i skalę wydarzeń ESK badaliśmy uczestnictwo na kilka sposobów:

- poprzez specjalnie skonstruowaną skalę 11 wydarzeń ESK różnych pod względem formy, które objęły praktycznie wszystkie możliwości uczestnictwa w ESK,
- w metodzie inwentarzowej uchwyciliśmy zarówno najważniejsze i najbardziej rozpoznawalne wydarzenia z cyklu weekendów specjalnych, jak i pozostałe wydarzenia z wybranych projektów – jak Bibliopolis, Wrocław – wejście od podwórza, Koalicja miast, ukazujące przede wszystkim sposób zakorzenienia ESK w przestrzeni publicznej miasta.

Na wykresie 1 zaprezentowano dane o uczestnictwie w rodzajach imprez ESK według deklaracji ankietowanych mieszkańców Wrocławia i aglomeracji wrocławskiej.

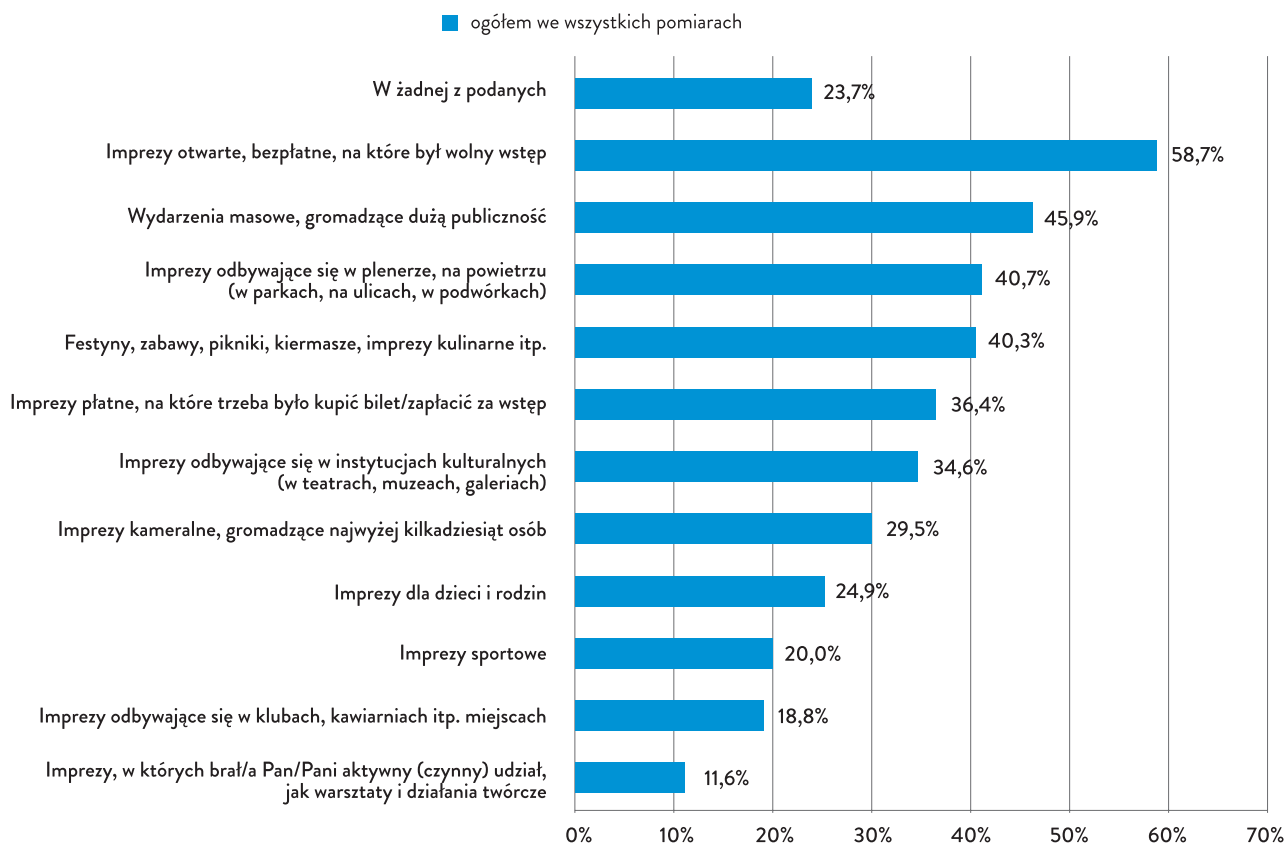
Jak można sądzić na podstawie wyników bezwzględnie **największą popularnością w puli wydarzeń ESK cieszyły się imprezy masowe w formule otwartego (bezpłatnego) uczestnictwa**. Z imprezami otwartymi (bezpłatnymi) zetknęło się średnio 59% respondentów (w toku wydarzeń całorocznych ESK), natomiast uczestnictwo w eventach masowych zadeklarowało 46% ankietowanych. Popularne okazały się imprezy wpisujące się w formułę festynu – łączone z elementami zabawy, jak też w stylu imprez kulinarnych (40%). Po drugie, **zauważone zostały imprezy sytuowane w przestrzeniach publicznych miasta: w parkach, na ulicach, placach (41%)**. Takie wyniki z pewnością kształtują subiektywny odbiór całości ESK jako zasadniczo składającej się z masowych i otwartych wydarzeń. Zarazem pokazuje to, że głównym magnesem przyciągającym do wydarzeń kulturalnych był ich ludyczny charakter.

Warto jeszcze zwrócić uwagę na wysoki odsetek osób wskazujących na kontakt z ESK w miejscach przypisanych tzw. kulturze wysokiej, jak muzea, teatry galerie (34%). Bez wątplenia wynik ten, bliski zresztą wskazaniami na płaszczyźnie uczestnictwa w kulturze (36%), pokazuje potencjał zajmujących się nią instytucji, co istotne jest dla toczącej się dyskusji na temat nowych przestrzeni i sposobów jej pokazywania w oparciu o istniejącą infrastrukturę.

Dalsze interesujące informacje na temat uczestnictwa przynoszą dane przedstawione w rozkładzie terytorialnym (zob. wykres 2).

Mierzony tym sposobem profil uczestnictwa, a pośrednio także zasięg oddziaływania ESK w skali regionu, wyróżnia wro-

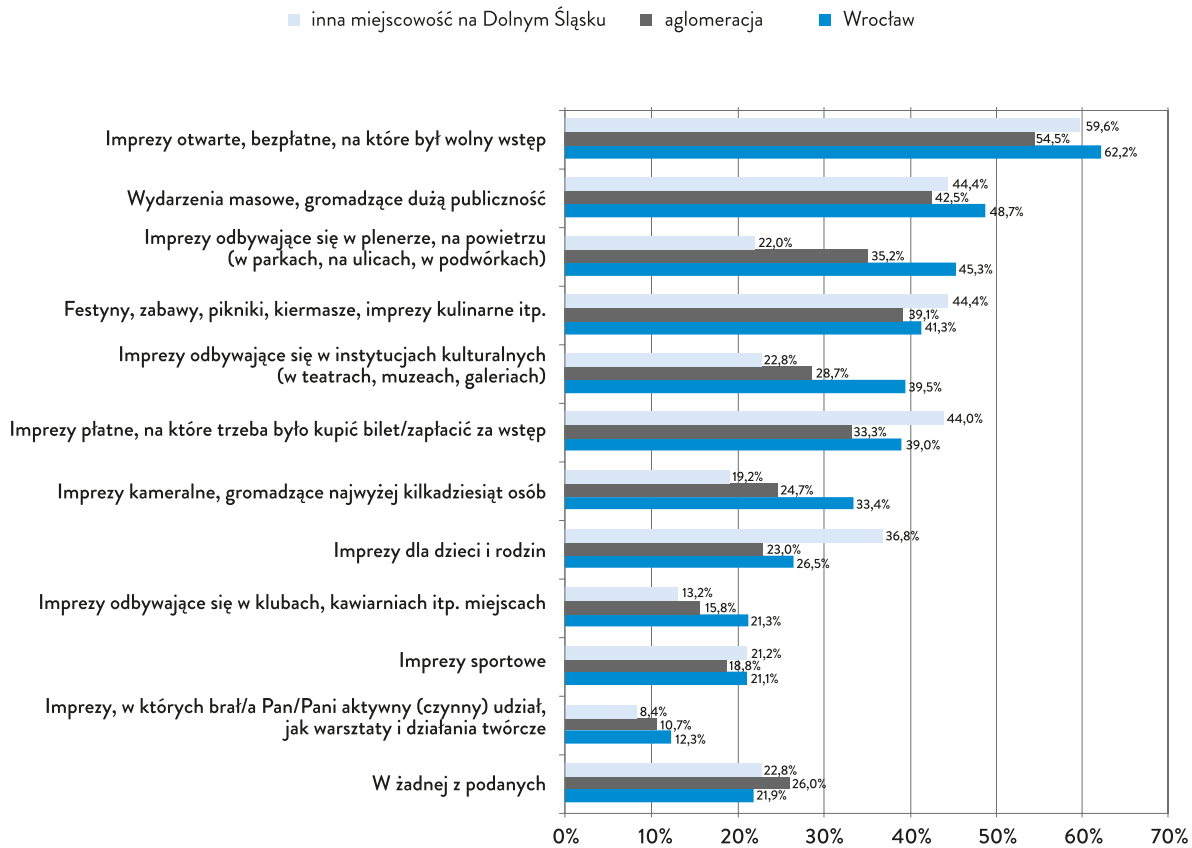
W jakiego rodzaju wydarzeniach, organizowanych w ramach ESK Wrocław 2016, brał/a Pan/i udział do tej pory?

Wykres 1. Uczestnictwo w rodzajach wydarzeń ESK – dane wg fal pomiaru oraz ogółem (n=2250*)

*Dane dla Wrocławia i aglomeracji – bez Dolnego Śląska w pomiarze „po ESK” próba n=750 w każdym pomiarze.

W jakiego rodzaju wydarzeniach, organizowanych w ramach ESK Wrocław 2016, brał/a Pan/i udział do tej pory?

Wykres 2. Uczestnictwo w rodzajach wydarzeń ESK – dane wg miejsca zamieszkania (n=2500)

clawian pod względem różnorodności kontaktów z ofertą ESK (średnia liczba rodzajów imprez dla wrocławian to 3,9; dla aglomeracji 3,26 i dla Dolnego Śląska 3,36). Jeśli zaś chodzi o sam profil uczestnictwa, to Dolnoślązacy wykazywali proporcjonalnie większy udział na tle pozostałych kategorii uczestników w takich rodzajach wydarzeń jak:

- imprezy o charakterze festynu, zabawy, pikniki,
- imprezy płatne,
- imprezy dla rodzin i dzieci.

Co mówi nam taki układ danych? Wydaje się, że atrakcyjność miasta jako sceny, na której rozgrywała się ESK, dla mieszkańców regionu nie przejawiała się w tym, że było tu „po prostu więcej kultury”, ale w tym, że Wrocław stał się miejscem, gdzie można było przyjemnie spędzić czas w gronie najbliższych – z rodziną – i że „było się, gdzie zabrać”. Innymi słowy, **w odróżnieniu od wrocławian mieszkańcy regionu za szczególnie atrakcyjne uznali to, co było/jest związane z rozrywką, i to często płatną. Z kolei tym, co wyróżnia wrocławian w kontakcie z kulturą, jest fakt, że mieli możliwość stykać się z nią po prostu w przestrzeniach publicznych miasta.** W tym przypadku dysproporcja między mieszkańcami a osobami przyjezdnymi jest znaczna. Kontakt wrocławian z kulturą w przestrzeniach publicznych, parkach, ulicach i podwórkach w porównaniu z mieszkańcami aglomeracji jest dwukrotnie większy w swojej skali i również znacząco większy (10 punktów procentowych) w porównaniu z ludnością regionu. Wygląda to tak, jakby przybysze przyjeżdżali przede wszystkim na określone wydarzenia, ograniczając swoją percepcję kultury w miejscach innych niż te do tego przeznaczone lub do których są przyzwyczajeni. Tymczasem wrocławianie z tego przywileju „otaczania się kulturą” korzystali znacznie bardziej.

Oprócz wydarzeń w cyklu weekendów specjalnych pomiarem w zakresie uczestnictwa objęto również serię innych imprez. Wspólną cechą tych eventów była ich obecność w różnych miejscach przestrzeni publicznej miasta.

Odsetek osób stykających się z akcjami kulturalnymi pozostaje dość wysoki, jeśli

przyjąć tu umowną granicę 15% respondentów deklarujących kontakt z wydarzeniem, zjawiskiem (wykres 4). Pod tym względem bezapelacyjnie pierwsze miejsce zajęła ogólnodostępna instalacja Pop Up Pavillon Instytutu Goethego², ustawiona między kwietniem a lipcem w formie przeszklonego kontenera na środku Placu Nowy Targ. Mógł do niej podejść każdy chętny mieszkaniec lub turysta. Kolejnym zauważonym wydarzeniem był cykl akcji i interwencji literackich w przestrzeni miasta organizowanych w ramach programu „Bibliopolis – Miasto Biblioteka”, który trwał przez cały 2016 rok³. Spośród pozostałych punktów programu o znacznej rozpoznawalności należałoby jeszcze wymienić interwencje artystyczne w przestrzeniach podwórkowych i osiedlowych Wrocławia⁴ organizowane w ramach projektu Wrocław – wejście od podwórza oraz prezentacje Gdańska, Lublina, Łodzi, Katowic, Poznania, Szczecina w ramach Koalicji Miast⁵.

Bez wątplenia, biorąc pod uwagę ogólną skalę uczestnictwa, ESK okazało się sukcesem frekwencyjnym, pamiętajmy jednak, że był to sukces widoczny w dużym stopniu w wydarzeniach eventowych, znanych i markowych, które potrafiły także przyciągnąć mieszkańców regionu. Znacznie słabiej oferta ESK w miarę trwania roku kalendarzowego poszerzyła uczestnictwo w większej liczbie także „trudnych” obiegów kultury (rodzajów wydarzeń).

Na wykresie 5. możemy prześledzić dynamikę przepływu uczestnictwa w zregulowanej skali, którą wyznacza postępująca złożoność rodzajów wydarzeń. W idealnej sytuacji wraz z upływem czasu rośnie liczba różnych imprez, zatem wzrasta także szansa udziału w nich. Na podstawie serii trzech pomiarów możemy powiedzieć, że mamy do czynienia z umiarkowanym działaniem mechanizmu frekwencyjnego, który wraz z upływem roku kalendarzowego ESK powoduje faktyczne wykorzystanie większej liczby opcji uczestnictwa. Jeśli porównamy dane z pomiaru „pierwsze półrocze ESK” z pomiarem „po ESK”, to zaobserwujemy pewien odpływ proporcji osób nieuczestniczących w ESK (spadek z 24,5% do 19,5%) oraz wzrost proporcji uczestnictwa w kategorii 1 – 3 rodzajach wydarzeń (bierni) – odpo-

2 Zob. www.goethe.de/ins/pl/pl/kul/sup/wro.html [dostęp: 3.08.2017].

3 Zob. <http://www.wroclaw2016.pl/bibliopolis> [dostęp: 3.08.2017].

4 Zob. <http://www.wroclaw2016.pl/podworze> [dostęp: 3.08.2017].

5 Zob. <http://koalicjamiast.wroclaw2016.pl/#> [dostęp: 3.08.2017].

wiednio z 20,5% do 26,3%, przy stabilnych wynikach w kategoriach wyższych.

Znacznie wyraźniej mechanizm powiększenia bazy uczestnictwa widzimy w odniesieniu do wydarzeń eventowych – megawidowisk. **Godne odnotowania jest świadectwo sukcesu frekwencyjnego ESK, jakie łączy się z systematycznym i znacznym przyrostem osób uczestniczących w co najmniej 5 weekendach ESK, odsetek partycypantów przyrastał stale wraz z liczbą realizowanych weekendów od 6,3% w I półroczu do 22% w pomiarze „po ESK”, oraz odpowiednio systematycznym spadkiem odsetka respondentów deklarujących uczestnictwo tylko w jednym weekendzie specjalnym.**

Stosując odróżnienie respondentów wg trzech kategorii tworzących skalę zróżnicowania udziału, możemy dać odpowiedź na pytanie: Jakie są ujawniane wzory uczestnictwa w ESK?

„Wszystkożercy ESK” (8 – 11 rodzajów imprez, udział w próbie ogółem n=2500 wyniósł średnio 9,9%, a we Wrocławiu odpowiednio 12,7%). W tym profilu występuje bardzo wysokie przekraczające 70% respondentów uczestnictwo aż w 9 z 11 rodzajów wydarzeń. Są to osoby ceniące (podobnie jak pozostali) ludyczny sposób uczestnictwa – w imprezach otwartych festynach, wydarzeniach masowych, plenerowych i kulinarnych. Równocześnie jednak – stąd ich wszystkożerność – są to odbiorcy wybierający zarówno wizyty w tradycyjnych instytucjach kultury, jak i udział w imprezach sportowych czy warsztatach.

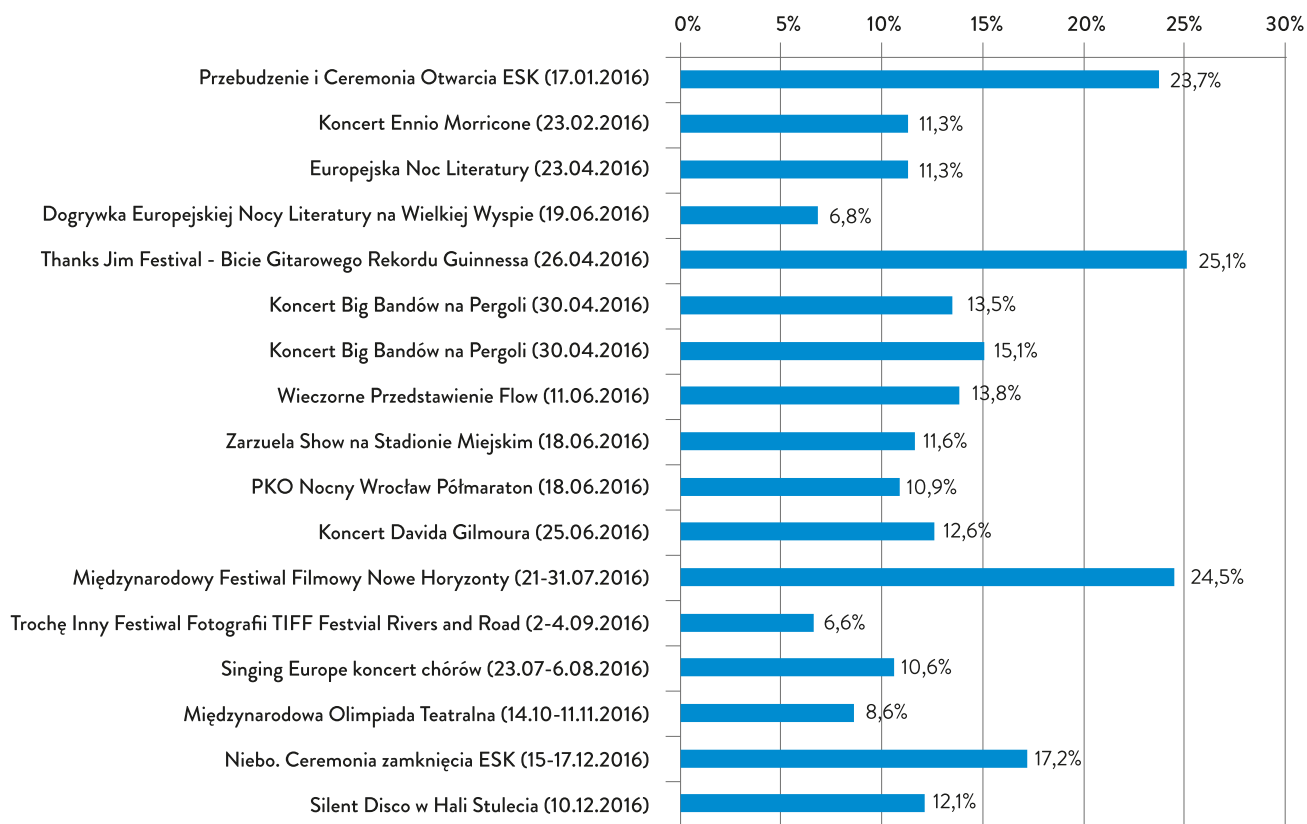
„Aktywnie korzystający z wydarzeń” (4 – 7 rodzajów imprez, udział w próbie 40,8%; we Wrocławiu 42,6%). Tym, co łączy

tę kategorię uczestników z wszystkożercami, jest bardzo wysoka chęć uczestnictwa w wydarzeniach otwartych, bezpłatnych, na które zdecydowanie się nastawiają. Znaczący ich odsetek wybierał udział w eventach masowych. Nie są to osoby tak otwarte na różnorodną partycypację w kulturze jak wszystkożercy, jednak okazują zainteresowanie imprezami kulturalnymi i są aktywne w tych obszarach kultury, w których jest łatwo dostępna (popularna) i łączy się z obecnie promowanym (tj. festynowym) spędzaniem czasu wolnego. W mniejszym stopniu odnajdują zainteresowanie imprezami profilowanymi: dla rodzin, wydarzeniami sportowymi, klubowymi lub warsztatami. Spadek zainteresowania tymi formami aktywności jest relatywnie znacząco większy niż w przypadku wszystkożerców.

„Bierni” – osoby bardzo umiarkowanie korzystające z różnorodności oferty, wybierały wydarzenia w sposób dość jednostronny – niejako przypadkowy (rozproszony). Nieco więcej niż połowa z tych osób kontaktuje się z kulturą poprzez imprezy bezpłatne, masowe o charakterze festynowym, choć także płatne. Właściwa jest dla nich jednak ogólna sporadyczność uczestnictwa w kulturze, bez względu na to, jak się przejawia, o czym świadczyć może fakt, iż dla wielu rodzajów wydarzeń deklarowany kontakt nie przekraczał 20% respondentów.

Dalsza analiza wzorów uczestnictwa w kulturze, której szczegółowo nie możemy tu przedstawić, uwzględniająca m.in. rodzaj wydarzeń oraz profil społeczno-demograficzny respondentów, uwydatniła segmentacyjny charakter obiegów kultury. Z jednej strony odmienny sposób udziału

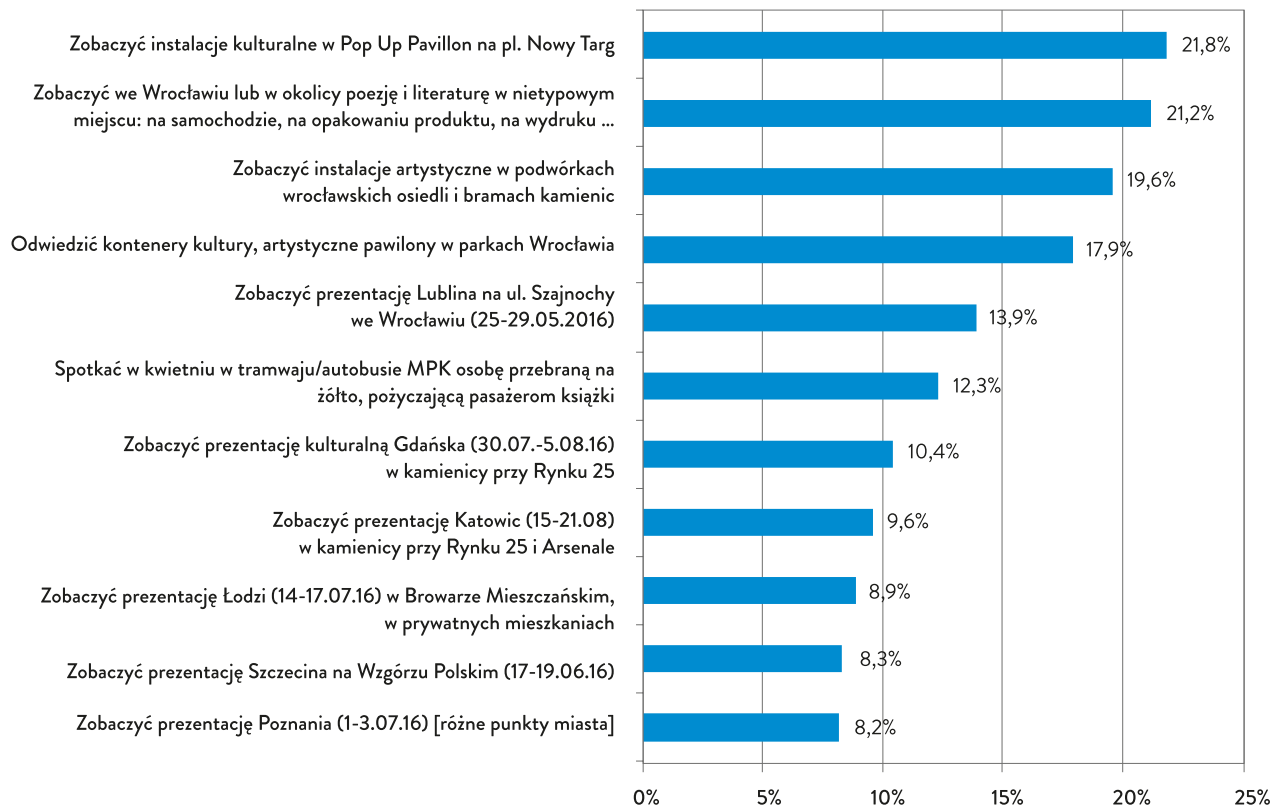
Czy uczestniczył/a Pan/i osobiście w takich konkretnych wydarzeniach, jak:

Wykres 3. Uczestnictwo w cyklu 12 specjalnych weekendów ESK – dane ogółem (n=2250*)

*Dane ogółem dla Wrocławia i aglomeracji
– bez Dolnego Śląska w pomiarze „po ESK”

Czy w ciągu tego roku zdarzyło się Panu/Pani również...

Wykres 4. Styczność z wybranymi wydarzeniami i imprezami ESK – dane ogółem (n=2250*)

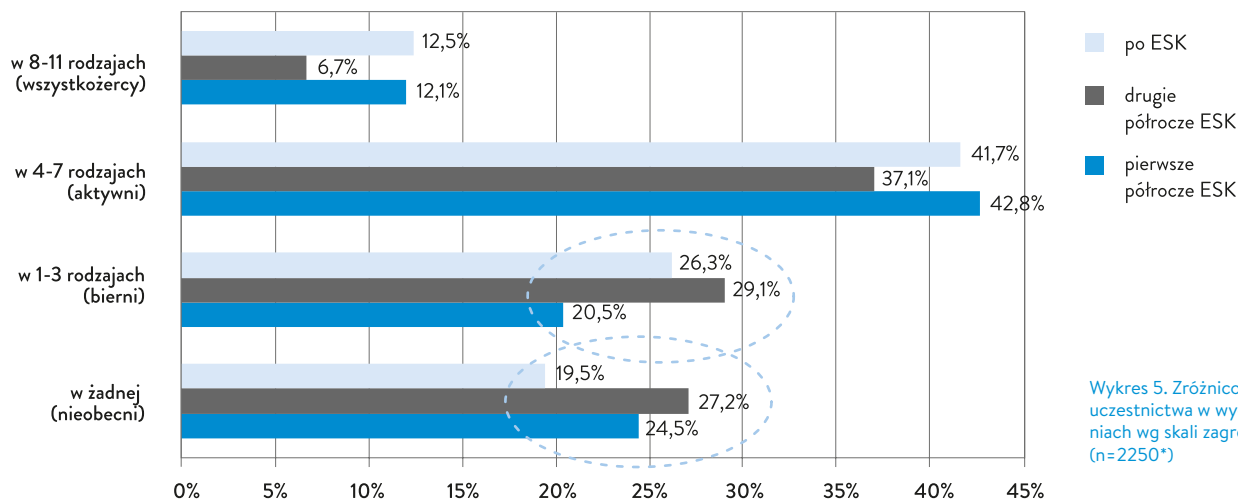
*Dane dla Wrocławia i aglomeracji bez Dolnego Śląska w pomiarze „po ESK”

tu w kulturze jest faktem – jeśli weźmiemy pod uwagę zastosowane w analizie podziały na wszystkożerców, aktywnych i pasywnych konsumentów kultury. Jeśli natomiast uwzględnimy wszystkich bez wyjątku uczestników badań oraz rozliczne rodzaje imprez, to swoją moderującą rolę ujawnią czynniki położenia społecznego i kryjące się za nimi zależności socjokulturowe. Jeśli ujmemy te ostatnie faktory jako bariery uczestnictwa, to najważniejszą z nich okazała się ekonomia. Osoby o najniższym statusie ekonomicznym podlegały samowykluczeniu z uczestnictwa w kulturze. Podobne zależności zostały stwierdzone w przypadku osób w kategorii wiekowej 55+, natomiast odwrotnie dzieje się w przypadku respondentów dobrze sytuowanych materialnie i dobrze wykształconych. Jak pokazały wyniki, z najbardziej złożonej oferty kulturalnej, w skład której wchodziły warsztaty, imprezy niewpisujące się w tradycyjne podziały na role widza-artysty, w znacznym stopniu korzystały osoby wykształcone, dobrze sytuowane, częściej kobiety. Propozycja licznych wydarzeń była dla tych odbiorców kolejną okazją do (być może jeszcze bardziej) intensywnego uczestnictwa w miejskim systemie konsumpcji czasu wolnego, który w tym okresie zdominowały wydarzenia kulturalne. W tym też znaczeniu najbardziej pożądanym z wielu powodów wzór partycypacji spełnił się w postaci „wszystkożernej”, dotyczył stosunkowo niewielkiego odsetka respondentów (10% w próbie ogółem i 12,7% we Wrocławiu),

Z uwagi na ujawnione zależności można scharakteryzować **obieg** kultury jako:

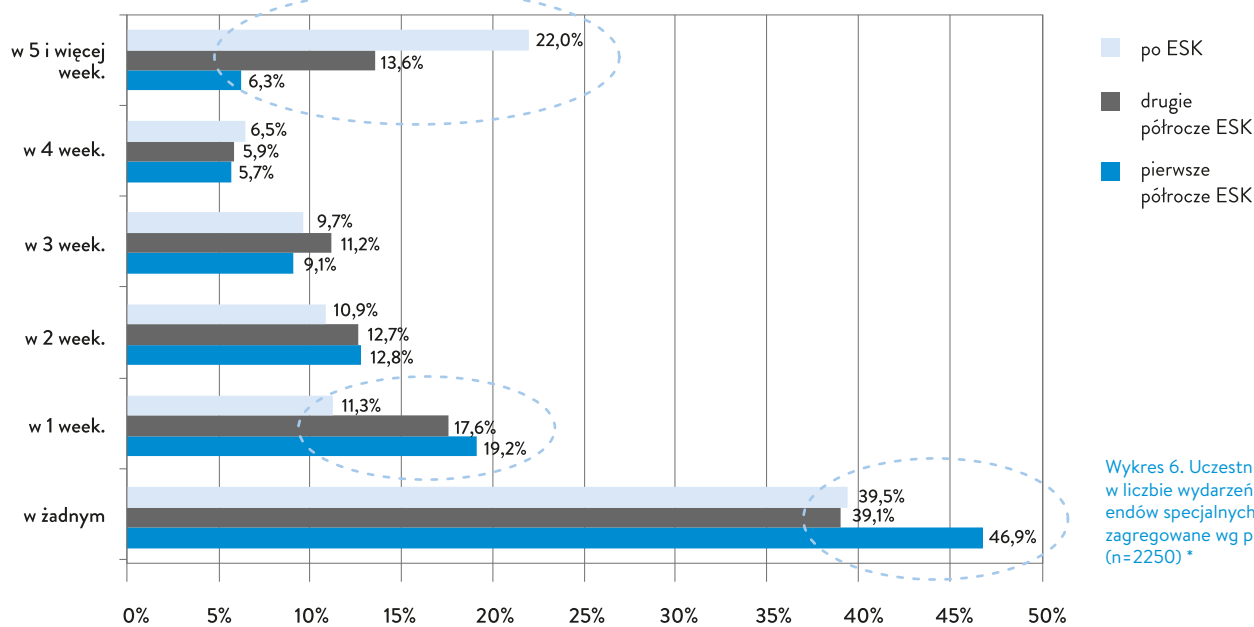
- **kulturę dla kobiet** – promującą imprezy w instytucjach kultury, warsztaty i działania twórcze, imprezy dla dzieci i rodzin, imprezy weekendowe (eventowe),
- **kulturę młodzieżową** – promującą imprezy masowe, sportowe i weekendowe (eventowe),
- **kulturę „dorosłych”** (35 – 44 latków) – wszystkożerną, działającą i twórczą,
- **kulturę (samo)wykluczonych, nieobecnych** – rozumianą jako nieuczestnictwo osób najstarszych, najbiedniejszych,
- **kulturę bogatych i wykształconych** – wszystkożerną, działającą, twórczą oraz weekendową (eventową).

W jakiego rodzaju wydarzeniach, organizowanych w ramach ESK Wrocław 2016, brał/a Pan/i udział do tej pory?

Wykres 5. Zróżnicowanie uczestnictwa w wydarzeniach wg skali zagregowanej (n=2250*)

Uczestnicy wydarzeń w cyklu weekendów specjalnych wg liczby weekendów

Wykres 6. Uczestnictwo w liczbie wydarzeń i weekendów specjalnych – dane zagregowane wg pomiaru (n=2250)*

Goethe-Institut Pop Up Pavillon

coffee is here.
tel. 600 99 96 99
www.mobilshop.it

© 2015 Goethe-Institut
Tutti i diritti sono riservati.
È vietata espressamente la ristampa o l'uso non autorizzato senza permesso scritto dalla Goethe-Institut.
L'immagine è protetta da copyright. È vietata espressamente la ristampa o l'uso non autorizzato senza permesso scritto dalla Goethe-Institut.
L'immagine è protetta da copyright. È vietata espressamente la ristampa o l'uso non autorizzato senza permesso scritto dalla Goethe-Institut.

© 2015 Goethe-Institut
Tutti i diritti sono riservati.
È vietata espressamente la ristampa o l'uso non autorizzato senza permesso scritto dalla Goethe-Institut.
L'immagine è protetta da copyright. È vietata espressamente la ristampa o l'uso non autorizzato senza permesso scritto dalla Goethe-Institut.
L'immagine è protetta da copyright. È vietata espressamente la ristampa o l'uso non autorizzato senza permesso scritto dalla Goethe-Institut.

2.2. Weekendy specjalne

Katarzyna Kajdanek

Specjalne weekendy ESK Wrocław 2016 to 12 wydarzeń rozłożonych w roku Europejskiej Stolicy Kultury tak, by odpowiedzieć na rosnące zainteresowanie kulturą mieszkańców i osób goszczących we Wrocławiu, podtrzymać ich zaciekawienie programem ESK, a jednocześnie zaprosić do uczestnictwa w różnych aktywnościach kulturalnych.

Badanie doświadczenia ESK przez uczestników weekendów było nie lada wyzwaniem. Publiczność i uczestnicy wielu wydarzeń kulturalnych tworzyli zbiorowości tymczasowe i ulotne. Wchodzili i wychodzili z roli publiczności/uczestników, jeśli wydarzenie było długotrwałe. Imprezy, którymi się interesowali, niejednokrotnie miały charakter masowy – brało w udział wiele tysięcy osób w różnym stopniu pochłoniętych prezentowanymi treściami. Jednocześnie dotarcie do nich po zakończeniu wydarzenia było bardzo trudne lub wręcz niemożliwe.

Nasze badanie prowadziliśmy z wykorzystaniem ankiety internetowej. Dostęp do niej promowaliśmy na stronach internetowych ESK, miasta oraz na profilach facebookowych wydarzeń i ich organizatorów. Ankietę mógł wypełnić jedynie ktoś, kto dotarł do linku z adresem internetowym (zatem mogło się też zdarzyć zarówno tak, że ktoś, kto nie uczestniczył w wydarzeniu, ocenił je, jak również, że wielu uczestników nigdy nie dotarło do ankiety). Jednocześnie była to jedyna metoda, jaką mogliśmy wybrać, by przy ograniczonych możliwościach czegokolwiek dowiedzieć się o gościach eventu.

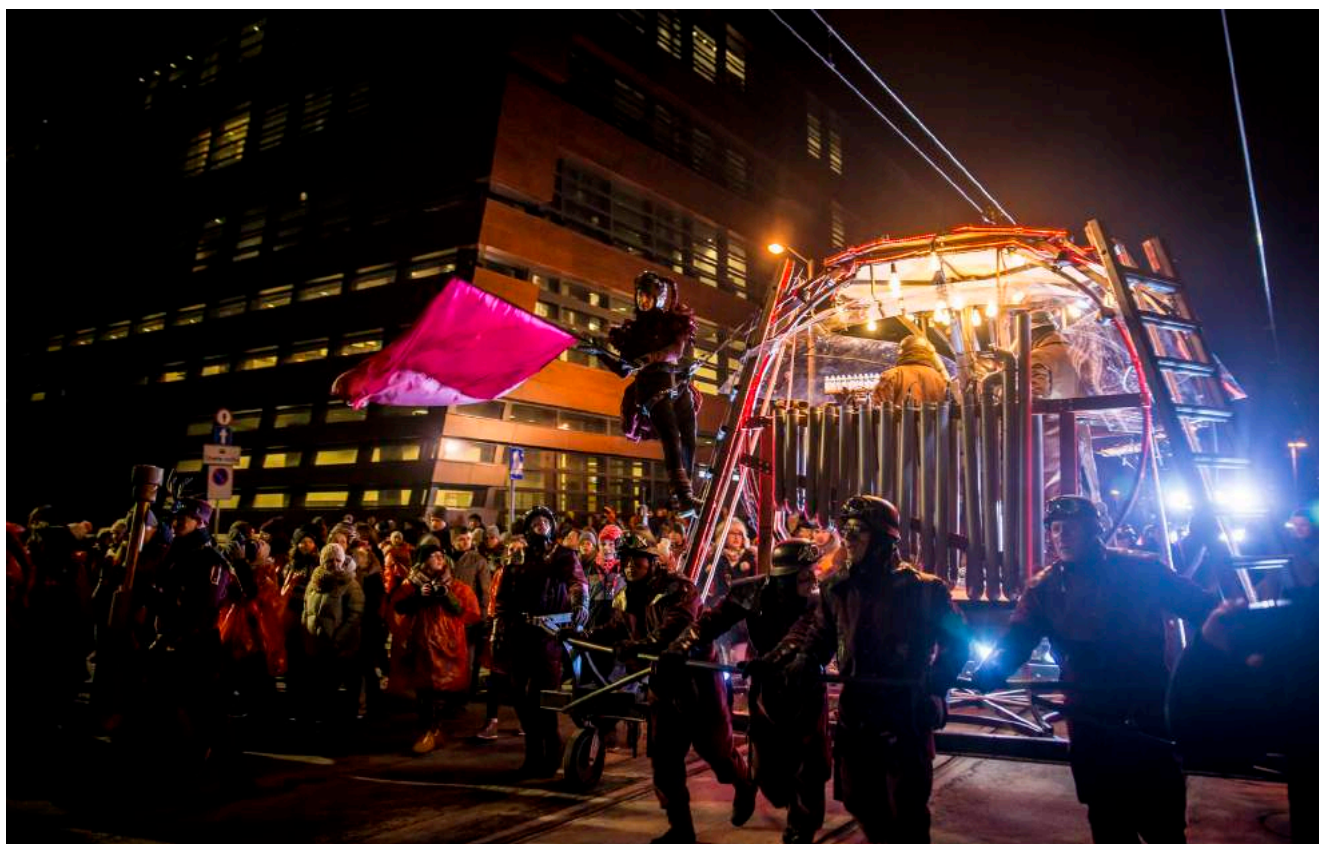
Do kategorii nieobecnych w specjalnych weekendach ESK (zarówno ze względu na technikę pomiaru, jak i na to, że nie byli uczestnikami, publicznością wydarzeń) można zaliczyć przede wszystkim: męż-

czyzn, osoby do 16 i po 46 roku życia, niemagistrów, nie-wrocławian, rodziców z dziećmi na utrzymaniu oraz osoby oceniające swoją sytuację materialną jako bardzo złą i bardzo dobrą.

Największą popularnością wśród osób wypełniających internetowe ankiety po weekendach i wydarzeniach specjalnych ESK cieszyły się duże, otwarte i zwykle darmowe imprezy plenerowe, takie jak „Przebudzenie”, „Flow” lub pokazy i wydarzenia, do których dostęp nie był w żaden sposób (przede wszystkim ekonomicznie) limitowany. Udział w nich zadeklarowała blisko połowa uczestników badań. W dalszej kolejności popularnością cieszyły się koncerty muzyczne, wystawy i wernisaże w muzeach i galeriach oraz imprezy kulinarne i targi żywności. Zdecydowanie najmniejszą popularność osiągnął udział w wydarzeniach sportowych oraz w warsztatach artystycznych i twórczych (odpowiednio 6 i blisko 8%).

Główne punkty programu specjalnych weekendów w wielu przypadkach przyciągały osoby, które miały już ukształtowane zainteresowania i doświadczenie w umiejętności przeżywania wydarzeń kulturalnych z określonych dziedzin. Miłośnicy książek wybierali imprezy inspirowane literaturą, preferujący spędzanie czasu ze znajomymi „na mieście” – otwarte wydarzenia zagęszczające doświadczenia w miejskiej przestrzeni publicznej. Dzięki bogatemu programowi weekendów publiczność i uczestnicy zyskiwali także możliwość kulturalnego eksperymentu.

Niezależnie od charakteru głównych wydarzeń akietowani brali w nich udział przede wszystkim w gronie znajomych i przyjaciół lub ze swoimi partnerami. To sprzyjało wzmocnieniu relacji towarzyskich,

rodziny poprzez uczestnictwo w kulturze, traktowane jako sposób spędzania czasu wolnego w parze lub w grupie. W żadnym z weekendów znaczenia nie odgrywały odgórnie organizowane sieci społeczności, na przykład przez zakłady pracy lub szkoły. Wyraźnie ujawnił się indywidualny i prywatny wymiar konsumpcji treści kultury.

Sukcesy i porażki specjalnych weekendów ESK były ważnym wątkiem opinii uczestników badań. Miarą sukcesu wydarzeń weekendowych było raczej to, jakich emocji dostarczyły niż to, jak zostały zorganizowane. Uczestnicy i publiczność byli gotowi wybaczyć uchybienia organizacyjne, jeśli to, czego doświadczyli, miało dla nich znaczenie. Rok ESK przyniósł jedno wydarzenie specjalnego weekendu ocenione na tle innych jako po-

rażka: była nim ceremonia otwarcia – „Przebudzenie”, oceniona na 2,8 punktu w 7-stopniowej skali oceny wydarzenia. Za sukces organizatorów należy uznać to, że wszystkie pozostałe główne wydarzenia specjalnych weekendów były oceniane dobrze i bardzo dobrze, a niektóre wręcz entuzjastycznie – koncert Ennio Morricone (6,6), koncert Davida Gilmoura (6,5) weekend literatury „Poczytaj mi Wrocław” (5,8), pokaz „Flow” (5,7).

Uczestnicy i publiczność wydarzeń ESK uznali, że Wrocław dobrze wywiązał się z roli gospodarza, wystawiając miastu ocenę 3,95 pkt. na 5-stopniowej skali. Ta średnia nota kształtowała się przez cały rok obchodów Europejskiej Stolicy Kultury, jednak nie była wprost związana z ocenami wystawionymi poszczególnym wydarzeniom. Mniej więcej

Weekend Otwarcia ESK,
„Przebudzenie” (Duch Odbudowy)

Multiwidowisko „Flow”

Weekend Zamknięcia ESK, „Niebo”

od połowy roku nota Wrocławia jako gospodarza ustabilizowała się na poziomie czwórki (i była niewrażliwa na przykład na bardzo wysoką recenzję letniego koncertu Davida Gilmoura), by nieco spaść pod koniec roku, kiedy opinia publiczna już się utrwaliła.

Wrocławianie, Dolnoślązacy i goście, którzy odwiedzili Europejską Stolicę Kultury 2016, w znacznej mierze przyjęli zaproponowany przez organizatorów sposób myślenia i opowiadania o ESK. Najczęściej wybierane stwierdzenie („ESK to impuls do rozwoju”) nie uzyskało wskazań od więcej niż nieco ponad połowy uczestników badania. Można to interpretować jako częściową lub warunkową akceptację narracji o ESK i przyjęcie roli współgospodarzy przez uczestników wydarzeń. Dodatkowo zawiera ono w sobie wyraźne wskazanie na to, że w stronę życia kulturalnego Wrocławia wysłano impuls, który dopiero za jakiś czas może przynieść rezultaty, i że jest to potencjał do odpowiedniego wykorzystania. Zdaniem uczestników i publiczności ESK w niewielkim stopniu była wydarzeniem dolnośląskim – w bardzo ograniczonym zakresie zaobserwowali oni efekt rozlewania się aktywności kulturalnej poza Wrocław. ESK było także, według nich, niewykorzystaną okazją do rozmowy o tożsamości Wrocławia i Dolnego Śląska. Spośród określeń opisujących negatywną narrację o ESK największe poparcie (13,1%) zyskało stwierdzenie, że ESK jest „impresją tylko dla bogatych”.

W jakim stopniu ESK sprawiło, że uczestnicy wydarzeń kulturalnych podczas specjalnych weekendów podjęli decyzję, by doświadczyć czegoś wcześniej sobie nieznanego? Uczestniczyć w aktywnościach o innym charakterze niż te podejmowane zazwyczaj? Tych, którzy w wolnym czasie najchętniej spotykają się ze znajomymi oraz odwiedzają restauracje i kawiarnie, było najwięcej na masowych, otwartych plenerowych wydarzeniach w przestrzeni miejskiej. Organizatorzy zachęcali wręcz, by grupowo brać udział w „Przebudzeniu”, „Flow”, imprezach „Całego czerwca we Wrocławiu” i „Niebie”. Trudno tu mówić o eksperymencie – w tych eventach uczestniczono w gronach przyjaciół i znajomych, skupiając się na aktywnym spędzaniu czasu poza domem w gronie znajomych i bliskich.

Bardzo ciekawą kategorią uczestników weekendów, z punktu widzenia poszerzania uczestnictwa w kulturze i wybijania z jego atyzowanego i nieuspołecznionego rytmu, są osoby, które deklarują, że w wolnym czasie chętnie zostają w domu i oglądają telewizję. Na jakich zwłaszcza wydarzeniach specjalnych weekendów można je było spotkać, a na jakich były nieobecne? Okazuje się, że z domów wyciągnięty je przede wszystkim: koncert Ennio Morricone, ceremonie otwarcia i zamknięcia ESK oraz wydarzenia weekendu „Cały czerwiec we Wrocławiu” – a zatem dwa najlepiej ocenione i uznawane za sukces koncerty oraz masowe, plenerowe imprezy, do udziału w których być może zostali zachęceni przez rodzinę i bliskich. Uprawianie działki i zajmowanie się ogrodem wyraźnie wyznacza inny sens wzoru konsumpcji czasu wolnego. Weekendy ESK przyciągnęły osoby, które w najmniejszym stopniu są zainteresowane taką formą rekreacji.

W opinii uczestników i publiczności ESK było wydarzeniem, które w największym stopniu zrealizowało dwa zasadnicze cele strategiczne dla miasta: pozwoliło mieszkańcom ciekawie spędzić czas wolny (ale już ze stwierdzeniem, że ESK upowszechniło kulturę wśród mieszkańców Wrocławia zgodziło się zdecydowanie mniej osób) i przyciągnęło do miasta turystów (ale w najmniejszym stopniu wywołało efekt dużego zainteresowania ESK w Polsce). Gdyby próbować jednym zdaniem określić, w jaki sposób każdy z uczestników skorzystał z udziału w wydarzeniach specjalnych weekendów ESK, można powiedzieć, że była to okazja, by wyjść z domu i zobaczyć coś prawdziwie interesującego. Takie korzyści sprzyjają praktykowaniu miejskiej tożsamości wrocławian – wspólnego doświadczenia czegoś ciekawego, dobrego, ważnego i inspirującego w przestrzeni publicznej miasta.

Wydarzenia specjalne, nawet te, które można nazwać „końmi pociągowymi” wizerunku ESK – najbardziej udane koncerty, pokazy – w niewielkim stopniu zmieniły utwalone wzorce praktyk kulturalnych uczestników badań. Wrocławianie i goście wybierali z wachlarza imprez specjalnych przede wszystkim te, które odpowiadały ich wykształconym już i ustabilizowanym ocze-

kiwaniami i aspiracjom. Innymi słowy – niewiele było wśród nich osób, które skusiły się na eksperyment. Pomimo tego szczegółowa analiza doświadczenia udziału w weekendach ESK wyraźnie wskazuje, że dla wrocławian i gości było to poruszające przeżycie, składające do dzielenia się wrażeniami z innymi i dało poczucie nowości – odmienności od innych znanych wydarzeń kulturalnych.

2.3. Postawy wobec kultury

Mateusz Błaszczyk

Prowadzone w czasie trwania oraz po zakończeniu Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016 wywiady grupowe z wrocławianami pozwoliły zebrać wiele interesujących wypowiedzi i komentarzy na temat życia kulturalnego we Wrocławiu, uczestnictwa w kulturze oraz ESK. Ukazują one perspektywy, z których wrocławianie postrzegają te kwestie, ale także towarzyszące im emocje. W tym rozdziale oddamy im głos.

Zacznijmy od tego, iż kultura często pozostaje obok codziennego życia. Tak bardzo obok, iż często w natłoku obowiązków służbowych i rodzinnych nie starcza na nią czasu ani chęci. Jak mówi Maciej (singiel, kategoria wiekowa do 34 lat, informatyk):

„Mój wolny czas jest bardzo ograniczony. Pracuję 8 godzin i nieraz 10. Oprócz tego już jedno studia skończyłem i teraz próbuję drugie skończyć, obronić pracę magisterską. Wolny czas spędzam ze znajomymi, pijąc alkohol. Inną formą rozrywki jest remont mojego mieszkania”.

W podobnym tonie wypowiada się Monika (kategoria wiekowa 35–50 lat, żona i matka, pracownica sklepu):

„W zimie po 18 to nie bardzo mi się coś chce, więc generalnie jakaś tam książka, telewizja, z dzieckiem oglądam wrestling [...] Stara już jestem. Teraz chciałam iść na [...] koncert, bo nie chodzę, nie mam słuchu kompletnie, jak chodziłam do klubu, to tam tylko, gdzie była muzyka elektroniczna, bo tylko słyszę basy, nic więcej”.

Niektórym, takim jak Mirka (kategoria wiekowa 35–50 lat, dwóch nastoletnich synów), czasu na kulturę brakuje z powodu powinności rodzinnych:

„Ja mam dwoje dzieci. Starszy ma trzy razy w tygodniu treningi, więc to już pochłania mi dużo czasu, żeby zaprowadzić i odebrać. Młodszemu też muszę poświęcić sporo uwagi. Tak więc starszy syn trenuje, a młodszy jest codziennie z ojcem na basenie. Ja jestem mniej aktywna fizycznie, nie mam po prostu czasu. Wychodzę z pracy, odbieram dzieci ze szkoły, obiad, lekcje. Wolny czas mam wtedy, jak oni są poza domem, wtedy sobie czytam”.

Jeśli już się uda czas wolny znaleźć, to pojawia się jednak problem kosztów (raz jeszcze Mirka):

„Chciałabym wyjść z mężem i dziećmi, ale to jest za duża kwota, która przekracza mój budżet domowy. Myślę, że całe mnóstwo przedstawień różnego typu też jest. Ja jednak zawsze sięgam po coś z najwyższej półki, chociażby ostatnio balet moskiewski, i też chciałabym to pokazać mojej rodzinie, ale znowu te koszty nie pozwalają na to. Jeżeli bilet kosztuje 100 zł od osoby, to na 4 osoby to jest za drogo”.

Czas wolny najłatwiej znaleźć na wakacjach. Wtedy też jest najdogodniejsza pora na kontakt z kulturą – najlepiej podczas podróży. Nawet, jeśli ta kultura nie jest zbyt atrakcyjna:

„Do muzeów jakoś nie bardzo mnie ciągnie, bo tak zawsze trochę mi nudno tam. Ale jak gdzieś jesteśmy na wycieczkach i chodzimy z jakimiś przewodnikami, to wtedy jest ciekawiej” (Piotr, kategoria wiekowa do 34 lat, żonaty, bez dzieci, pracuje na stacji benzynowej). „Ja to jestem podróżnikiem. Podczas tych podróży te muzea się tak jakby zalicza”.

Dużo podróżowałem po całej Europie. No piękne miejsca są, żeby zobaczyć. Nieraz jest coś bardziej, a nieraz mniej interesujące, zwłaszcza jak człowiek się na pewnych etapach sztuki nie zna”
– Tomasz, kategoria wiekowa 35–50 lat, rozwiedziony ojciec, a z zawodu – kucharz).

Kontakt z kulturą, szczególnie w jej bardziej rozrywkowych formach, może być także odskocznią od codziennych spraw. A nawet formą nagrody za ciężką pracę. Te słowa potwierdza Mariusz (kategoria wiekowa 51–65 lat, zapracowany inwalida i piłkarzski kibic):

„Ja cały czas pracuję, czyli mam kilka zajęć, jako że, jak to się mówi, nigdy się nie przelewa. No i praktycznie pracując, staram się zapewnić byt najbliższemu. No i jak wygląda? No pracuję, pracuję, a jak zaczyna się piłka nożna, to lubię sobie wziąć wolne i nieraz obejrzeć ten mecz. Czy teraz pracowałem i w Boże Narodzenie i Wigilię, i w Nowy Rok, i w Trzech Króli, jak to tam ktoś powiedział, żeby właśnie, żeby później popołgować, żeby brać te weekendy chociaż, żeby sobotę i niedzielę...”

Kultura pozwala się choć na chwilę odebrać od znojów dnia codziennego. Szczególnie, jeśli dostarcza radości:

„Ja na przykład byłem na tej nocy kabetowej, to tak ze względu, że była to taka przyjemna odskocznia od tego dnia codziennego, od tych obowiązków. Od tych trosk. No tak po prostu fajnie było tam (...) Taki luz, właśnie tak, żeby się wyluzować trochę. Tak na co dzień, no niestety, jakieś stresy, obowiązki i tak dalej. A wtedy tak się wyłączyłem i skoncentrowałem się na zabawie, na śmiechu” – Jarek, 46-letni kierownik sklepu.

Do uczestnictwa w kulturze nakłonić może też na przykład towarzystwo. U Adriana (kategoria wiekowa do 34 lat, wykonuje wolny zawód) jest to partnerka:

„Gdyby nie ona, to komputer by mi zastąpił to wychodzenie, ale ze względu na to, że ona jest i mnie ciągnie, to idę. Nie

lubię iść gdzieś, gdzie czegoś nie czuję albo nie rozumiem, tylko żeby pójść i zaliczyć”.

Monika (kategoria wiekowa 35–50 lat, mama, inżynier środowiska) inspirację znajduje w dzieciach, a raczej odpowiedzialności za ich wychowanie:

„Raczej staramy się gdzieś te dzieciaki ciągnąć ze sobą. Jednym się to podoba, drugim nie, a np. teraz mamy takie założenie, że będziemy prowadzić je po muzeach różnych. Na zasadzie: rozszerzamy horyzonty. [...] Pomyśleliśmy, że Muzeum Współczesne. Ja aż tak bardzo może sztuką współczesną się nie interesuję, ale dlaczego nie poznać?”

Inaczej zobowiązania rodzinne i towarzyskie traktuje Zygmunt (kategoria wiekowa 51–64 lat, pracownik PAN, ojciec dorosłej córki):

„Czasami z obowiązku muszę, jak przyjeżdżają goście... [...], ale to i dla siebie też biorę, nie traktuję tego jako obowiązek, tylko wyszukuję też coś ciekawego, co mnie zainteresuje, no i tych gości, którzy przyjadą to też gdzieś im pokazać ten Wrocław kulturalny, jak to wygląda”.

W podobny sposób z obowiązków gospodarza, który swoim gościom pokazuje kulturę jako to, co we Wrocławiu najlepsze, wywiązuje się Artur (kategoria wiekowa 35–50 lat, prowadzi własną firmę):

„Jakieś imprezy kulturalne to tylko i wyłącznie jak rodzina przyjeżdża, a że rodzina jest dość liczna spoza Wrocławia, z mniejszych miejscowości, to jak przyjeżdżają do Wrocławia, to czasami się właśnie Panorama Raclawicka. Można powiedzieć, że nawet już ze sprzątaczkami na dzień dobry jestem [...], jakieś muzea, zoo, tego typu. Teraz to Narodowe Forum Muzyki”.

Tak czy inaczej, dobrze mieć kogoś, z kimś można „iść na kulturę”. Grażyna (kategoria wiekowa 35–50 lat, rencistka) na różne imprezy wyciąga sąsiadkę Stenię. Zygmunta (o ile sam nie oprowadza gości) na wystawy zabiera córka. Waldemar (kategoria wiekowa 35–50 lat, żonaty, troje dorosłych

dzieci) uważa, że wyjścia z kolegą w celu odkrywania wrocławskiej kultury mają nawet charakter swoistego rytuału:

„Ja byłem ostatnio w Muzeum Figur Woskowych. Na Wzgórzu Partyzantów jest. A wcześniej byłem też w muzeum, bo mam kolegę, który przyjeżdża ze Zgorzelca i zawsze wynajduje coś w internecie ciekawego. Przyjeżdża do Wrocławia i po prostu idziemy, przypuścimy jest coś takiego jak makieta Lwowa we Wrocławiu, taka wielka, miasta Lwów. Przedwojenne miasto Lwów, można to obejrzeć.”

Nierzadko oferta kulturalna miasta traktowana jest wręcz jako okazja do spędzenia czasu ze znajomymi i przyjaciółmi. Tak to działa między innymi u Weroniki (uczennicy klasy maturalnej):

„Ostatnio właśnie byłem w Nowych Horyzontach. Były też jakieś koncerty... ale tylko to tak ogólnie chodziliśmy ze znajomymi, po prostu żeby być w mieście i tak dokładnie nie wiem, co tam się działo. Po prostu tak żeby być, żeby być pośród ludzi.”

Bogata oferta kulturalna Wrocławia (a tak jest ona postrzegana przez mieszkańców) stwarza różne możliwości korzystania z niej. Tu pojawia się problem wyboru. Nie wszyscy doceniają różnorodność, tym bardziej nie są zainteresowani, by z niej skorzystać – wolą wybierać to, co już znają i rozumieją. Jak mówi Małgorzata (właścicielka małego sklepu):

„To trzeba lubić po prostu taki jazz. Można pójść, coś tam pobrzękoli, ale generalnie człowiek idzie do jakiejś restauracji, do pubu sobie usiądzie albo przejdzie po prostu i pójdzie dalej, nie? [...] Jak koncert jest np. na Nowy Rok – jakieś tam gwiazdy przyjeżdżają to i owszem prawda? To warto posłuchać, bo człowiek zna tę muzykę, ale tak to takie właśnie jazzowe jakieś to nie za bardzo.”

Wtórzy jej Mariusz (elektronik, ojciec jednego dziecka):

„Gwiazdy gdzieś tam obowiązkowo. To, co znam i lubię, a że znam muzyki bardzo dużo, to to, co znam i lubię. Do opery to już nie, na jazz też niekoniecznie.”

Monika z kolei w swych wyborach kieruje się poleceniem i reklamami:

„Kiedy się idzie do teatru, opery czy na taką wystawę, która jest szeroko reklamowana, nie idę tam, bo np. lubię kogoś tam, tylko idę, bo jest to rozreklamowane.”

Są też tacy, którzy poszukują nowych podniet i wrażeń. Danuta (65 lat, wdowa, dwoje wnuków) opowiada:

„[...] byłem w marcu, była taka wystawa [...] Eduardo Chillida [...] koleżanka, która skończyła historię sztuki mówi, słuchaj, chodźmy tam, bo takiego czegoś w życiu nie widziałam i nie widziałam i rzeczywiście, nie widziałam [...] teraz dlaczego ona powiedziała, że czegoś takiego nie przeżyłam nigdy, no bo jak się idzie do muzeum prawda, jest cisza, jest po prostu cicho i skupia się człowiek na tym, co widzi, a tutaj jest cisza, jakaś tam rzeźba, bo on głównie rzeźbił w alabastrze, żelazie, a do tego właśnie ta muzyka. Jakby podwójne bodźce.”

Bo obcowanie z kulturą dostarczyć może niezwykłych wrażeń, jak zauważa Krzysztof (67 lat, emeryt) – zanurzyć w inne światy:

„[...] można trafić na takie wystawy, gdzie człowiek sobie odtworzy w pamięci pewne sytuacje, zdarzenia, ludzi, które miałby prawo widzieć, oprócz tego, no nie wiem, robić zdjęcia, po latach i na przykład można sobie usiąść i jak gdyby pamiętać przebieg życia. Czyli jeden z motywów to jest taki, że ludzie niektórzy interesują się chwilami zatrzymanymi w czasie, myślę o zdjęciach. Jeżeli chodzi, na przykład, o wystawy, to tam z kolei wchodzi w rachubę wyobraźnia [...] myślę o obrazach [...] są tacy malarze, którzy mają tak niesamowitą wyobraźnię, że trudno sobie nawet wyobrazić, że ktoś na coś takiego mógłby wpaść, licząc na to, że tam jest odpowiednie zestawienie kolorów, jest jakaś treść i tak dalej. Podobnie jest chyba z muzyką, dużo zależy od tego, jak sobie człowiek pewne rzeczy wyobraża.”

2.4. Mikroobieg kultury

Ogrom wydarzeń roku Europejskiej Stolicy Kultury we Wrocławiu przebiegał wedle dziedzin kuratorskich i cykli programowych, z których część znalazła się w szczególnym polu zainteresowań badaczy oraz specjalnie stworzonych zespołów.

Wybierając cykle, nazwane przez nas roboczo „mikroobiegami kultury”, którym zdecydowaliśmy się poświęcić więcej uwagi i poddać je wieloaspektowej, jakościowej ewaluacji, kierowaliśmy się dwoma kryteriami. Po pierwsze, interesowały nas te, które za cel w szczególny sposób obierały sobie oddziaływanie na mikrospołeczności, ingerowanie na zasadzie akupunktury w przestrzeń miejską i zaczynianie zmian, których efekty są trudno uchwytnie w opisie ilościowym, dlatego tym bardziej należy się im pogłębia, jakościowa obserwacja. Po drugie, zdawaliśmy sobie sprawę z ograniczeń wynikających z efemerycznego i ulotnego charakteru publiczności-uczestników wielu wydarzeń ESK.

Prezentowane w tej części raportu opracowania są efektem wielomiesięcznej pracy trzech zespołów badawczych z twórcami i odbiorcami zaplanowanych interwencji.

mikroGRANTY ESK 2016

Kamila Dolińska
i inni¹

1 Projekt realizowany w zespole badawczym: Kamilla Dolińska, Natalia Niedźwiedzka-Iwańczak, Justyna Kajta.

2 <http://www.wroclaw2016.pl/mikrogranty#project-pages> [dostęp: 22.02.2017].

3 W. Parfianowicz-Vertun, *Jakim językiem o jakiej kulturze?*, w: *Kierunek kultura. W stronę żywego uczestnictwa w kulturze*, red. W. Kłosowski, Warszawa 2011, s. 36.

Program „mikroGRANTY ESK 2016” zagościł w przestrzeni Wrocławia w 2014 roku. Do końca roku 2016 zrealizowano ponad 100 projektów: 12 w 2014 roku, 50 w 2015 roku i 53 w 2016 roku². Ocena trzeciej odsłony Programu odbywającej się w roku Europejskiej Stolicy Kultury pozwala na wniosek, że program „mikroGRANTY ESK 2016”, z towarzyszącą mu ideą partycypacji społecznej zawartą w haśle „mieszkańcy dla mieszkańców”, wpisal się w jeden ze strategicznych celów Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016, jakim był „dostęp do kultury i uczestnictwo”.

O program i jego realizację zapytano wszystkich, którzy zetknęli się z „mikroGRANTAMI” w roku 2016, a zatem: wnioskodawców i wyłonionych spośród nich mikrograntowców (włączając ich wypowiedzi zawarte we wnioskach aplikacyjnych i złożonych sprawozdaniach), uczestników wydarzeń mikrograntowych, jurorów oceniających projekty oraz zespół programu. Dzięki dywersyfikacji podmiotów możliwe było poznanie opinii o programie uwzględniających różne konteksty, w jakich funkcjonował on w społecznej świadomości.

Uwzględnienie tak zróżnicowanego grona odbiorców „mikroGRANTÓW” wiązało się z zastosowaniem różnych metod i technik pomiaru: ankiet internetowych, jakościowych wywiadów pogłębionych, obserwacji jawnej nieuczestniczącej, wywiadów kwestionariuszowych, zogniskowanych wywiadów grupowych (fokusów) oraz analizy treści dokumentów konkursowych (składanych wniosków oraz sprawozdań).

Pozytywna ocena idei towarzyszącej programowi, wytworzonego dzięki niemu potencjału, wydarzeń odbywających się

w „mieście spotkań” i doświadczanych przez mieszkańców, potwierdza znaczenie programu dla wrocławskiej społeczności, a świadczy o tym przede wszystkim przekonanie zdecydowanej większości badanych (reprezentujących różne kategorie respondentów) o potrzebie (pomimo postulowanych przez część z nich zmian) jego kontynuowania.

Jeśli chodzi o kulturę, którą – dzięki „mikroGRANTOM ESK 2016” – współtworzyli i w której uczestniczyli wrocławianie, należy podkreślić, że sukcesem było szerokie jej zdefiniowanie w aplikacji Wrocławia o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury i wszechstronne ujęcie praktyk dopuszczanych w regulaminie. Program ujawnił:

– **kulturę inkluzywną**, otwartą, a zatem taką, która obejmuje „całość wytworów ludzkich, materialnych i symbolicznych, sfery praktyk i wartości”³, za czym przemawia zróżnicowanie inicjatyw zawartych w złożonych wnioskach. Zaliczyć można do tej kategorii po pierwsze, działania, które według „starych” kwalifikacji wpasowałyby się w tzw. kulturę wysoką (np. koncert muzyki klasycznej, wystawa), po drugie, aktywności wchodzące w skład kultury „niskiej” (np. potańcówka, festyn), po trzecie, zajęcia, które za aktywności kulturalne (w świetle wąskiej definicji kultury) w ogóle nie zostałyby uznane (dbanie o wygląd, zdrowie). Za inkluzywnością i otwartością przemawia fakt, że „kultura może dziać się wszędzie”, nie tylko w tradycyjnych instytucjach kulturalnych, a jej dysponentem może być każdy – pojawiać się może bowiem także w środowisku nam bliskim, w sferze codzienności, nie jest związana z barierami finansowymi i nie wymaga specjalnej otoczki właściwej dla „kultury wysokiej” (sfery *sacrum*). Ponadto twór-

czość we wnioskach (w szczególności tych nagrodzonych) nie jest zarezerwowana dla profesjonalistów, a tradycyjna relacja profesjonalny nadawca/artysta–odbiorca/widz została przekroczone;

– **kulturę relacyjną/relacjogenną**⁴ – pomiędzy różnorodnymi uczestnikami danej inicjatywy (łącznie z tymi, którzy projekt realizowali/wspierali) kształtowały się relacje o różnym natężeniu, a przestrzenie, gdzie dochodziło do formowania się tych powiązań, miały różnorodne charakterystyki (publiczna, społeczna, prywatna, cyberprzestrzeń, natura), co oddaje złożoność doświadczeń i działań człowieka w różnych sferach życia.

Inicjatywy mikrograntowe powiązane były z codziennymi aktywnościami, a większość z nich zrealizowana została w pobliżu miejsca zamieszkania uczestników, co przyczyniło się do wytworzenia wokół nich lokalnej społeczności. Dzięki temu mogło dojść do ukonstytuowania się/wzmocnienia poczucia przynależności do miejsc i odpowiedzialności za środowisko, w którym człowiek żyje – część projektów inicjowały osoby „stamtąd” lub znające lokalne realia, dzięki czemu aktywności zostały w społeczności przyjęte. Atrakcyjności wydarzeń i silniejszemu zaangażowaniu w nie sprzyjał fakt, że znaczna część z nich miała formę wielozmysłową⁵, przez co dostarczały odbiorcom licznych bodźców. Udział w atrakcyjnych wydarzeniach pozwolił nie tylko doświadczyć nowych, nieznanych dotąd praktyk kulturalnych (adekwatnych dla poszerzonego pola kultury), ale także oswoić dziedziny kultury dotąd traktowane jako wysokie/nieprzystępne.

4 T. Szlendak, *Wielozmysłowa kultura iwentu*, „Kultura Współczesna” 2010 nr 4, s. 92–109.; M. Krajewski, *W kierunku relacyjnej koncepcji uczestnictwa w kulturze*. „Kultura i Społeczeństwo”, 2013, nr 1, s. 29–67.

5 T. Szlendak, *op. cit.*, s. 99–100.

Projekt Stowarzyszenia Pakt „Kto widział... modernizm”

Wrocław – wejście od podwórza

Dawid Krysiński,
Jolanta Banaś

1 <http://www.wroclaw2016.pl/podworze>
[dostęp: 1.02.2017]

Projekt Wrocław – wejście od podwórza był innowacyjnym przedsięwzięciem łączącym aktywizację społeczną z elementami promocji i edukacji kulturalnej w przestrzeniach podwórkowych zlokalizowanych w różnych częściach Wrocławia. Jak wskazywali organizatorzy, „interwencje artystów miały uzmysłowić mieszkańcom siłę sprawczą ich zaangażowania w najbliższe otoczenie”. Twórcom projektu chodziło nie tylko o zmiany związane z wyglądem i infrastrukturą podwórz, ale przede wszystkim o przekształcenia zachodzące w ludziach¹.

Przyjęto, że interwencje będą realizowane z wykorzystaniem różnych środków wyrazu, tj. zarówno w postaci obiektów materialnych, które lokowano w przestrzeni podwórzy, jak i w formie działań o charakterze niematerialnym, utrwalanych np. w postaci nagrań filmowych. Założono jednocześnie, iż przygotowywane działania zostaną dostosowane do poszczególnych miejsc, uwzględniając tym samym realia społeczno-przestrzenne w procesie negocjowania i tworzenia poszczególnych przedsięwzięć artystycznych.

Znaczna różnorodność działań projektowych dała organizatorom możliwość przetestowania odmiennych form aktywizacji, pokazując, które z rozwiązań sprawdzają się najlepiej we współpracy z członkami społeczności lokalnych. „Wejście od podwórza” dobrze wpisało się przy tym w sugestie praktyków i teoretyków, według których cele projektu powinny wiązać się w świadomości mieszkańców danego obszaru z ich własnymi potrzebami, natomiast „zadania stawiane do realizacji nie powinny przekraczać możliwości i zdolności wykonawczych ludności”. Przeprowadzone działania były wszakże zaplanowane z myślą o wspólnych pracach z mieszkańcami (w szczególności

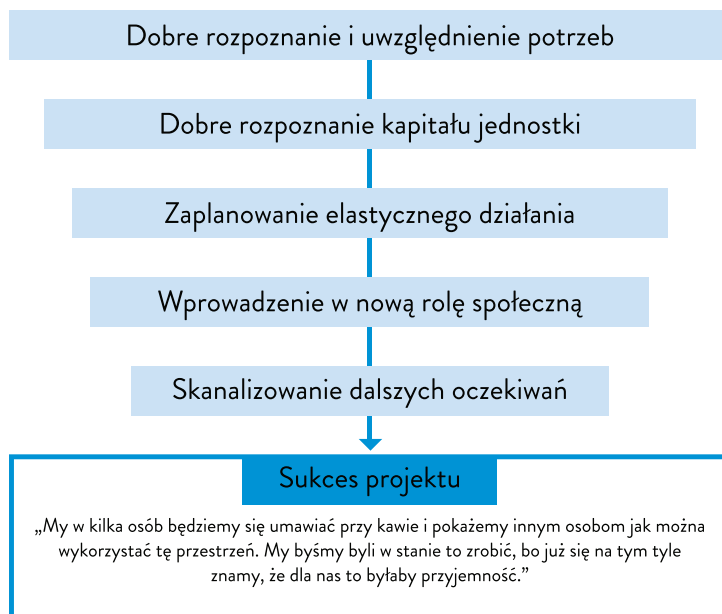
z osobami zamieszkującymi budynki, które otaczały podwórza włączone do projektu), zaś realizację przedsięwzięć artystycznych poprzedzały konsultacje społeczne, „by wypracowane rozwiązania stały się wspólną i wynegocjowaną pracą”.

Ze szczególnie pozytywnym odbiorem spotkały się projekty o charakterze niematerialnym, jak np. przedsięwzięcie Karoliny Breguły pt. „Kto tam”, które polegało na tworzeniu serialu podwórkowego, a przez to było skoncentrowane na warstwie interakcyjnej oraz uczestnikach tego zamysłu.

Dzięki takim interwencjom udało się wyraźnie wzmocnić więzi społeczne, podnieść samoocenę mieszkańców, a zarazem osiągnąć wysoki poziom akceptacji dla realizowanych prac. Wspomniane projekty pozwoliły bowiem uniknąć kontrastu pomiędzy negatywnie waloryzowaną jakością przestrzeni podwórkowej a charakterem instalacji, wprowadzających nowy element w przestrzeń podwórzy, choć nie zawsze korespondujących z oczekiwaniami wyrażanymi przez mieszkańców. **Istotnym aspektem wspomnianych przedsięwzięć było również odkrywanie potencjału ludzi i wprowadzanie ich w atrakcyjne role społeczne (np. aktora-amatora).** Stanowiło to dla ludności ważną motywację, która nie tylko powodowała zainteresowanie projektem, ale też – a może przede wszystkim – gwarantowała ciągłość uczestnictwa w realizowanych działaniach. O sukcesie wspomnianych przedsięwzięć zdecydowała zatem skuteczna implementacja schematu: od dobrego poznania społeczności lokalnej do uruchomienia potencjału pozwalającego na podtrzymanie pozytywnych skutków interwencji po jej formalnym zakończeniu.

Projekt Karoliny Breguty pt. "Kto tam"

Rysunek 1. Schemat udanej aktywizacji w projekcie „Wejście od podwórza”, Źródło: Opracowanie własne

W przypadku instalacji o charakterze materialnym niezwykle istotny był również nacisk na aspekt funkcjonalny, pomagający mieszkańcom odnaleźć sens podejmowanych działań oraz wykorzystywać rezultaty projektu w życiu codziennym. Zmniejszyło to bowiem ryzyko niedostosowania projektów artystycznych do subiektywnych oczekiwań mieszkańców odnośnie do kształtu przestrzeni podwórkowej.

Nie powiodły się przedsięwzięcia charakteryzujące się niezrozumiałym językiem działań artystycznych, a także eksponujące kontrowersyjne i trudne do przepracowania treści (jak np. odniesienia do zagadnień politycznych lub do powodzi tysiąclecia stanowiącej skuteczny, lecz obciążający emocjonalnie zwornik tożsamości lokalnej). Akceptację dla projektu obniżała też stygmatyzacja podwórzy wyrażająca się w jawnym określaniu tych miejsc mianem zaniedbanych. Omawiane przedsięwzięcie ujawniło

wreszcie, jak ważne jest wsparcie profesjonalnych animatorów, facylitatorów i negocjatorów, którzy mogą pomóc w rozwiązywaniu konfliktów pojawiających się w trakcie prac, a zarazem odzwierciedlających podziały istniejące wewnątrz społeczności lokalnych.

Mimo wskazanych trudności seria działań składających się na „Wejście od podwórza” stanowi dobry przykład projektów, które warto wdrażać przy okazji renowacji podwórzy. Daje to szanse na większą aprobatę dla działań artystycznych, ale też stwarza okazję do wzmacniania odpowiedzialności za remontowaną przestrzeń. Z tego samego powodu istotne miejsce powinny zajmować szeroko pojęte instytucje lokalne, w szczególności miejscowi artyści oraz organizacje pozarządowe czy organy samorządu osiedlowego. Dzięki ich zaangażowaniu łatwiej utrzymać pozytywne efekty aktywizacji w dłuższej perspektywie czasowej.

Realizację „Wejścia od podwórza” postraktować można w kategoriach laboratorium społecznego, które wpisuje się we współczesne tendencje aktywizacyjne, a zarazem koresponduje z założeniami Krajowej Polityki Miejskiej (gdzie kładzie się nacisk na istotną rolę kultury w procesach aktywizacyjnych). **Niezwykle ważny jest też fakt, że w pracach nad instalacjami uczestniczyli mieszkańcy o bardzo różnym podejściu do otaczającej ich przestrzeni.** Elementem wspólnym było dla nich poczucie niezadowolienia ze stanu podwórzy, ale dla części uczestników była to pierwsza okazja, by podjąć kwestię zmian w przestrzeni podwórkowej. Projekt stanowi zatem istotny wkład w testowanie metod, za pomocą których można wykorzystywać potencjał tkwiący w środowiskach lokalnych, szczególnie jeśli chodzi o działania zbiorowe, w których kluczową rolę odgrywają interakcja i współpraca członków tych społeczności.

Instalacja Artura Żmijewskiego jako przykład instalacji o zbyt kontrowersyjnej treści

Instalacja Daniela Segerberga jako przykład instalacji o dobrze zrealizowanym aspekcie funkcjonalnym

Program Rezydencji Artystycznych A-i-R Wro

Kamila Kamińska,
Agnieszka Wieszaczevska i in.¹

*Sztuka powinna pocieszać tych,
którzy doznają ucisku i uciskać tych,
którzy czują się zbyt komfortowo.*

BANKSY

Ten specyficzny manifest artysty jest trawestacją zdania Finley'a Dunne'a, który w 1890 roku właśnie taką rolę wyznaczył dziennikarzom (użył on nieco innego terminu: „dotykać” (ang. *afflict*). Rezydencje artystyczne, których kluczową zasadą jest mobilność, a co za tym idzie spotkanie i dialog, stanowią przykład programu bardzo mocno wyrażającego tzw. „wymiar europejski” w ramach ESK Wrocław 2016. Badając poziom realizacji tego założenia, pytaliśmy o rolę artysty i sztuki, wiele z odpowiedzi rezonowało z powyższym cytatem, zaś sztuka wartościowa była definiowana jako taka, która wytrąca nas z komfortu codzienności, pobudza do refleksji i wreszcie – do uczenia się. Uczestnicy, organizatorzy i artyści przekroczyli wiele granic: instytucjonalnych, mentalnych, kulturowych. Wpisuje się to idealnie w teorię uczenia się transformatywnego Jacka Mezirowa² i teorię uczenia się transgresywnego bell hooks (Gloria Jean Watkins³). Ramy pojęciowe dorosłych, utworzone w wyniku socjalizacji w danej kulturze, są niezwykle sztywne. Zasadniczo uczymy się tylko tego, co już umiemy. Nie przyjmujemy do wiadomości nowych wartości, rytuałów, opowieści czy mitów (kategorie konstytuujące model kultury u Hofstede'a⁴), bo – ujmując to w metaforyczny sposób – „odbijają się one nam od głowy”, nie przechodzą przez owe ramy.

Szansa na uczenie się zachodzi jedynie wtedy, gdy nastąpi wyłom w tej ramie. Dochodzi do tego na skutek konfliktu, wytrącenia ze strefy komfortu poznawczego, doświadczenia dysonansu itp. Rola sztuki, szczególnie tej realizowanej w ramach rezydencji, jest tu nie do przecenienia.

Przypomnijmy, że rezydencja artystyczna to zjawisko wewnętrznie różnorodne: może trwać od kilku tygodni do wielu miesięcy, a organizatorzy często zapewniają artystę miejsce pracy, narzędzia i/lub stypendium na pobyt. Wymiana stanowi podstawę działania – rezydent otrzymuje możliwość komfortowego wykonywania swojej pracy, a w zamian daje jej efekty – może to być organizacja wystawy lub warsztatów.

Ewaluacja Programu Rezydencji Artystycznych A-i-R Wro miała na celu sprawdzenie jakości realizacji celów w trzech zasadniczych obszarach ukonstytuowanych przez Program Wieloletni Europejska Stolica Kultury Wrocław 2016:

- odwoływania się do wymiaru europejskiego,
- uczenia się,
- sieciowania⁵.

To właśnie wokół tych tematów prowadzone były wywiady, tego szukali badacze jeżdżąc z artystami w takie miejsca jak koczowisko romskie przy ulicy Kamińskiego we Wrocławiu, uczestnicząc w spotkaniach mieszkańców animowanych przez artystkę na Zaciszu czy biorąc udział w warsztatach

1 Projekt zrealizowany został przez interdyscyplinarny zespół badawczy w składzie: Dawid Brzozowski, Kamila Kamińska, Joanna Staszewska, Joanna Tomaszewska, Agnieszka Wieszaczevska.

2 Zob. J. Mezirow, *Perspectives transformation. Toward a critical theory of adult education*, „Studies in Adult Education” 1977, nr. 9, s. 153–164.

3 Zob. bell hooks, *Teaching to Transgress. Education as the Practice of Freedom*, New York-London 1994.

4 Zob. G. Hofstede, *Kultury i organizacje. Zaprogramowanie umysłu*, tłum. M. Durska, Warszawa 2000.

5 Na podstawie: *Program wieloletni «Europejska Stolica Kultury 2016»* [http://www.mkidn.gov.pl/media/docs/2015/za%C5%82%C4%85cznik%20do%20uchwa%C5%82y%2016_03_2015%20r_.pdf, s. 16 [dostęp: 20.02.2017].

SIECIOWANIE

źródła

współpraca

transfer wiedzy

innowacje

narzędzia

integracja

A-i-R Wro Talks

social media

wspólne działanie

wizyty studyjne

rozmowy

podmioty

artyści

instytucje

mieszkańcy

WARTOŚCI EUROPEJSKIE

rola artysty

pobudzanie

zwracanie uwagi

kwestionowanie

wartości

wolność

mobilność poglądów

pokój

demokracja

solidarność

wiedza i rozwój

znamienna kryzysu

wojna

niepewność

UCZENIE SIĘ

źródła

międzynarodowe

z wytworów kultury

od mieszkańców

rodzaje

w relacjach

transgresyjne

międzykulturowe

refleksyjne

we wspólnym działaniu

adaptacja

treści

kompetencje interpersonalne

kultura

kompetencje zawodowe

dla uczniów prowadzonych w Parku Wielokulturowym Stara Kopalnia. Nie badano tego, na ile rezydencje wpływają na mieszkańców ani tego, czy zwiększają potencjał rozwojowy artysty.

Pytanie o jakość realizacji celów zostało narzucone nie tylko przez podejście rozumiejące i opisujące, ale także nakierowane na ocenę. Zagadnienia te wytyczały horyzont naszych eksploracji, a raport jest ich zapisem. Oto one:

- Czy i jak rezydencje uczą? Kogo? Czego?
- Czy i jak rezydencje wspierają sieciowanie? Z kim? Po co?
- Czy i jak rezydencje podejmują wątek europejski?
- Jak definiowane są wartości europejskie i sama Europa?
- Jak oceniana jest rola artysty?

Obserwacje uczestniczące i lektura źródeł internetowych stanowiły kontekst rozumiejącej interpretacji wywiadów.

Zatem strategia analizy obejmowała:

1. wywiad,
2. transkrypcję,
3. lekturę wraz ze wstępnym kodowaniem w ramach trzech obszarów problemowych,
4. dyskusję w gronie badaczy,
5. wyabstrahowanie szczegółowych kategorii interpretacyjnych (ich wykaz zawierają grafy),
6. ponowną lekturę z drugim stopniem kodowania w ramach wyabstrahowanych kategorii interpretacyjnych z każdego obszaru,
7. kodowanie w postaci wykazu słów kluczych i reprezentatywnych cytatów,
8. opis.

W trakcie badań przeprowadzone zostały wywiady zarówno z artystami odbywającymi rezydencje za granicą [5], jak i z przedstawicielami ośrodków rezydencyjnych [3] i artystami realizującymi rezydencje w Polsce: w instytucjach publicznych i organizacjach pozarządowych lub spółdzielniach socjalnych [3]. Rozmawiano także z pracownikami programu zatrudnionymi przez ESK Wrocław 2016 [4]. Oprócz wywiadów zespół badawczy podjął jawne obserwacje uczestniczące [22] podczas działań związanych z badanymi rezydencjami. Wywiady zostały poddane transkrypcji, w sumie zgromadziliśmy 122 strony tekstu. Kolejnym etapem było kodowanie i analiza. Następnie, w ramach każdego z badanych obszarów wyznaczyliśmy dominanty. Ilustrują je przedstawione wykresy.

Uczestnicy, artyści i organizatorzy (zarówno z ramienia Biura Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016, jak i z ośrodków rezydencyjnych) wskazywali w badaniach na szerokie spektrum niepewności: na to, że nierzadko realizuje się coś zupełnie innego niż to, co zaplanowano, plany są weryfikowane przez czas i miejsce, a owa gotowość na niepewność, elementy chaosu, zaskoczenia i zmiany są główną wartością programu, który w samym tylko 2016 roku miał 100 uczestników.

2.5. Wolontariusze ESK Wrocław 2016

Katarzyna Kajdanek

¹ Liczba odpowiedzi na poszczególne pytania może być mniejsza, co wynika z porzucenia ankiety przez część respondentów w trakcie jej wypełniania.

Badania wolontariuszy miały na celu przyjrzenie się doświadczeniu uczestnictwa w kulturze oraz w wolontariacie w roku Europejskiej Stolicy Kultury. By to osiągnąć, posłużono się ankietą internetową, którą mogły wypełnić wszystkie osoby zarejestrowane w bazie wolontariuszy ESK (1070 osób). W okresie od grudnia 2016 do stycznia 2017 uzyskano odpowiedzi od 94¹ osób.

Typowy wolontariusz wrocławskiej edycji ESK biorący udział w badaniu to kobieta, która nie przekroczyła 35. roku życia, ma wykształcenie średnie lub wyższe, pozostaje na utrzymaniu rodziców i jej sytuacja ekonomiczna jest co najmniej średnia.

Dla większości badanych obchody ESK były pierwszą okazją do spróbowania swoich sił w wolontariacie lub w wolontariacie kulturalnym, w którym wcześniej się nie udzielała. Osoby bardziej doświadczone wcześniej brały udział głównie w wolontariacie akcyjnym (88%). Zarządzanie osobami nienawykłymi do długotrwałego wolontariatu było wyzwaniem dla kadry opiekunów.

Wśród badanych najwięcej osób zrekrutowało się w połowie 2015 oraz na przełomie 2015 i 2016 roku, gdy jeszcze nie do końca było wiadomo, czym będzie ESK we Wrocławiu. Najczęściej preferowane przez ankietowanych obszary działania to wolontariat eventowy i Kulturalny Batalion Specjalny. Ostateczne przydzielanie do projektów miało charakter bardziej sytuacyjny i bazowało na dostępności i kompetencjach wolontariuszy.

Badani, podejmując decyzję o dołączeniu do wolontariatu, motywowali się możliwością uczestniczenia w większej ilości wydarzeń, nawiązania przyjaźni, zdobycia umiejętności i pożytecznego spędzenia wolnego czasu. Ich motywacje różniły się ze względu na wiek. Młodszy najczęściej wskazywali na chęć poprawy swoich szans na rynku pracy, osoby w wieku średnim chciały wziąć udział w większej ilości wydarzeń. Najstarsi pragnęli zaprezentować Wrocław, oddać swoje umiejętności do dyspozycji organizatorów i nawiązać nowe znajomości. Te prawidłowości są zbliżone do wyników badań nad wolontariatem w Liverpoolu.

Najczęściej wykorzystywanymi umiejętnościami wolontariuszy były znajomość języka obcego oraz umiejętność pisania i redagowania tekstów. Najwięcej wolontariuszy przydzielono właśnie do zadań organizacyjnych i porządkowych, polegających m.in. na obsłudze widowni i udzielaniu informacji w trakcie wydarzeń. Ponad połowa badanych wolontariuszy brała udział w od dwóch do dziesięciu wydarzeń.

Blisko 80% wolontariuszy przeszło szkolenia przygotowujące. Do najbardziej potrzebnych zaliczyli te uczące, jak radzić sobie ze stresem i takie, w których pomagano rozwijać umiejętności wyrażania swojego zdania i oczekiwań. Wśród korzyści odniesionych z wolontariatu najczęściej wskazywano ciekawe przeżycia, nowe wyzwania i okazje do nawiązania znajomości. Rzadko jednak za korzyść uznawano przebyte szkolenia.

Reprezentantki międzypokoleniowej grupy wolontariuszy ESK

W ocenie wolontariatu najlepiej wypadły rekrutacja, dbałość o wolontariuszy i organizacja ich czasu. Gorzej oceniono zbieranie informacji zwrotnych od wolontariuszy, przydzielanie zadań (zwłaszcza poniżej kompetencji) i komunikację. Mimo tego ogólne doświadczenie jest pozytywne i większość badanych chciałaby nadal działać w wolontariacie podczas The World Games 2017 lub we Wrocławskim Centrum Rozwoju Społecznego. Jest to potencjał, który powinien być pielęgnowany i wykorzystany na korzyść miasta i jego mieszkańców.

Wolontariusze ocenili Wrocław jako gospodarza ESK na 3,99 pkt w 5-stopniowej skali. Zdecydowana większość badanych uważa, że Wrocław spisał się dobrze lub bardzo dobrze. Ankietowani w przeważającej mierze zgodzili się ze stwierdzeniami pozytywnie opisującymi ESK we Wrocławiu i potwierdzili realizację celów wyznaczonych na rok 2016.

Na pytanie o sukcesy ESK nie odpowiedziało 55% badanych, pozostali natomiast za sukces uznają przede wszystkim wielkie

wydarzenia plenerowe „Kwartetu Flow”, a także wskazują, że ESK było wyjątkowym przeżyciem dla mieszkańców. Żadnej porażki nie wskazało 64% badanych, pozostali za taką uznali „Przebudzenie”, a także złą organizację w aspekcie innych wydarzeń.

Ogólne doświadczenie wolontariatu ESK należy uznać za pozytywne, natomiast uczestnictwo w kulturze w 2016 roku w niewielkim stopniu okazało się zależne od roli wolontariusza. Decydujące były wcześniej wykształcone strategie i nawyki w zakresie uczestnictwa w kulturze, zdeterminowane – jak w przypadku mieszkańców Wrocławia – cechami położenia społeczno-demograficznego. Należy jednak stale mieć na uwadze, że z racji dobrowolnego charakteru badania nie są reprezentatywne, przez co niektóre z zaprezentowanych wniosków mogą różnić się od opinii panującej w badanym środowisku.

END OTWARCIA /
RZEBUDZENIE

Stolica Kultury Wrocław 2016
iznia / www.wroclaw2016.pl

WOLONTARIUSZ
VOLUNTEER
KRIENNAHOOTBY
WENKATASAHAN

2.6.

**Kreowanie
doświadczenia
– komentarze**

Sakralność kultury i niemota

Marek Krajewski
Instytut Socjologii
UAM w Poznaniu

1 Należy jednocześnie podkreślić, iż nie jest to jedyna możliwa narracja na temat kultury pojawiająca się w wypowiedziach respondentów, ale inne – wskazywane w badaniach jakościowych – a więc traktowanie kultury jak nagrody, katalizatora czy rezerwuaru – również zmierzają w kierunku pojmowania jej jako czegoś wyjątkowego, niecodziennego (zob. Archipelagi kultury. Europejska Stolica Kultury Wrocław 2016 w doświadczeniu społecznym. Raport z badań jakościowych).

Tym, co zaskakuje mnie w trakcie czytania raportów dostarczonych przez zespół badawczy, jest specyficzne spojrzenie respondentów na kulturę i jej miejsce w życiu jednostkowym oraz społecznym. W wypowiedziach pytanym widoczny jest bowiem niezwykle nabożny stosunek wobec kultury, objawiający się tym, że jest ona silnie przeciwstawiana codzienności, traktowana jako sakralna sfera rzeczywistości, w której uczestnictwo wymaga specjalnych i wyjątkowych kompetencji, wysiłku, silnego oddzielenia od prozy dnia codziennego, co skutkuje ubogaceniem jednostki, jej rozwojem, a co za tym idzie społecznym wyróżnieniem, dystynkcją¹. Tym, co uderza w odpowiedziach respondentów, jest również silne poczucie zobowiązania do uczestnictwa w kulturze, przekonanie, iż jest ono niezwykle ważne i istotne dla bycia pełnowartościową osobą i pełnoprawnym uczestnikiem życia społecznego. Można więc powiedzieć, że spora część respondentów traktuje kulturę jako niemal świętą, wyodrębnioną z rzeczywistości sferę, którą się raczej odwiedza, niż w której się po prostu jest. Problem polega też na tym, że jeżeli dominującym sposobem myślenia o kulturze będzie definiowanie jej jako sakralnej, niedostępnej, odświętnej, to będzie ona zawsze przegrywać z bardziej egalitarnymi rezyduami uspołecznienia, współdziałania, identyfikacji, takimi jak naród, religia, konsumeryzm, rozrywka itd. Zawsze też będzie się nam ona wydawała mniej od nich istotna. Autorzy raportów nie odpowiadają na pytanie, skąd tego rodzaju postawa się bierze, ale, jak sądzę, jest ona paradoksalnym sukcesem szkoły – to w jej obrębie przecież traktuje się kulturę w sposób nabożny, uczy się raczej o niej niż jej, narzuca się bardzo tradycyjne wzorce korzystania z jej zasobów („bywanie”) oraz piętnuje to, co ma być jej

zaprzeczeniem (kulturę medialną, zapośredniczone przez komputer praktyki kulturalne, popkulturę itd.). Piszę o tym przede wszystkim po to, by wskazać na podstawowe miejsce, w którym można zmieniać formy uczestnictwa w kulturze, sprawiać, by stawały się one bardziej nawykowe, a jednostki silnie były zanurzone w swoich zbiorowościach. Szansę na zmianę oferuje po pierwsze szkoła, po drugiej zaś dom. Ich wskazanie nie jest niczym odkrywczym, ale mam wrażenie, że wciąż o tym zapominamy, iż wciąż, i to z uporem godnym lepszej sprawy, próbujemy zmieniać wzory uczestnictwa w kulturze nie tam, gdzie się one rodzą, ale tam, gdzie się one przejawiają. To zaś z kolei sprawia, iż tego rodzaju wysiłki są skrajnie nieskuteczne. Dlatego tak istotne są tego rodzaju projekty, jak Wrocław – wejście od podwórza czy mikroGRANTY ESK 2016. Nawet jeśli, jak pokazuje raport dotyczący zwłaszcza tego pierwszego projektu, nie wszystko poszło po myśli organizatorów i twórców, i w miejsce kohezji, zgody, współdziałania, pojawił się konflikt i gorąca dyskusja o tym, co jest rzeczywiście potrzebne mieszkańcom, to oba te przedsięwzięcia udrażniają kanały rozmawiania o kulturze, o jej roli i miejscu w życiu, nie tylko tym odświętnym, ale też codziennym, wyposażają wszystkich uczestników tej dyskusji w narzędzia działania, wyrażania siebie, przypominają o tożsamości miejsc i lokalnych potrzebach. Nie wiemy oczywiście, jak trwałoby jest to partycypacyjne doświadczenie i czy oba przedsięwzięcia pociągną za sobą długotrwałe efekty, ale nawet jeśli tak się nie stanie, to nie należy, moim zdaniem, ignorować tak często krytykowanej jednorazowości. Potrzebne są nam zawsze, jak warunek refleksji i autorefleksji, momenty, w których możemy zawiesić codzienną rutynę, porzucić na chwile odgrywane role i zobaczyć siebie i innych

mikroGRANTY ESK 2016,
projekt „Z Kulturą do Zwierząt”

w odmiennej od tej codziennej perspektywie. To zaś z kolei warunek bycia podmiotem, brania spraw w swoje ręce, samoświadomego działania wolnego od automatyzmów. Jeżeli choć w minimalnym stopniu projekty te przyczyniły się do osiągnięcia takiego efektu, to należy je uznać za udane. Chodzi więc nie o to, by pompować wskaźniki uczestnictwa w kulturze i celebrować każde drgnięcie odsetka osób chodzących do kina, teatru i czytających książki. Chodzi raczej o to, by dać okazję do uświadomienia sobie przez mieszkańców, że każdy z nich współtworzy, a nie tylko odbiera/konsumuje kulturę oraz że jej kreowanie jest jednoznaczne z udziałem w konstytuowaniu warunków zbiorowej i indywidualnej egzystencji, ze współtworzeniem miasta.

Dlatego też tym, czego nam potrzeba, są nie tylko otwarte, partycypacyjne przedsięwzięcia zachęcające mieszkańców do przyjęcia nowej roli: współodpowiedzialnego/ej za kulturę, a więc w istocie za sposób życia lokalnej zbiorowości, ale również zmiana

narracji na temat kultury, przezwycięzenie tego, co można nazwać *niemością* – a więc braku dobrego, efektywnego języka mówienia o kulturze i komunikowania jej istotności. Kiedy mówimy o kulturze, to albo uruchamia się szkolny *habitus*, który każe nam widzieć w niej coś niezwykle podniosłego, tworzonożnego przez nadludzi; porządek, w którym o tym, co jest wartościowe, a co nie, decydują akademicy i instytucje publiczne; w którym istnieje wyraźny podział na kulturę wysoką i niską, na tych, którzy są kulturalni i tych, którzy są niekulturalni. Kiedy indziej pojawia się z kolei język instrumentalizujący kulturę jako narzędzie, którego można użyć do całego mnóstwa zadań, z jakimi w inny sposób nie radzi sobie państwo i samorząd: do budowania kapitału społecznego, promowania, ideologicznej indoktrynacji, wyrównywania szans życiowych, pomnażania produktu krajowego, edukowania itd. Problem polega na tym, że taki język, choć wskazuje, że kultura może realizować ważne cele społeczne, to jednocześnie wprowadza on też

generalny podział na to, co przydatne i nieprzydatne w sferze kulturalnej. Umacnia się tym samym podział, który jest jednoznaczny ze wskazaniem, iż pewne sposoby życia są godne wspierania, inne zaś nie, że pewne formy istnienia w kulturze są lepsze, inne zaś gorsze. Ostatnim rodzajem języka, w jakim mówimy o kulturze, jest język wskaźników (mierników) – liczb, poprzez które działalność w kulturze jest dana urzędnikom decydującym o tym, co wspierać i czy publiczne pieniądze zostały wydatkowane właściwie. Tak mierzona istotność aktorów, zdarzeń oraz dzieł sprawia, iż niektóre działania są całkowicie niewidzialne tylko dlatego, że nie da się ich policzyć, zaliczają się do żadnej kategorii statystycznej sprawozdawczości, nie są realizowane przez podmioty, które mogłyby się ubiegać o wsparcie ze strony państwa lub samorządu. Dlatego też, o ile chcemy czynić kulturę bardziej istotną, być może warto nieco rzadziej używać tego pojęcia (bo jest ono, jak pokazaliśmy, niezwykle problematyczne i wykluczające), ale sięgać po inne, które odnoszą się do elementów składowych kultury. Może więc łatwiej nam mówić o więziach i relacjach, o przeżyciach i doświadczeniach, o wiedzy i umiejętnościach, o robieniu czegoś razem, o języku, sztuce, wartościach, obyczajach. Jak się wydaje, próbą wypracowania tego rodzaju języka był Program Rezydencji Artystycznych A-i-R WRO, którego istotę stanowiło zaproponowanie rezydentom, ale też goszczącym ich instytucjom nowych form uczenia się opartych na obalaniu tego, co oczywiste, na budowaniu wspólnoty praktyk, gdzie nie ma wyraźnego podziału na tych, którzy nabywają wiedzę i umiejętności, na tych, którzy uczą i tych, którzy nauczają, ale zastępuje go proces uczenia się od siebie nawzajem. Raport z tego przedsięwzięcia doskonale też pokazuje, jak trudno jest nam mówić o wartościach, a więc o rdzeniu każdej kultury, jak bardzo załamuje się nam język, gdy próbujemy definiować europejskość, miasto, rolę artysty i sztuki w życiu społecznym. Być może więc wcale nie są nam potrzebne nowe narracje organizujące nasze myślenie, wyznaczające jakieś długofalowe cele i wizje porządku, ale raczej intensywne bycie ze sobą, doświadczanie siebie nawzajem. Nie tyle wymyślanie wspólnoty, ile jej kreowanie w działaniu,

którego nie uzasadniają wielkie słowa, ale które samo przez się i swoje rezultaty potwierdza własną doniosłość. Kultura jest więc zwyczajna, jak powiedziałby Raymond Williams, co oznacza, że można ją łatwo unicestwić, gdy próbujemy ją uzasadnić poprzez wskazanie na doniosłe cele, którym ma ona służyć. Gdy tak czynimy, niszczy my to, co w niej najważniejsze, a więc to, że jest ona sposobem, w jaki żyjemy, relacją, jaka łączy mnie z innymi, formą, w jakiej doświadczam świata, a więc w istocie przejawem tego, jak praktykuję rzeczywistość tu i teraz. Oznacza to, że najlepsze, co możemy zrobić, to mówić o kulturze prosto, uświadamiać, iż jest ona tworzona przez wszystkich, stwarzać okazję do tego, by poszerzać krąg nie tyle jej odbiorców, ile uczestników, zwiększać widzialność tych jej form, które ignorujemy, bo lokują się na marginesach publicznej uwagi. Do tego zaś, jak doskonale pokazuje raport z projektu mikroGRANTY ESK 2016, nie wystarczy transfer publicznych pieniędzy na najniższy, jednostkowy i sąsiedzki poziom, konieczne jest również silniejsze zakorzenienie instytucji kultury w lokalnych społecznościach, przededefiniowanie ich roli z podmiotów świadczących usługi kulturalne dla ludności, w miejsca, w których ludzie mogą kulturę współtworzyć. Bez takiego stabilizowania proponowanej tu formy objawiania się kultury, jej partycypacyjny model będzie przeobrażał się w koncert życzeń schlebający najbardziej popularnym gustom, zaś instytucje będą czuły się zwolnione z konieczności służenia wspólnocie, w której są osadzone zarówno w sensie przestrzennym, jak i społecznym.

Reprodukowanie

Tym, co ujawniają dostarczone do wglądu analizy, jest wskazanie, iż ESK nie zmienia w sposób zasadniczy wzorów uczestnictwa w kulturze, które są praktykowane na co dzień, ale raczej podnosi częstotliwość kulturowej partycypacji we wszystkich kategoriach społecznych, zachowując jednocześnie różnice pomiędzy nimi. Oznacza to, że częściej w imprezach realizowanych w ramach ESK uczestniczą ci, którzy są bardziej aktywni kulturalnie również poza tym okazjonalnym

2 Paradoksalnie jest to argument na rzecz imprez przyjmujących postać festiwalu, pikniku, festynu, ponieważ ich wspólną cechą jest to, że pozwalają one na daleko idącą indywidualizację form korzystania z kultury, na dostosowanie zdarzenia do swoich możliwości oraz potrzeb, a tym samym nie wtłaczają jednostki w sztywne ramy konwencji bardziej sformalizowanych zdarzeń i nie zmuszają jej do przyjęcia jakiegś z góry narzuconej przez nie roli.

3 Zob: *Jak miasto zrobi coś w tygodniu o godz. 12-stej, 13-stej, to nikt nie przyjdzie. Śmiech na sali, pic na wodę fotomontaż. Tylko nie o to chodzi. Wydamy kupę milionów na to ESK, to niech to będzie w soboty, niedziele, wtedy jest czas, żeby pójść nawet ze znajomymi, jak robi się ciepło. Powinna być jakaś scena, ktoś będzie śpiewał (...) coś w rodzaju festynu* (Maciek, grupa 1), cyt. za : *Doświadczenie ESK Raport z badań fokusowych. Część druga*, Wrocław, 2016, str. 13

4 Jak się wydaje, problemem ESK było właśnie zaniedbanie tego aspektu edukacyjnego, a położenie niewspółmiernie większego nacisku na prezentacyjne formy kultury. Choć w strukturze ESK jest sporo działań o charakterze animacyjnym, community art czy sztuki publicznej, to jednocześnie ten aspekt wydaje mi się niedoreprezentowany i przede wszystkim niedoceniony.

wydarzeniem, zaś ci, którzy rzadko biorą w nich udział, są też bierni kulturalnie na co dzień. Dodatkowo, jak wynika i z badań fokusowych, i z sondażu CAWI, publiczność ESK ulega procesowi bifurkacji: z jednej strony mamy do czynienia z okazjonalnym uczestnictwem w wielkich spektakularnych imprezach, z drugiej zaś z elitarystycznym, wymagającym wysokich kompetencji i znawstwa partycypowaniem we wszystkich wydarzeniach, również tych o niszowym charakterze, których wartością jest właśnie to, że są niedostępne dla każdego. Mówiąc jeszcze inaczej założenie, iż ESK „przemieni wszystkich w anioły” okazało się błędne, bo w jego efekcie doszło raczej do reprodukcji i ucytelnienia społecznych podziałów. Nie mamy więc do czynienia z rewolucją w praktykowanych formach uczestnictwa w kulturze, ale raczej ze wzmocnieniem istniejących tendencji, z utwierdzeniem dystynkcji pomiędzy poszczególnymi kategoriami jednostek. Nie może być inaczej, bo wzory kulturowej partycypacji nie poddają się łatwej modyfikacji, osadzone są bowiem w wypracowywanej przez całe życie strukturze istotności regulującej zachowania jednostki, w przyzwyczajeniach danej osoby i codziennych strategiach adaptacyjnych, oraz limitowane są przez kapitały, którymi ona dysponuje. Wniosek jest więc taki, że praktykowanych przez jednostkę sposobów uczestnictwa w kulturze nie można zmienić wyłącznie poprzez zwiększanie dostępu do oferty kulturalnej, poprzez czynienie jej bogatszą i bardziej różnorodną, i to dodatkowo próbując dokonać tego rodzaju przeobrażeń w bardzo krótkim czasie, zrzucając na odbiorcę rodzaj „bomby kulturowej”. Dodatkowo negatywną konsekwencją takiej strategii działania, której egzemplifikacją jest między innymi opisana w raporcie próba wywołania efektu WOW poprzez tworzenie bardzo spektakularnych, wielozmysłowych i intensywnych wydarzeń kulturalnych, jest trudność w podtrzymywaniu rozbudzonych w ten sposób uwagi i oczekiwań oraz idące za tym rozczarowanie kolejnymi zdarzeniami realizowanymi w ramach ESK. Jeżeli, jak wskazują badania, przeszkodą w praktykowaniu kultury są deficyty czasu oraz zaabsorbowanie codziennością oraz brak podstawowych kapitałów (niski poziom wykształcenia, brak kom-

petencji kulturowych), to dla przełamania istniejących form odrębności w praktykowaniu kultury potrzebne są nieco bardziej systematyczne działania, wśród których warto wymienić: wskazywaną przez respondentów konieczność uczynienia wydarzeń kulturalnych bardziej otwartymi strukturami, w które każdy może wpisać się nieco inaczej, zgodnie ze swoimi potrzebami i możliwościami²; dostosowanie ich czasowości do rytmów osób mocno zaangażowanych w codzienność, zaabsorbowanych rodzinnymi obowiązkami³, silniejsze sprzężenie wydarzeń kulturalnych z przestrzenią życiową (również zawodową i rodzinną, a nie tylko tą związaną z czasem wolnym), ale przede wszystkim silniejsze inwestowanie w kompetencje przyszłych odbiorców poprzez intensywną pracę edukacyjną dotyczącą kultury⁴.

Pomimo tego, że ESK raczej podkreśla i reprodukuje różnice społeczne oraz, jak się wydaje, najpełniej służy tym, którzy na co dzień i poza wielkimi imprezami są aktywni kulturalnie, warto zwrócić uwagę na to, że impreza ta wypełnia cały szereg istotnych funkcji o charakterze uspołeczniającym. Z badań wynika, iż mieszkańcy uczestniczą w wydarzeniach składających się na ESK w sposób grupowy (rodzinny), że rozmawiają o tym, czego doświadczyli, że, co być może najważniejsze, traktują udział w poszczególnych imprezach jako wyraz lokalnego patriotyzmu, jako deklarację przynależności do miejskiej wspólnoty. Ten uspołeczniający charakter ESK widać szczególnie mocno w wysokich ocenach, jakie wystawiane są i całej imprezie, i poszczególnym jej elementom w badaniach CAWI – wskazują one bowiem na silne zobowiązanie, by niezależnie od rzeczywistych doświadczeń nie kłaść negatywną oceną własnego gniazda. Dodatkowo przynajmniej dwie wyodrębnione przez badaczy kategorie uczestników kultury, a więc z jednej strony *konsumenci kultury*, z drugiej zaś *lemingi kultury* traktują kulturę w sposób bardzo instrumentalny – widząc w niej przede wszystkim środek podtrzymywania relacji społecznych lub potwierdzenia swojego udziału w pewnej zbiorowości, której chce się być członkiem. Jak się wydaje, tego rodzaju motywów partycypacji w ESK nie wolno nam ignorować ani unieważniać (choćby przez stygmatyzujące etykiety, któ-

re się im nadaje, takie jak: owczy pęd, bierność, instrumentalne korzystanie z kultury), ponieważ są one istotnym przejawem woli i potrzeby przynależności, która realizuje się między innymi właśnie poprzez udział w tego rodzaju zdarzeniach jak ESK. Ta ostatnia jawi się tu z jednej strony jako potwierdzenie tego, iż miejska wspólnota, do której należą, jest wyjątkowa (o czym świadczy już sam fakt przyznania jej tytułu ESK), z drugiej zaś jako istotne miejsce, w którym się ona aktualizuje. I nawet jeśli tego rodzaju zdarzenia mają charakter eventu, to należy pamiętać o tym, że w poczuciu wielu jednostek mogą one wypełniać rolę święta – a zatem zdarzenia, w czasie którego rozproszona na co dzień wspólnota może się zgromadzić i przypomnieć sobie, że stanowi całość. Oczywiście jest dla mnie to, że zagrożeniem płynącym z takiej postawy jest bezkrytyczność wobec wartości tego, co stanowi zawartość święta, a co za tym idzie oczekiwanie takich świąt, które podtrzymują określone przekonania o nas jako zbiorowości. Jednocześnie tego rodzaju funkcja spełniana przez ESK, zwłaszcza w kontekście wielokulturowości Wrocławia oraz głębokich podziałów przecinających polskie społeczeństwo, trudna jest do zignorowania.

Peryferyjność

Z badań wynika, iż uczestnicy ESK bardzo silnie podchwycili narrację, w której wydarzenie to jest traktowane jako narzędzie, dźwignia rozwoju miasta. Wszyscy byśmy życzyli Wrocławowi, aby impreza ta zadziałała właśnie w ten sposób, ale nie dojdzie do tego, o ile będziemy o tej relacji pomiędzy ESK a rozwojem miasta myśleć w tak wąski sposób, jak czynią to mieszkańcy. Podstawowy bowiem schemat myślenia to przekonanie, iż głównym zadaniem ESK jest przyciągnięcie turystów do Wrocławia, którzy zostawiając to pieniądze, sprawią, iż będzie się on rozwijał. Nie ignorując takiej możliwości, warto zauważyć, iż taki sposób myślenia wpisuje się silnie w zjawisko metropolizacji organizujące relacje pomiędzy ośrodkami miejskimi zarówno w skali globalnej, jak i w obrębie poszczególnych państw. Istotnym elementem tego procesu jest przyswo-

jenie przez mniejsze, peryferyjne jednostki miejskie (jak Wrocław) takiego sposobu myślenia o kulturze, który odzwierciedla niesymetryczne relacje z centrum. Zgodnie z tym peryferia, by móc się rozwijać, muszą stać się atrakcyjne dla centrum, bo tylko w ten sposób mogą przyciągać potrzebne kapitały (pieniądze, ludzi, uwagę), zaś istotnym środkiem urzeczywistniania tego zadania jest właśnie kultura. Przyjęcie takiej pozycji podległości nie tylko reprodukuje jako normalne i oczywiste hierarchiczne relacje pomiędzy centrum a prowincją, ale też rodzi przekonanie, iż jest ona pozbawiona wartościowych zasobów, a więc trzeba je wytworzyć. Paradoks polega jednak na tym, iż taki tok myślenia wynika raczej z przyjęcia jako własnych wytwarzanych w centrum sposobów myślenia o prowincji, nie zaś z rzetelnej oceny sytuacji, własnych możliwości. W rezultacie jako wartościowe jest postrzegane to, o czym myśli się jako o potencjalnie atrakcyjnym dla centrum, nie zaś to, co sprzyja realizacji celów istotnych dla samego Wrocławia. Tymczasem kiedy tego ostatniego się nie wzmacnia, nie ma też mowy o rozwoju. Opisywany tu syndrom szczególnie mocno odciska się w relacjach pomiędzy władzą samorządową a sferą kultury. Ta pierwsza widzi w kulturze przede wszystkim instrument, za pomocą którego można uatrakcyjnić region, a więc rozrywkę służącą turystom, albo czyisto wizerunkowe narzędzie poświadczające, iż nie zostajemy w tyle, że dzieją się u nas rzeczy ciekawe, mogące zainteresować najlepiej wykształconych.

Co dalej?

Uwagi podsumowujące do badań i wyników ewaluacji

Rafał Drozdowski
Instytut Socjologii UAM
w Poznaniu

1 Wyszczególnienie raportów z ewaluacji Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016 znajduje się na tylnym skrzydle okładki niniejszej publikacji.

2 Zob. np. R. Drozdowski, B. Fatyga, M. Filiciak, M. Krajewski, T. Szlednak, *Praktyki kulturalne Polaków*, Toruń 2014; A. Bachórz, K. Ciechorska-Kulesza, S. Czarnecki, M. Grabowska, J. Knera, L. Michałowski, K. Stachura, S. Szultka, C. Obrecht-Prondzyński, P. Zbieranek, *Punkty styczne: między kulturą a praktyką (nie)uczestnictwa*, Instytut Kultury Miejskiej, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2014

3 Zob. *Obserwatorium żywej kultury – sieć badawcza*, <http://ozkultura.pl> [dostęp: 3.08.2017]

4 Zob. Krajewski M., *W kierunku relacyjnej koncepcji uczestnictwa w kulturze*, „Kultura i Społeczeństwo” 2013, nr 1.

Można traktować ESK jako rozciągnięty w czasie, rozpisany na dni, tygodnie i miesiące „multievent”, który miał służyć następującym czterem celom. Po pierwsze, miał dostarczyć mieszkańcom Wrocławia oraz odwiedzającym miasto turystom możliwie jak najwięcej atrakcji kulturalnych. Po drugie, miał utrwalić pozytywny wizerunek Wrocławia. Po trzecie, miał zmienić nastawienie społeczne do kultury, podnieść poziom uczestnictwa w kulturze. I po czwarte, ESK miało być również sposobem na uwolnienie potencjału (społecznego, kulturalnego, innowacyjnego itd.) wrocławian.

Jest jasne, że badanie mające służyć ewaluacji tak dużego i złożonego przedsięwzięcia musiało być oparte na różnych narzędziach ewaluacyjnych i na różnych miarach-wskaźnikach powodzenia i porażki. Oczywiście jest również, że musiało ono uwzględnić odmienne, niekiedy trudne do pogodzenia oczekiwania (władz miasta, osób kierujących instytucjami kultury, mediów, artystów, publiczności). Jeśli dodać do tego, że badanie służące ewaluacji ESK miało spełniać także wszystkie wymogi poprawności metodologicznej i naukowości, powiedzieć trzeba, że jego projektanci i realizatorzy podjęli się zadania na granicy wykonalności. Tym większe należy się im uznanie. Podsumowany w kilku obszernych raportach tematycznych¹ projekt badawczy jest bowiem nie tylko rzetelną ewaluacją ESK – zapisem najbardziej typowych sposobów doświadczania i przeżywania tego ogromnego przedsięwzięcia oraz oceną jego krótko- i średnioterminowych efektów – ale jest on również bardzo interesującym dokonaniem *par excellence* naukowym, które w interesujący sposób podej-

muje takie kwestie jak zmieniające się formy uczestnictwa w kulturze, społeczna recepcja sztuki publicznej czy trwałość efektów podjętych działań i interwencji artystycznych.

Chcę w tym krótkim tekście poruszyć następujące cztery kwestie. Po pierwsze, spróbuję odpowiedzieć na pytanie, czy i co nowego wnoszą zrealizowane badania ewaluacyjne do naszej wiedzy na temat praktyk kulturalnych. Po drugie, wspomnę o dwóch – istotnych moim zdaniem – problemach z poziomu metodologii badań ewaluacyjnych, o których przypominało badanie wrocławskie. Po trzecie, zwrócę uwagę na kilka bardziej ogólnych dylematów związanych z uczestnictwem w kulturze i z wprowadzaniem wydarzeń artystycznych w przestrzeń miejską; dylematy te w całej swej ostrości „wypłynęły” przy okazji ESK, na część z nich zwracali też uwagę autorzy raportów pobawczych. I po czwarte, spróbuję sformułować kilka propozycji dotyczących dalszego życia ESK po jego zakończeniu i podsumowaniu. Innymi słowy, spróbuję powiedzieć, jak wyobrażam sobie praktyczne wykorzystanie (1) doświadczeń zebranych podczas trwania ESK oraz (2) refleksji i rekomendacji zawartych w poszczególnych raportach.

Wkład do wiedzy na temat praktyk kulturalnych. W ostatnich latach pojawiło się sporo badań na temat praktyk kulturalnych i uczestnictwa w kulturze². Większość z nich przyjmuje szerokie, antropologiczne rozumienie kultury i nawiązuje koncepcji „żywej kultury”³ oraz do relacyjnej koncepcji uczestnictwa w kulturze⁴. Poszczególne elementy obrazu praktyk kulturalnych wyłaniające się z tych badań są tyleż interesujące, co prowo-

kujące do dyskusji. Cały czas nie wiemy bowiem tak naprawdę, czy uchwycone zmiany i dostrzeżone nowe mechanizmy układają się w autentycznie nową całość, czy są trwałe, czy tylko powierzchniowe i incydentalne? Nie wiemy też, jaki jest ich zasięg, jak bardzo są one lokalne bądź ponadlokalne. Dlatego każde kolejne badanie, które dotyka kwestii praktyk kulturalnych, jest i ważne, i interesujące.

W przypadku badania wrocławskiego cztery ustalenia wydają mi się szczególnie ciekawe i godne odnotowania. Po pierwsze, z badania ewaluacyjnego ESK wynika, że wzrost dostępności oferty kulturalnej nie przekłada się w automatyczny sposób na wzrost poziomu uczestnictwa w kulturze. Po drugie, badanie potwierdza, że szerokiej, masowej publiczności najbardziej podobają się te eventy, które wpisują się w nurt „kultury wielozmysłowej” w rozumieniu Tomasza Szlendaka i Krzysztofa Olechnickiego. Po trzecie, okazuje się, że dominującym rozumieniem kultury jest pojmowanie restrykcyjne, zgodnie z którym na kulturę składają się w zasadzie tylko wysokie praktyki artystyczne. I po czwarte, przeprowadzone badanie dość precyzyjnie wskazuje kategorie społeczno-demograficzne skorelowane z nieuczestnictwem w kulturze (młodzież, seniorzy, mężczyźni, rodzice małych dzieci, osoby z niskim wykształceniem, osoby bardzo ubogie i bardzo bogate).

Oczywiście interesujących wyników, które uzupełniają ustalenia wcześniejszych badań, jest więcej. Jeśli przytaczam akurat te cztery, to dlatego, że są one ważnymi „argumentami empirycznymi” w toczącej się dyskusji na temat założeń i celów polityki kulturalnej.

Kwestie metodologiczne. Bardzo dobrze, że autorzy badania uwzględnili całe mnóstwo miękkich wskaźników ewaluacyjnych. Dobrze więc, że wśród uwzględnionych efektów znalazły się również te trudno mierzalne (np. relacyjność poszczególnych wydarzeń składających się na ESK, uczenie się/adaptacja do ram instytucjonalnych). Równocześnie jednak, wszystkie te miękkie efekty powinny być chyba lepiej zrównoważone twardymi wskaźnikami: pokazującymi np. koszty poszczególnych wydarzeń przeliczone na 1

uczestnika (realny koszt dotarcia), trwałość, realną dynamikę i efektywność nowych sieci społecznych powstałych przy okazji programu rezydencji artystycznych, wyniki branży turystycznej itd.).

Miękkie wskaźniki ewaluacyjne niedostatecznie zrównoważone wskaźnikami twardymi mogą budować (zgoła fałszywe) przeświadczenie, że to, co niepoliczalne jest ważniejsze i jakoby szlachetniejsze niż np. proste wskaźniki ekonomiczne. Przede wszystkim jednak zbyt miękkie kryteria ewaluacyjne prowokują do tego, by podważać rzetelność ewaluacji; narażają ewaluatorów na zarzut, że rozmywiają miary oceny, ponieważ „obawiają się prawdy”.

I druga uwaga metodologiczna. Zwłaszcza wówczas gdy przedmiotem ewaluacji są przedsięwzięcia zakrojone na dużą skalę, przedsięwzięcia, w które zaangażowani są bardzo różni aktorzy i interesariusze (i jest ich wielu), warto przyjrzeć się konfliktom, sporom i napięciom. Szkoda więc trochę, że ESK nie była postrzegana (również) jako gra, która toczy się w pewnym polu instytucjonalnym (w rozumieniu P. Bourdieu) i w której stawką są różne rodzaje nagród (finansowe, artystyczne, statusowe, wizerunkowe, polityczne itd.). Skoro bowiem przedmiotem badawczej uwagi stały się (i słusznie) takie kwestie jak potencjał więziotwórczy i relacyjność ESK powinien stać się nim również (znow na zasadzie symetrii) ewentualny potencjał konfliktowy i dezintegracyjny tego przedsięwzięcia.

Dylematy. Zrealizowane badanie ewaluacyjne pokazało szereg dylematów związanych z intensywnym „dosycaniem” miasta wydarzeniami kulturalnymi.

Po pierwsze, z pobadawczych raportów wynika, że część inicjatyw składających się na ESK została odebrana przez mieszkańców Wrocławia jako swoiste namiastki i substytuty mające odwrócić uwagę od bardziej przyziemnych problemów i spraw do załatwienia oraz jako przedsięwzięcia, które podważają podzielaną przez większą część opinii publicznej hierarchię potrzeb. Z jednej strony można by było powiedzieć, że oznacza to, iż przynajmniej niektóre imprezy i wydarzenia (wolno je scharakteryzować jako przejawy „przedwczesnego i forsowanego odgórnie

postmaterializmu”, na które opinia publiczna nie jest jeszcze przygotowana) nie powinny znaleźć się w programie ESK. Z drugiej jednak strony pogląd taki byłby równoznaczny z akceptacją poglądu, że uczestnictwo w kulturze jest jedną z potrzeb wtórnych, zaś szczodre finansowanie kultury zyskuje społeczną legitymizację dopiero wówczas, gdy udało się zabezpieczyć środki na sfinansowanie potrzeb o bardziej podstawowym charakterze.

Drugi dylemat. To, iż ESK poddana została ewaluacji (oraz charakter części kryteriów ewaluacyjnych) sugerują następujące milczące założenie: inwestowanie w kulturę uzasadniają dopiero jakieś płynące z niej (konkretne i mierzalne) korzyści. A zatem kultura (i uczestnictwo w kulturze) mają/muszą się jakoś opłacać. Kultura i uczestnictwo mają/muszą się do czegoś przydawać – mają/muszą pomagać poprawić wizerunek miasta, integrować mieszkańców, przyciągać do miasta turystów (a jeszcze lepiej inwestorów), przekładać się – w możliwie bezpośredni sposób – na nowe społeczne, gospodarcze i polityczne szanse. Oznacza to bardzo instrumentalne podejście do kultury. Zgoda na przedmiotowe myślenie o kulturze jest jednak pułapką. Uniemożliwia ona roszczenia, którym nie towarzyszy żadne twarde (*de facto* ekonomiczne) uzasadnienie i oddala nas od sytuacji, w której wolno nam pozwolić sobie na myślenie o kulturze jako o *dobrowolnie ponoszonym koszcie*.

Kolejny dylemat: z jednej strony jest oczywiste, że wielki, skomplikowany organizacyjnie „multievent”, jakim było ESK, musiał być zorganizowany w logice projektowej. Z drugiej, owa logika projektowa (oznaczająca m.in. jasne zdefiniowanie początku i końca przedsięwzięcia) od początku groziła obniżeniem wiarygodności niektórych inicjatyw wpisanych w kalendarz ESK. Mam na myśli zwłaszcza te zaplanowane w ramach ESK wydarzenia, które (jak np. realizacje mieszczące się w szerokiej definicji sztuki publicznej lub/ i *site specific art*) uwiarygadniają się społecznie właściwie dopiero wówczas, gdy przestają funkcjonować jako projekty i zaczynają być postrzegane jako wspólna sprawa twórców i mieszkańców. Pytanie zatem, co robić, aby nie pojawiało się wrażenie, że najważniejszy-

mi (a nieraz jedynymi) beneficjentami eventów artystycznych spod znaku sztuki publicznej/sztuki partycypacyjnej są sami artyści?

I jeszcze jeden dylemat: wpisane w ramy przedsięwzięcia typu ESK propozycje artystyczne mogą mieć duży ładunek ryzyka artystycznego i zawierać elementy prowokacji, subwersji itd.? Z jednej strony, można mieć wątpliwości – wszak w przypadku podobnych wydarzeń bardzo istotny jest zysk PR-owy, chodzi też o integrowanie społeczności lokalnej; wszelkie kontrowersje są zatem dość ryzykowne. Z drugiej strony artystyczna ostrożność byłaby jednak równoznaczna z czymś w rodzaju „przedśionka autocenzury”. Byłaby też *de facto* rezygnacją z narracji krytycznych i przejawem braku wiary w społeczną i kulturową otwartość publiczności.

Co dalej? Najważniejsza jest potrzeba zadbania o trwałość rezultatów. W praktyce oznacza to konieczność odpowiedzenia na następujące trzy pytania: po pierwsze, jakie efekty ESK są społecznie najcenniejsze, najbardziej wartościowe dla miasta i mieszkańców? Po drugie, co należy robić, aby nabrały one trwałego charakteru? Po trzecie, kto ma to robić? Jeśli nie zostanie stworzony program działań służących podtrzymaniu pozytywnych następstw ESK, wszystkie wysiłki włożone w aktywizację obywatelską i ożywienie kulturalne miasta zostaną najprawdopodobniej zaprzepaszczone.

Na koniec dwie ogólniejsze uwagi.

1. W toczącej się w Polsce dyskusji na temat uczestnictwa w kulturze cały czas dominuje przekonanie, że kluczem do poprawy wskaźników partycypacji jest uatrakcyjnienie oferty kulturalnej, zwiększenie jej dostępności, poszerzenie jej wachlarza itd. W ślad za tym przekonaniem idą pomysły, propozycje i rekomendacje, które bądź to skupiają się na jakości/poziomie propozycji kulturalnych, bądź też na sprawności instytucji kultury (które powinny być bardziej przyjazne, lepiej zorganizowane, dłużej otwarte itd.).

Oczywiście byłoby świetnie, gdyby poziom merytoryczny i artystyczny oferty kulturalnej rósł, a instytucje kultury działały coraz sprawniej. Przykład ESK pokazuje jed-

nak (była tu już o tym mowa), że ani wzrost dostępności oferty kulturalnej, ani zwiększenie jej różnorodności nie przekłada się w żaden bezpośredni, automatyczny sposób na wzrost uczestnictwa w kulturze. Nie ma też bezpośredniego związku między poziomem uczestnictwa w kulturze a partycypacją obywatelską. Wydaje się, że i w jednym, i drugim przypadku odpowiedzialność za ten stan rzeczy ponoszą w największym stopniu błędy i zaniedbania w edukacji⁵. Jeśli ta diagnoza jest prawidłowa, należy przyjąć, że wzrost uczestnictwa w kulturze oraz wzrost zainteresowania działaniami partycypacyjnymi powiązane są dziś w największym stopniu nie tyle z instytucjami kultury i tym, jak one funkcjonują, ile z poziomem i sprofilowaniem edukacji na wszystkich jej poziomach.

2. Okazuje się, że intencje wielu badaczy praktyk kulturalnych zmierzające ku temu, by nadawać kulturze coraz szersze rozumienie, rozmijają się z oddolnymi oczekiwaniami i intuicjami społecznymi. Te ostatnie są dość tradycyjne: uczestniczyć w kulturze to brać udział w święcie, wykraczać poza sferę codzienności. „Podciąganie” pod uczestnictwo w kulturze praktyk, które w potocznym odbiorze są raczej umiejętnościami lub/i które z uwagi na swoją użyteczność i instrumentalny charakter wrośnięte są w codzienność, budzi instynktowny opór. Dzieje się tak być może dlatego, że artystyczne i paraartystyczne działania mające służyć aktywizacji społeczno-kulturowej dość często odbierane są przez ich nominalnych beneficjentów jako propozycje, które nie wpisują się zbyt dobrze w mikrolokalne wrażliwości oraz potrzeby i które są w gruncie rzeczy stygmatyzujące.

Być może warto dążyć do tego, aby klamrą spinającą działania, które nastąpią po ESK i będą stanowić próbę kontynuacji wybranych wątków, były nie więcej niż dwa cele, które sytuują się względnie wysoko na liście spraw do załatwienia (np. rewitalizacja). Warto też zastanowić się nad tym, czy rozproszone doświadczenia związane z ESK (artystów, animatorów kultury, aktywistów miejskich NGO-sów, samorządowców i liderów społeczności lokalnych, program mikrograntów, dziennikarzy, architektów, urbanistów, a wreszcie i socjologów) nie powinny zostać **zsumowane w interdyscypli-**

narnych zespołach, które spróbują zająć się choćby projektowaniem i realizacją działań uwzględniających wszystkie jej wymiary: nie tylko architektoniczny i przestrzenny, lecz również społeczny i kulturowy. Atutem takich zespołów byłyby różne, ale uzupełniające się wrażliwości miejskie, a także wielość perspektyw, dzięki której prawdopodobieństwo forsowania ewidentnie partykularnych rozwiązań stałoby się niewielkie.

Takie inter- i transdyscyplinarne podejście do wybranych zadań, które z jednej strony korzystać będzie ze wszystkich dobrych i złych doświadczeń zebranych podczas trwania ESK, a z drugiej wyznaczy sobie najwyżej dwa bardzo konkretne cele i oprze się (jednak) na zupełnie nowych zasadach organizacyjnych, jest – niewykluczone – najlepszym pomysłem na naprawdę pożyteczne wykorzystanie wszystkich potencjałów zidentyfikowanych i uwolnionych dzięki ESK.

5 Zob. M. Krajewski, F. Schmidt, *Plastyka i muzyka w szkołach podstawowych i gimnazjalnych w Polsce. Wybrane ustalenia badawcze*, http://www.kongreskultury2016.pl/wp-content/uploads/2016/08/muzyka-i-plastyka_raport_pm_4.pdf [dostęp: 3.08.2017].

Niepozorowane pogłębianie

Refleksje post-ewaluacyjne

Tomasz Szlendak
Instytut Socjologii
UMK w Toruniu

1 Zob. *Raport o raportach. Wielowymiarowa i wielofunkcyjna ocena trafności, recepcji i użyteczności raportów o stanie kultury*, <http://raportoraportach.bibel.pl/>, oraz https://issuu.com/beczmiiana/docs/raport_o_raportach_notes100.

2 Inna sprawa, że wpadłem przy tej okazji na myśl podobną do krytycznej uwagi Rafała Drozdowskiego: istnieje poważne niebezpieczeństwo związane z „nie-policzalnym” sposobem ewaluowania sklejonym z oceną celów nieekonomicznych – łatwo wtedy o potwierdzenia zakładanych efektów.

Przed wszystkim – nie było dotąd (i obym się mylił) długo nie będzie podobnego przedsięwzięcia ewaluacyjnego w polskiej kulturze. Podobnie rozległego w czasie, podobnie szerokiego jeśli chodzi o zakres spożytkowanych technik i podobnie obfitującego w interesujące ustalenia, falsyfikujące na podstawie oceny przedsięwzięć w ramach Europejskiej Stolicy Kultury 2016 (na ogół pozytywnie) dotychczasowe tezy o kulturze w Polsce, wkomponowane w niemal 200 raportów przygotowanych przez najrozmaitsze zespoły od 2004 roku¹. Choćby dlatego – i to główny z postulatów wszytych w ten tekst – zespół ewaluacyjny winien przygotować **podręcznik** do ewaluacji w kulturze i do działań z zakresu *audience development* (AD). W Polsce taki wysiłek długo się nie powtórzy. **Nie można zatem wyników tej ewaluacji traktować li tylko jako wewnętrznej sprawy Wrocławia.**

Przykładowe zyski z po- ESK-owego podręcznika do ewaluacji i AD

Narzędzia używane w tej grze dzisiaj we wszystkich wymienionych miastach (i wszędzie indziej w Polsce) wychodzą – niestety – od założeń pomieszczonych we wstępach wszystkich podręczników do ekonomii kultury: kultura (przez „K” wielkie i „k” małe, a zatem i sztuka narzucana z wysoka, i praktyki rozrywkowe) to coś, co się opłaca, pod warunkiem, że będziemy myśleć o tej opłacalności w kategoriach ekonomicznych. Działania ewaluacyjne w projekcie ESK

Wrocław 2016 dowiodły, że nie jest to jedyna perspektywa, która może organizować myśli o kulturze w głowach urzędników i decydentów. Zespołowi ewaluacyjnemu udało się też uciec od wsączenia idei ekonomizacji wszelkich praktyk kulturowych w raporty. Udało się wyeksponować pozaekonomiczną opłacalność takich dla przykładu działań (najbardziej „zbędnych” czy nadmiarowych z czysto ekonomicznego punktu widzenia), jak interwencje artystyczne. Chodzi przecież w sztuce i praktykach kulturowych wokół niej o to, by ludzie się wzajemnie poznali: mieszkańcy z mieszkańcami, mieszkańcy z artystami, artyści z artystami. Dowiedziono (choć do pewnego stopnia i z zastrzeżeniami), że praktyki kulturalne są opłacalne dla konstruowania i przebudowywania wspólnot. Celami programów – wypuklanymi w ewaluacji – były sieciowanie czy poznanie sąsiadów (Wrocław – wejście od podwórza, rezydencje artystyczne)².

Nie wszystkie jednak praktyki związane z działaniami artystycznymi w tkance miejskiej mają więziotwórczy skutek. Z działań ewaluacyjnych tu komentowanych wynika dla przykładu ważka dyrektywa post-badawcza, dyrektywa dla wszystkich na przyszłość, jedna z tych do umieszczenia w podręczniku dla przyszłych aplikujących i realizujących u siebie ESK, a także wszystkich planujących działania z zakresu *audience development*: wystarczy na osiedlu ujawnić budżet działania artystycznego, żeby położyć dobrą ocenę czegokolwiek. Wszystko, co kosztuje, jawi się wtedy Polkom i Polakom jako „coś bez sensu”. Trzeba się zatem

w planowaniu działań artystycznych zastanowić nad **praktykami selektywnego utajniania kosztów**. Ich pełna jawność nie będzie sprzyjała realizacji celów poszerzania uczestnictwa czy uwspólnotowiania poprzez sztukę gdziekolwiek. Nie sądzę przy tym, aby to był jedynie przypadek Polski i efekt specyfiki naszych narodowych przywar.

Z ewaluacyjnych diagnoz w ramach ESK wynika również – to kolejny przykład wątku do rozpracowania w przyszłym manualu – że w programach grantowych najczęściej pojawiają się i uzyskują finansowanie wszelkiej formy i rodzaju (najczęściej nieszczególnie innowacyjne) działania edukacyjne. Można, moim zdaniem, dokonać konfrontacji tego typu działań w ramach ESK z pomysłami na tego rodzaju aktywności z całej Polski, które pojawiły się przy okazji programu Bardzo Młoda Kultura (BMK³). Jestem pewien, że okaże się, iż pomysły na „edukowanie w kulturze” (proszę zwrócić uwagę, że to coś innego niż „proste” działania edukacyjne) są w ogóle u nas, w Polsce, średnio pomysłowe. BMK daje pulę idei edukacyjnych i zrealizowanych działań, które można porównać do aktywności tego typu wkomponowanych w „mikroGRANTY ESK 2016”. Mamy tu zewnętrzny rezerwar do konfrontacji, mamy tło. Chodzi o to, by jakość i pomysłowość edukacji zyskały znaczenie we wszelkich programach grantowych. Nie ma bowiem dzisiaj ani wymiany informacji między edukatorami starającymi się o granty, ani uczenia się na czyichś błędach. Mikrograntowi edukatorzy nie potrafią przywołać w swojej dziedzinie działań wspiania

tych, wzorcowych, nie potrafią też podać przykładów działań fatalnych, co skutkuje – by tak dosadnie rzec – ogólniejszą miernością wnioskową.

Badania obfitują w ważne ustalenia. Na przykład takie: we wszystkim, co miało charakter festynowy, **uczestnictwo rośnie w czasie**. Arcyważki jest to wniosek, że istnieje stały potencjał wzrostu ludycznego uczestnictwa w kulturze, zwłaszcza z perspektywy działań z zakresu *audience development* w innych miastach i też dotyczących wygaszania uczestnictwa w kulturalnych iwentach. Należy bardzo precyzyjnie napisać, skąd biorą się ci kolejni, bo to właśnie będzie źródło wiedzy dla organizatorów kultury w przyszłości. Mowa jest dzisiaj raczej o tym, że odświeżność się nam ucodziennia. Że festiwalizacja przesycza codzienność. Że ludzie przyzwyczajeni są do nadmiaru, bo festyn goni festyn. Kulturowe święta się nam rutynizują, a przez to tracą na atrakcyjności. Tymczasem dowiadujemy się tu zgoła czego innego, tego na przykład, że „wielkie weekendy” były końmi pociągowymi ESK.

No i rzecz świetna, zdolna zreorganizować myślenie o funkcjonalności i metodach socjologii kultury: **otóż socjologia kultury staje się coraz bardziej socjologią zakulisowych wymiarów życia społecznego**. Tam, gdzie występują złożone stosunki pracy (i uproszczone za sprawą brudnych kapitałów metody załatwiania pracy...), tam, gdzie istnieją niejawnie albo przynajmniej nieprzejrzyste regulacje przyznawania dotacji ze środków publicznych – tam socjologia kultury staje się analizą zakulisowego wymiaru,

3 Zob. <http://www.nck.pl/bardzo-mloda-kultura/>

trudną, także etycznie i emocjonalnie, dla badaczy. Te wywiady z animatorami kultury jako gorzkie żale! Te litanie pretensji wywalanych w emocjonalnym tonie z osobistymi inwektywami... Zauważam to samo wszędzie indziej: **kultura – co naprawdę brzmi w Polsce dziwnie – pole władzy, pieniędzy i wpływów**. I jest to dowód na brak mizarii finansowej, a nie na mizериę, **ESK zaś to zaczynała maszyna nie-mizerna**, ukonstytuowała bowiem w Polsce kulturę jako pole zasobów w postaci środków finansowych i pokazywania mocy czy politycznego wpływu.

Tak dla postrozszerzeniowej koncepcji kultury

Wyniki działań ewaluacyjnych podjętych w ramach ESK 2016 wzmocniły we mnie następującą myśl, chodzącą mi po głowie od kilku lat, od czasu, kiedy przyglądałam się wszelkim programom finansowania kultury w Polsce i przeróżnym strategiom jej rozwijania: **bez przesady z rozszerzaniem pola kultury!** – projekty artystyczne czy grantowe muszą być, przynajmniej lekko, awansogenne. Oznacza to, że powinny – przepraszam za to sformułowanie – „podnosić poziom”, podnosić kapitały kulturowe, a nie schlebiać istniejącym upodobaniom czy gustom, bo wzmacnianie kiczu czy iwentowości jest nieproduktywne w skali społecznej. Zysków – społecznych, ekonomicznych, wizerunkowych – z tego nie będzie.

Jednym z celów działań w ramach ESK we Wrocławiu było „podniesienie konkurencyjności systemu konsumpcji czasu wolnego”. Pomijając język wypreparowany wprost z ekonomii kultury w najekonomiczniejszej ze swych postaci, najczęściej oznacza to w praktyce wydatkowania publicznych środków na hołdowanie formom o najniższym wspólnym mianowniku, rozrywce masowej. We Wrocławiu – czego dowodzi ewaluacja – tak się nie stało, jednak w innych miejscach ryzyko istnieje. Ryzyko to wzmacniane jest przez obowiązującą dzisiaj rozszerzoną, antropologiczną koncepcję kultury (do której sam, przyznaję, dołożyłem swoje trzy grosze...). Żeby nakreślić wynikające z jej przyjęcia niebezpieczeństwa, w skrócie ją przedsta-

wię, powiem, co było przedtem i naszkicuję koncept postrozszerzeniowy, który moim zdaniem wkomponowuje się w ustalenia ewaluacyjne wrocławskiego zespołu badaczy.

Otóż w socjologii kultury toczy się dziś wojna między tradycyjną koncepcją uczestnictwa w kulturze a konceptem rozszerzonym.

Koncepcja tradycyjna to w skrócie:

Kultura przez wielkie K, model oświeceniowy, krzewienie/upowszechnianie, dystynkcja, kultura niska i kultura wysoka, emitowanie zakodowanych treści i dekodowanie znaczeń (oraz nieumiejętność całych kategorii społecznych do WŁAŚCIWEGO ich zdekodowania), licencjonowany/legitymizowany nadawca – (nie)kompetentny odbiorca, elity i masy, kontrola dystrybucji treści.

Wedle koncepcji tradycyjnej uczestnictwo w kulturze definiowane jest jako „partycypacja w kulturze artystycznej, będącej przedmiotem instytucjonalnej działalności upowszechnieniowej”. Tak pojmowane uczestnictwo obejmowało bywanie w teatrze, kinie, operze, filharmonii, galerii lub muzeum, ale nie to, co ludzie „praktykują” poza obiegiem instytucjonalnym. Jedynie „uświęcona” instytucjonalną etykietą, naznaczona jako „jedyna prawdziwa” kultura „profesjonalna” miała szansę pojawić się w oficjalnych dokumentach i w ramach pytań o uczestnictwo w badaniach takich ośrodków jak Główny Urząd Statystyczny⁴.

Statystyka kultury jest w tym modelu „przyklejona” do **oświeceniowej wizji podziału kultury na wysoką i niską**, co powoduje, że pewne formy uczestnictwa są z tych statystyk po prostu wyłączone. Badania nad uczestnictwem w kulturze tak definiowanym pomijały – przynajmniej do połowy pierwszej dekady XXI wieku – to wszystko, co ludzie praktykują w obiegach niekomercyjnych, w domach i u znajomych. Nie brały pod uwagę wszystkiego tego, co za aktywność kulturalną uważają sami respondenci, na przykład całej sfery pozainstytucjonalnej czy „nieoficjalnie” praktykowanej popkultury. Oficjalne statystyki kultury, za sprawą tak definiowanego uczestnictwa, pomijały aktywne formy kontaktu z wytworami kultury, a także twórczość amatorską oraz niezorganizowane, oddolne i spontaniczne formy uczestnictwa. In-

4 To oczywiście wizja nieco zgeneralizowana. Kultura w PRL-u to przede wszystkim system instytucji, czyniono jednak wyjątek dla czytelnictwa, czego dowodzą ilościowe badania Instytutu Książki i Czytelnictwa, prowadzone od 1972 roku. Również niektórzy badacze – rzadko – próbowali rozszerzać rozumienie uczestnictwa w kulturze (np. Bogusław Sułkowski, *Powieść i czytelnicy. Społeczne warunkowanie zjawisk odbioru*, Warszawa 1972, czy Zbigniew Tyszką, *Uczestnictwo w kulturze. O różnorodności stylów życia*, Warszawa 1971.

← Europejska Noc Literatury. Dogrywka, czyta Tomasz Schuchardt

nymi słowy w ramach badań statystycznych nad aktywnością kulturalną po prostu badany był odbiór, prosta reakcja na upowszechnianie w wykonaniu namaszczonego do tego upowszechniania instytucji. Dlatego również kontakt z kulturą „upakowaną (na nośnikach”, np. z muzyką „zapośredniczoną” przez domowe i kieszonkowe odtwarzacze – chociaż wliczany w ramach badań do uczestnictwa – do-rozumiany był zazwyczaj jako niepełne uczestnictwo albo w najlepszym razie uważany za gorszy kontakt z „muzyką mechaniczną”, mniej wartościową od prawdziwego kontaktu z muzyką w wykonaniu profesjonalistów, który winien się nieodmiennie odbywać w operze czy w filharmonii. Narodziny Internetu, w ramach badań i komentarzy opierających się na przywołanej tu, starej definicji uczestnictwa, zostało skwitowane jako pojawienie się jeszcze jednej praktyki niepartycypacyjnej, podobnej czy wręcz takiej samej jak bierny odbiór telewizji. Komputer podłączony do sieci postawiony został obok telewizora i uznany za przedmiot, który kulturę „ogranicza”, „hamuje” czy „zabija”.

Popkultura wedle tej starej wizji oznacza zatem degenerowanie dzieł, niszczenie ich przez amatorów, którym rewolucja technologiczna dała do ręki cyfrowe narzędzia służące do nieuprawnionych ingerencji w sztukę. Dzieła, które dotąd pozostawały w domenie dysponujących wiedzą i posiadających trenowane w szkołach artystycznych umiejętności, kompetentnych artystów, są w ramach popkultury deformowane przez amatorów.

Postrzeganie praktyk w ten sposób jest ukoronowaniem pewnego stylu myślenia o kulturze – elitystycznego, wykluczającego, przedinternetowego i sprzed rewolucji technologicznej. Myślenie tego typu opiera się na wartościowaniu form uczestnictwa, na dzieleniu kultury na niską i wysoką. Do niedawna uczestnictwo nieodmiennie oznaczało partycypację w kulturze wysokiej, a podział na wysokie i niskie formy kultury, przywiązanie do niego, powodowały wykluczanie całego zestawu form aktywności z grona praktyk człowieka kulturalnego. Za taką właśnie, niską praktykę uważane było na przykład kupowanie płyt i słuchanie w ten sposób muzyki albo czytanie horrorów. Wiesław Łagodziński zwracał uwagę⁵, że przemiana uczestnictwa

w kulturze w okresie pierwszych dziesięciu lat polskiej transformacji z perspektywy konsumenta czy uczestnika „polegała na przejściu od konsumpcji zbiorowej do konsumpcji indywidualnej, ale wykonywanej jakby równocześnie, równoległe z innymi (Internet, telewizja, korzystanie z muzyki mechanicznej i pewnym sensie także udział w koncertach lub imprezach hipermasowych, takich jak koncerty muzyczne, jarmarki, spektakle promocyjne w centrach handlowych itp.)”.

Z trudnością zatem i niechętnie, ale jednak włączono do tradycyjnych badań nad uczestnictwem poza uczęszczaniem do instytucji i obiektów kulturalnych: 1) wchodzenie w fizyczny kontakt z materialnymi nośnikami treści i wartości kulturalnych, czyli czytanie książek, słuchanie płyt i oglądanie filmów z płyt w formacie DVD, 2) oglądanie telewizji i słuchanie radia i 3) korzystanie z Internetu.

A wszystko to oznacza, że analizując uczestnictwo w kulturze „po staremu”, badamy: chodzenie do filharmonii, opery, teatru, na wystawy, do kina, na koncerty, do muzeum, czytelnictwo, posiadanie sprzętu grającego i nośników kultury oraz to, czego słuchamy w radiu, co oglądamy w telewizji i to, na co klikamy w internecie. Koniec, kropka. Takiej kultury, na szczęście, w ramach ESK ani nie uprawiano, ani nie badano.

Ale, moim zdaniem, nie zdefiniowano też kultury maksymalnie szeroko (i dobrze!). Tenże koncept kultury rozszerzonej, w wielkim skrócie, sprowadza się do następujących haseł: *Kultura to wszystko to, co społecznia. Brak dziś centralnych ośrodków – społecznych, politycznych, ekonomicznych – władania dystrybucją treści. Brak też legitymizowanych/uznawanych powszechnie ośrodków decyzyjnych, których zadaniem byłoby licencjonowanie prawdy, piękna, znanstwa (nie są nimi elity, politycy, urzędnicy, eksperci). Trzeba zatem definiować jako praktyki kulturalne wszelkie praktyki o do-społecznym charakterze, wszelkie treści, które jednostki i grupy tworzą i czynią dostępnymi, oraz wszystkie praktyki z i wokół dostępnych tu i tam (w sieci głównie) czyichś dzieł.*

Wedle koncepcji kultury rozszerzonej **nie ma takich praktyk okołokulturalnych, które winno się uważać z jakichś powodów za nieuczestnictwo**. Szerokie antropologiczne ro-

5 W. Łagodziński. 2004. *Szanse i zagrożenia uczestnictwa w kulturze w latach 1990-2003 w świetle wyników badań Głównego Urzędu Statystycznego*. Warszawa, 2004.

zumienie kultury jako unikalnego atrybutu, sposobu życia i środowiska człowieka oznacza, że uczestnictwo w niej jest przywilejem wszystkich ludzi, bez żadnych wyjątków, bez ograniczania jego rozumienia do konsumpcji dzieł kultury, najlepiej wysokiej czy elitarnej, stawianej w opozycji do nisko ocenianej kultury niskiej czy masowej.

Wedle tego konceptu uczestnictwo w kulturze to „proces włączenia danego elementu (jednostki, grupy, ale też przedmiotu) w pewną sytuację uregulowaną kulturowo, a więc zachodzący dzięki językowi, normom i wartościom, narzędziom i przedmiotom stworzonym przez człowieka. [...] Jeżeli założymy dodatkowo, że każdy aspekt rzeczywistości społecznej jest konstytuowany przez relacje, w których bierze udział, to uczestnictwo pociąga za sobą zawsze modelowanie nie tylko tych stosunków, ale pośrednio również poszczególnych elementów, które są nimi powiązane” (to zdanie Marka Krajewskiego⁶).

W tradycyjnych badaniach nad uczestnictwem w kulturze nie uwzględniano oczywiście znaczących efektów oddziaływania Internetu i masowych praktyk z Internetu wykorzystaniem i udziałem. Nie brano na przykład pod uwagę tzw. społecznego przymusu emitowania wrażeń płynących z doświadczeń kulturowych. Dzielenie się dobrami kultury drogą przekazywania tych dóbr z pendrive'a na pendrive, ze skrzynki e-mailowej na skrzynkę, z aparatu cyfrowego na czyjś twardy dysk etc. jest dziś normą, zwłaszcza pośród ludzi młodych, socjalizowanych w środowisku mediów poddanych konwergencji.

Kultura ery sieci to kultura daru i prostej, bezpiecznej wymiany, przy czym dar to również własna twórczość, choćby w postaci zamieszczonych na portalach społecznościowych zdjęć z wakacji. Wszelkie wrażenia, jakich się doznaje w zderzeniu ze światem, także ze sztuką, należy dziś wyemitować, pokazać, uzewnętrznic, przerzucić do sieciowych rezerwuów danych. Ze społecznym przymusem emitowania wrażeń kulturalnych wiąże się cecha dóbr kultury, na którą zwraca się coraz baczniejszą uwagę – relacyjność. Relacyjność to pewien drzemający w dziele artystycznym (czy

dowolnym produkcie kulturowym, to może być chociażby nowatorski przepis kulinarny) potencjał kreacji więzi, a nawet wspólnoty. Podstawowym zadaniem człowieka w dzisiejszej kulturze, kulturze sieci, jest odnalezienie kogoś z tej samej niszy, nawiązanie z nim kontaktu i – ostatecznie – zbudowanie więzi różnego typu i siły. To dzieło jest lepsze, które skuteczniej wiąże ludzi ze sobą, dzięki któremu jakość więzi jest wyższa. Jeżeli nie da się kogoś zarazić formami kultury, którymi my się zaraziliśmy, to więź z nim jest praktycznie niemożliwa.

Uczestnictwo w kulturze trzeba dziś zatem rozumieć, wedle wizji rozszerzonej, jako proces włączenia jednostki, grupy, ale też przedmiotu w pewną sytuację uregulowaną kulturowo, a więc zachodzący dzięki językowi, normom i wartościom, narzędziom i przedmiotom stworzonym przez człowieka. Taką „sytuacją uregulowaną kulturowo” może być instytucja kulturalna, zbiorowość (rodzina, grupa rówieśnicza), ale też zakupy, praca w ogródku działkowym czy spotkanie towarzyskie. Kultura, innymi słowy, może „dziać się” w parku, na festynie, w trakcie spotkania towarzyskiego czy zjazdu miłośników *Gwiezdných Wojen*.

Kategoria „uczestnictwo w kulturze” oznacza zatem pewną relacyjną aktywność, nie zaś tylko i wyłącznie odbiór. W tej koncepcji uczestnictwo w kulturze to nie tylko udział w sprofesjonalizowanym i zinstytucjonalizowanym „życiu kulturalnym” (chodzenie do teatru i bywanie w galeriach), ale każda sytuacja, w której ludzie stają się uczestnikami relacji konstytuujących określoną zbiorowość, relacji odpowiedzialnych za jej trwanie i odtwarzanie się w czasie.

Uczestnictwo w kulturze jest zatem, jak uważają Marek Krajewski czy Barbara Fatyga⁷, **aktem włączenia się w życie społeczne zbiorowości, uczynieniem czegoś elementem współodpowiedzialnym za jej specyfikę**, ale też aktem, który przeobraża ten element.

A wszystko to oznacza, że analizując uczestnictwo w kulturze, badamy: właściwie niemal wszystko to, co robią ludzie z innymi ludźmi i dla innych ludzi... A także wszelkie ich kompetencje, umiejętności, wiedzę (i brak wiedzy). Przede wszystkim zaś wszelkie ich czynności do-społeczniające:

6 M. Krajewski. 2013. *W kierunku relacyjnej koncepcji uczestnictwa w kulturze*, „Kultura i Społeczeństwo” 2013, nr 1, s. 29-67.

7 B. Fatyga. 2014. *Praktyki kulturalne*, w: R. Drozdowski et al., *Praktyki kulturalne Polaków*, Toruń 2014, s. 21-29.

8 Takie rozumienie kultury proponujemy z Krzysztofem Olechnickim, zob. T.Szlendak i K.Olechnicki, *Nowe praktyki kulturowe Polaków. Megaceremoniały i subświaty*, Warszawa 2017.

grillowanie, przechadzanie się, świętowanie (festyn, dożynki, imieniny), zakupy, robótki ręczne, hand-made, wymienianie się ściągniętymi z sieci serialami, pisanie komentarzy o własnym kocie na Facebooku, umieszczenie zdjęć pitej właśnie kawy na Instagramie, hobby, wiarę/niewiarę w horoskopy, grzebanie w czeluściach Spotify'a, praktyki podryw, praktyki deindywidualizacyjne, niewidzialne miasto. I tak dalej, każdą niemal czynność można osadzić w tej definicji uczestnictwa.

Działania okołokulturowe, praktyki pogłębiania uczestnictwa oraz praktyki diagnostyczne w ramach ewaluacji ESK wpisują się, moim zdaniem, w **koncept trzeci – nazwijmy go postrozszerzeniowym**. W wielkim skrócie dałby się on ująć w następujących hasłach: *Kultura nie tylko uspołecznia i nie tylko do uspołeczniania może być wykorzystywana. Kultura może też odspołeczniać, generować nierówności, socjalizować do braku zaufania, postaw anty- i niedemokratycznych czy najzwyklejszego śmiecenia i wandalizmu. Kultura równie dobrze może być dźwignią niwelującą (w pewnym stopniu) społeczne nierówności, co dźwignią zwiększającą presję na pogoń za statusem materialnym i w efekcie te nierówności pogłębiać. Ale też kultura to nie tylko znaki i symbole, które się nadaje i dekoduje, ponieważ kultura to również wszystko to, co służy dzisiaj rozbudzaniu zainteresowania konsumentów, zachęcaniu jednostek do aktywności/działania, zawiązywaniu i wzmacnianiu relacji między ludźmi, wiązaniu i umacnianiu wspólnot, intensyfikowaniu i rozszerzaniu obiegu danych i rzeczy, przyciąganiu uwagi, zwiększaniu oglądalności/widzialności/klikalności. Niestety, niektóre z form tego rodzaju aktywności są korelatami, a może nawet i przyczynami społecznego regresu/degrengolady/postaw oraz motywacji niepożądanych w systemie demokratycznym. Warto zatem, badając pewne zjawiska i działania (te odspołeczniające i bazujące na biernym odbiorze), podkreślać, że nie są one pożądaną, uspołeczniającą i aktywizującą formą kultury, żeby nie nadawać im ZNACZENIA, które może decydować o kierowaniu w tę stronę pieniądza publicznego, zainteresowania mediów i uwagi publiczności.*

Praktyki kulturowe można rozpatrywać pod względem bierności lub aktywności zaangażowanych w nie jednostek. Aktywność oznacza współtworzenie kultury,

walkę o podmiotowość, współtworzenie społeczeństwa obywatelskiego. Bierność – działania potwierdzające koncept kultury traktowany jako byt ponadorganizacyjny, który dominuje nad człowiekiem i poprzez zobiektywizowane formy enkulturacji samoczynnie się reprodukuje⁸.

Dlatego szeroka definicja kultury (koncept kultury rozszerzonej) nie powinna być traktowana absolutystycznie, lecz jako element konstruktywistycznego, szerszego modelu funkcjonowania kultury w ogóle (w pierwszym przypadku doszlibyśmy do absurdu i unieważnienia pytań o udział w kulturze, skoro każdy miałby w niej uczestniczyć w taki sam sposób).

Praktyki kulturalne – w myśl konceptu postrozszerzeniowego – można zatem ulokować na kontinuum, którego skraje wyznaczałyby z jednej strony model kultury jako naturalnego środowiska życia człowieka, przyjmowanego biernie, dostępnego dla każdego, a z drugiej strony model kultury wymagającego aktywnego zaangażowania i inwestowania w możliwość jego współtworzenia.

Oznacza to, że poddając analizie uczestnictwo w kulturze w ramach koncepcji postrozszerzeniowej, nie badamy działania, spacerowania, zbierania grzybów, chadźania do wrózek czy praktyk higienicznych. Badamy za to: 1) praktyki instytucjonalne (teatr, kino, operę, filharmonię, galerię, wystawę, bibliotekę, dom/centrum kultury, muzeum, koncert/występ – cokolwiek w danej miejscowości w ogóle jest do praktykowania możliwe), 2) praktyki pozainstytucjonalne (czytanie, słuchanie muzyki, oglądanie telewizji), 3) praktyki „nowe” (festyn, festiwal, event, praktyki internetowo-nowomediálne [kultura smartfonowa]), 4) wybrane kompetencje kulturalne (umiejętności związane z nowymi technologiami informacyjnymi, rozumienie informacji w obiegu publicznym, poszukiwanie informacji na temat kultury) oraz 5) praktyki (od)twórczości około internetowej, zwłaszcza te powiązane z aktywnością w subświatach, z wytwarzaniem wiedzy i dzieleniem się nią. A także wszelkie BARIERY uczestnictwa.

Oczywiście mogą się mylić, nie znalazłem jednak w materiale badawczym wygenerowanym w ramach ewaluacji ESK Wrocław

2016 uzasadnień dla równego waloryzowania wszelkich praktyk kulturowych albo dla finansowania jedynie iwentowej wersji/strony kultury.

I dwie refleksje nieuczესane

1. Arcyciekawe jest z perspektywy torunianina to „autochlastanie się”, to mówienie, że ESK nie było dźwignią dla rozwiniętego już Wrocławia. Mam inne wrażenie (wrażenie właśnie, nie wniosek wyciągnięty z badań). Wrocław dźwignął się, nawet infrastrukturalnie. Nie byliście wcale tacy superświetni przed ESK, naprawdę. A teraz jesteście. Wiążą się z tym możliwe w przyszłości badania porównawcze. Sądzę otóż, że im mniejsza, im bardziej zaniedbana infrastrukturalnie i tożsamościowo oraz im mniej metropolitarna metropolia, tym bardziej katastrofalna w skutkach dla lokalnej tożsamości była przegrana w wyścigu ESK. Toruń, Łódź, Katowice – wszystko to miejsca, w których niestety ESK stanowiło dźwignię naciśniętą tylko do połowy. Na ile zatem niewygranie w wyścigu o tytuł ESK utrudniło zbudowanie katowickiej, toruńskiej, a nawet lubelskiej tożsamości, skoro ugruntowało i wzmocniło – wedle wyników badań – wygranie przez Wrocław konkursu za „już-bycie-europejską-metropolią”? Dzięki wygraniu konkursu – jak twierdzili respondenci – Wrocław stał się Paryżem i Madrytem. Dostał pieczętkę (na potwierdzenie) wielkości. To jak w takim razie działa **spektakularne nieotrzymanie nagrody**? Skoro u wrocławian urodziło się poczucie dumy, to co urodziło się u bydgoszczan? Sama nagroda w postaci przyznania ESK jest symbolem sukcesu uruchamiającym zjednoczenie, wzmacniającym i doprecyzowującym tożsamość lokalną, generującym samozadowolenie (wszystko jedno, co dzieje się później!). Warto zatem zmierzyć w przyszłości wrocławski efekt tożsamościowy **na tle efektu przegranej** innych miast, porównawczo.

2. I jeszcze superważny wątek, który będzie się, moim zdaniem, powtarzał w badaniach kultury instytucjonalnej w Polsce jeszcze po wielokroć, zwłaszcza że wszyscy zabrali się teraz za badania sensowności i opłacalności megainstytucji kultury i instytucji artystycznych – **najwięksi gracze w polu kultury (jak np. Narodowe Forum Muzyki) mogą bez przeszkód i bez konsekwencji odmówić uczestnictwa w ewaluacji**. Megainstytucje są z pewnej perspektywy monstrami wyalienowanymi z tkanki kultury miejskiej. Jest to ustalenie interesujące na tle dotychczasowych doniesień na temat niemożliwości i nieumiejętności współpracy w polu kultury lokalnej⁹. Ewaluacja ESK Wrocław 2016 pokazała stan umysłów ludzi z organizacji i instytucji. Jak to w ogóle możliwe, że beneficjenci programów publicznych w ramach ESK mogli odmówić wywiadu dla celów ewaluacyjnych? Ktoś, kto otrzymuje środki publiczne na działalność kulturalną, nie może mieć takiego prawa. I to jest wniosek praktyczny na przyszłość – należy wkomponować w umowy dowolnych programów wsparcia nie tyle obowiązek uczestnictwa w pracach ewaluacyjnych, ile gotowość na takie poświęcenie (bo przecież nie zawsze ta ewaluacja może dotrzeć do wszystkich beneficjentów).

⁹ Zob. T.Szlendak i A.Karwacki, *Napięcia, starcia, rozładowania. Samotna gra w kręgle w obszarze kultury*, Elbląg 2015.

3. Kultura i rozwój

3.1. Sieci współpracy międzynarodowej

Wielu kreatorów życia kulturalnego, zarówno tych instytucjonalnych, jak i indywidualnych, wykorzystano ESK jako przyczynę do rozszerzenia swojej działalności o wymiar międzynarodowy i chętnie wchodziło w relacje ze swoimi odpowiednikami z zagranicy. Celem projektów partnerskich było – poza nabywaniem nowych umiejętności i doświadczeń oraz rozwojem programowym – budowanie publiczności i kształcenie odbiorców działań kulturalnych poprzez rozwój sieci artystów i kuratorów, naukowców, aktywistów oraz powiązanych z nimi instytucji. Nawiązane partnerstwa w ciągu tworzenia ESK Wrocław 2016 mają służyć w przyszłości do kontynuowania wspólnych projektów.

Współpraca z miastami partnerskimi

Realizacja działań ESK Wrocław 2016 była świetną okazją do zacieśnienia i często nadania nowego znaczenia współpracy z miastami partnerskimi Wrocławia. Szczególnie intensywnie przebiega współpraca ze Lwowem (m.in. Artystyczną Radą „Dialog”, Stowarzyszeniem Kulturalnym „Dzyga”), Dreznem (Kunsthau Dresden, Ostrale – Center for Contemporary Art, Muzeum Kraszewskiego w Dreźnie, Stadsarchiv Dresden oraz Muzeum Miejskim) czy Lille (Lille 3000, École Supérieure de Journalisme de Lille).

Sieci, sieci, sieci!

W tworzeniu programu nieodzowna była pomoc różnych sieci międzynarodowych, dzięki którym szybciej nawiązywaliśmy partnerstwo, a także komunikowaliśmy działania. Kilukrotnie program Wrocławia prezentowany był podczas spotkań sieci EUNIC, m.in. w Warszawie, Brukseli czy Berlinie, w ramach tego współpracowaliśmy z Instytutem Francuskim, Czeskim Centrum, Instytutem Goethego, ifa (Institute for Foreign Cultural Relations), Hellenic Foundation for Culture, British Council, Instytutem Cervantesa. Miasto dołączyło do prestiżowej sieci ICORN (Międzynarodowa Sieć Miast Schronienia Pisarzy), a biuro ESK Wrocław 2016 do polskiej sieci Fundacji im. Anny Lindh. Ponadto intensywnie udzielało się w ramach nieformalnej, ale niezwykle ważnej, sieci miast – byłych, obecnych i przyszłych – ESK.

Ponadto odnotować można ścisłą współpracę przy działaniach promocyjnych zwłaszcza z Instytutami Kultury Polskiej na całym świecie. Jesienią 2013 roku odbyło się we Wrocławiu spotkanie dyrektorów wszystkich Instytutów Polskich, którzy zadeklarowały pełną współpracę podczas realizacji projektu. Fakt ten został potwierdzony przez Radę Promocji Polski działającą przy Radzie Ministrów Polskiego Rządu.

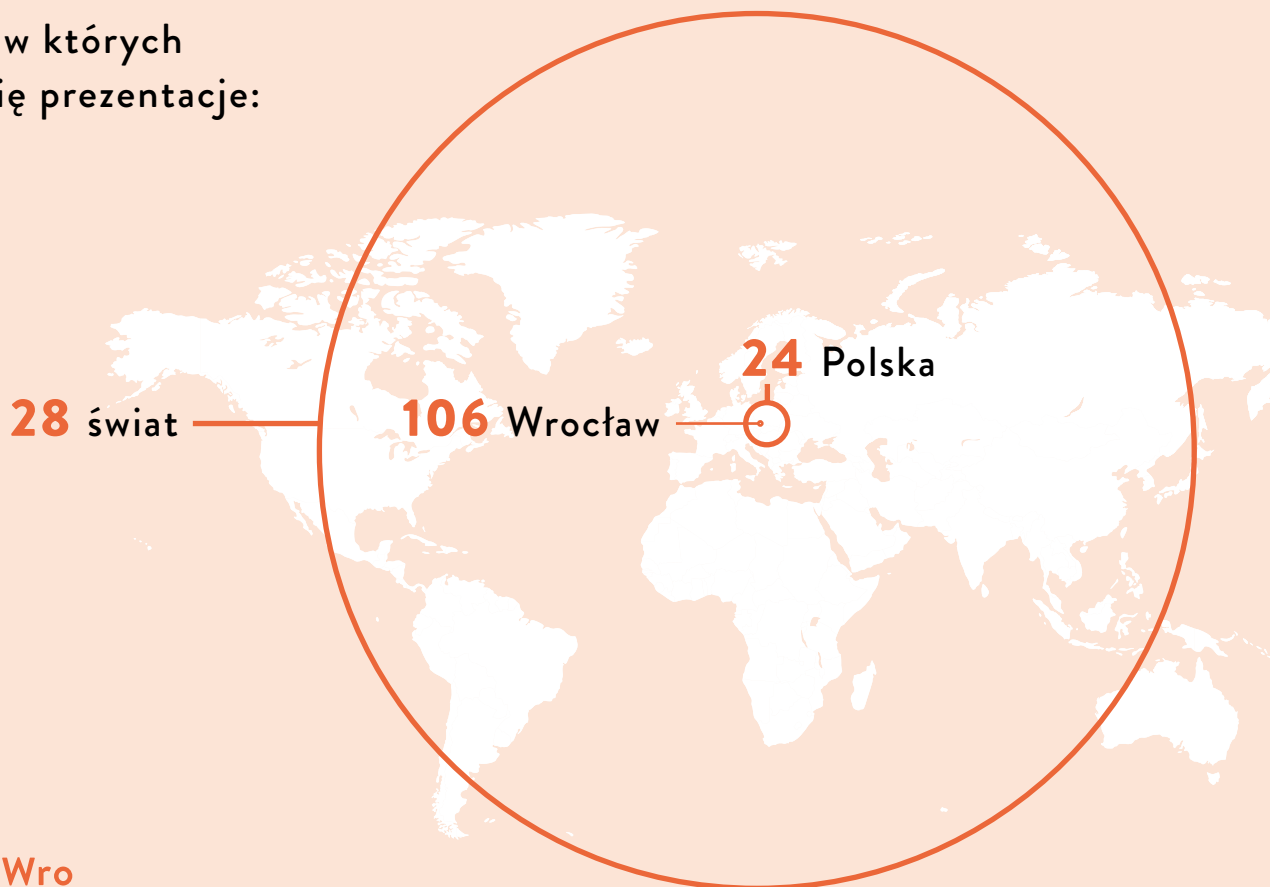
Biuro ESK Wrocław 2016 zaprosiło Uniwersytet Wrocławski do aktywnego udziału w sieci uniwersytetów z miast, w których odbywa się ESK – UNeECC. Wspólnie zrealizowaliśmy projekt badawczy i animacyjny w sześciu wybranych miastach Dolnego Śląska i międzynarodową konferencję naukową pod nazwą „Czytanie miasta”.

Sieć miast dla artystów rezydentów

Program Rezydencji Artystycznych A-i-R Wro powstał z myślą, by artystom z Dolnego Śląska dać możliwość rozwoju i tworzenia za granicą, a artystom z zagranicy – na Dolnym Śląsku. Tylko w 2016 roku ponad 100 rezydentów zrealizowało we Wrocławiu, regionie i w Europie swoje autorskie projekty – prowadziło badania i warsztaty, pisało, przygotowywało koncerty i wystawy. Program A-i-R Wro, współtworząc z lokalnymi instytucjami i organizacjami ofertę rezydencyjną, stał się też platformą umożliwiającą współpracę na poziomie lokalnym i międzynarodowym dla ponad 60 podmiotów. A realizując 3 edycje konkursu na organizację rezydencji, dał możliwość kolejnym podmiotom spróbowania swoich sił w tej dziedzinie. Wsparcie sektora kultury oraz jego profesjonalizacja to również jeden z celów A-i-R Wro. Wymiana doświadczeń, podtrzymywanie i nawiązywanie kontaktów są bowiem istotne zarówno dla uczestników rezydencji, jak i dla ich organizatorów, stąd w programie „A-i-R Wro Talks” – spotkanie, które zgromadziło ponad 20 przedstawicieli ośrodków rezydencyjnych w Europie. Rok 2016 za nami, a przed nami – kolejne lata współpracy!

- aplikacje nadesłane w ramach naborów ————— **324**
- rezydenci ————— **105**
- aktywni uczestnicy programu ————— **9184**

- miejsca, w których odbyły się prezentacje:

3.2.

Źródła ESK Wrocław 2016

Podane w tym rozdziale źródła kultury – m.in. wydawnictwa, filmy, portale – są jedną z odpowiedzi na pytanie, co materialnego i trwałego zostało po ESK. Do tych treści można sięgnąć według własnych upodobań. Oznaczamy dostępne wersje językowe oraz miejsce, gdzie można je zdobyć. Lista ponad 120 propozycji z pewnością nie jest kompletna, bowiem biblioteka dotycząca ESK Wrocław 2016 jest wciąż powiększana przez biuro oraz partnerów. Zachęcamy do szukania wydawnictw oznaczonych sygnetem „W” oraz odwiedzenia czytelnicy w Barbarze.

książka

e-książka

katalog

portal

broszura

aplikacja

film

gra
mobilna

wideo

mural

płyta CD

JĘZYK

Literatura

„Wrocławska Książka Kucharska”

Zbiór przepisów kulinarnych udostępnionych wrocławianom przez wrocławian. To również mnóstwo ciekawych kulinarnych opowieści i inspiracja do zastanowienia nad wyglądem i smakiem wrocławskiej kuchni.

Sklep ESK

Czytelnia – Barbara

„Droga nie ma końca. Antologia wierszowanej bajki polskiej”

Największy literacki projekt wydawniczy ESK Wrocław 2016. Wybór klasycznej poezji dla dzieci w kilkunastu wersjach językowych – głównie mniejszości narodowych i etnicznych mieszkających w Polsce.

Czytelnia – Barbara

Języki: polski + niemiecki + romski
+ czeski + rosyjski + słowacki
+ ukraiński + białoruski + litewski
+ kaszubski + baskijski

„Kartografia”

Poezja. To, co rdzennie baskijskie, autor łączy z poczuciem przynależności do kręgu kultury europejskiej i śródziemnomorskiej oraz poszukiwaniami własnych tradycji w obszarach innych kultur i cywilizacji.

Sklep ESK

Czytelnia – Barbara

„Od antropozofii po Schulza. Współczesne paradygmaty gnozy”

Rozprawa naukowa odnosząca się do kategorii ezoterycznej stanowiącej istotny rozdział w kształtowaniu się kultury współczesnej zarówno polskiej, jak i europejskiej.

Sklep ESK

Czytelnia – Barbara

„Słownik polskich autorów literatury kryminalnej”

Pierwszy słownik polskiej literatury kryminalnej. Kompendium wiedzy o autorach, nurtach, festiwalach, wydarzeniach i bohaterach. Niezbędnik każdego wielbiciela kryminalistów.

Czytelnia – Barbara

„Trochę inny świat”

Wybór tekstów poetyckich, prozatorskich i satyrycznych nastoletnich autorów, który powstał w dużej mierze jako pokłosie warsztatów w CEKDiM oraz pracy z pacjentami wrocławskiej Kliniki Onkologii Dziecięcej.

Czytelnia – Barbara

„Nielegalny prąd”

Dwujęzyczna antologia wierszy wrocławskich i podwrocławskich w wyborze Jacka Bieruta.

Sklep ESK

Czytelnia – Barbara

„Brave Festival – Wykluczeni”

Zapis rozmów odbytych z uczestnikami 12. edycji Brave Festivalu, którego tematem przewodnim byli „Wykluczeni/Outcasts”.

Czytelnia – Barbara

„Matka odchodzi”

Rosyjskojęzyczne wydanie tomiku Tadeusza Różewicza wydane w wyniku konkursu na przekład literatury polskiej.

www.aletheia.spb.ru

Czytelnia – Barbara

Światowy Hymn Książki

Tekst oraz zapis nutowy Hymnu Książki przygotowanego w ramach obchodów Światowej Stolicy Książki UNESCO. Tekst hymnu – wiersza *Włosek poety* Tadeusza Różewicza – opublikowano w kilkunastu wersjach językowych.

Czytelnia – Barbara

Języki: polski + angielski +
niemiecki + francuski + hiszpański
+ baskijski + ukraiński + czeski
+ kaszubski + litewski + romski
+ rosyjski + rumuński

„Nożyk profesora”

Tomik wierszy Tadeusza Różewicza wydany w wyniku konkursu na przekład literatury polskiej.

www.aletheia.spb.ru
knigabg.com

Czytelnia – Barbara

„Światy fantastyki. Wybrane problemy”

Zapis konferencji naukowej, towarzyszącej Polconowi – Eurokonferencji 2016 we Wrocławiu. Tematyka oscylowała wokół głównej osi tematycznej festiwalu – fantastycznych światów wykreowanych przez pisarzy i innych twórców kultury popularnej.

Czytelnia – Barbara

„Ja się do siebie nie nadaję”

Wybór tekstów artystów z wrocławskiej Galerii ArtBrut, tworzonej przez osoby z chorobami psychicznymi i niepełnosprawnością umysłową.

Czytelnia – Barbara

Wrocławski Portal Literacki

Witryna www poświęcona literaturze i wydarzeniom literackim.

literatura.wroclaw.pl

„Ktoś chodzi po drabinie przeciwpożarowej”

Tomik baskijskiego poety młodego pokolenia. Poezja postmodernistyczna, łącząca różne style literackie i gatunki.

Sklep ESK

Czytelnia – Barbara

„Zostań pisarzem”

Wybór tekstów uczestników warsztatów kreatywnego pisania w ramach Forum Pisarskiego Dzieci i Młodzieży.

Czytelnia – Barbara

Jo Nesbo we Wrocławiu

Zapis spotkania z Jo Nesbo w ramach weekendu otwarcia Światowej Stolicy Książki UNESCO.

YT / Wrocław 2016

„Autor Solaris”

Dokument biograficzny przedstawiający postać i dorobek Stanisława Lema.

vod.tvp.pl

„Światowa Stolica Książki w oczach dzieci”

Blog oraz publikacja dotycząca książek i literatury we Wrocławiu. Autorami tekstów są uczniowie wrocławskich szkół.

stolicadzieci.wordpress.com

„Opowieść o dwóch miastach: Wrocław-Kraków”

Publikacja opisująca środowiska literackie Wrocławia i Krakowa, przygotowana w związku z udziałem obu miast jako gości specjalnych Salon du livre 2015 w Paryżu.

Czytelnia – Barbara

„Sztuka ulicy”

Książka zestawiająca wrocławskie murale z młodą poezją.

Czytelnia – Barbara

„Kongres Lemologiczny”

Rozmowy o życiu i twórczości Stanisława Lema m.in. prof. Zbigniewa Mikołejko, Ewy Lipskiej, gen. Mirosława Hermaszewskiego, Jacka Dukaja. Książka jest swoistym podsumowaniem „Kongresu Lemologicznego”, którego edycje w 2016 roku odbyły się we Lwowie, San Sebastián w Hiszpanii i we Wrocławiu. Publikacja pod redakcją prof. Stanisława Beresia.

Czytelnia – Barbara

„Wrocław. Pamiętam, że...”

Zapis zbiorowej pamięci mieszkańców Wrocławia. Zaproponowana przez autorów metoda, polegająca na możliwości przesłania trzech krótkich wspomnień zaczynających się od słowa: „Pamiętam...”; uwolniła pokłady pamięci wrocławian dotyczące wspólnej przestrzeni miasta: miejsc, postaci, wydarzeń i sytuacji.

tajnekomplety.osdwl.pl

Czytelnia – Barbara

Litera-tu-GRA

Literacka gra w przestrzeni Wrocławia.

www.domliteratury.wroc.pl

„Przewodnik po zaminowanym terenie”

Antologia tekstów zamieszczonych w internetowych publikacjach magazynu „Helikopter” w latach 2011-2015. Czasopismo wydawane jest od 2003 roku przez Ośrodek Postaw Twórczych.

Czytelnia – Barbara

Architektura

„Architektura VII Dnia”

Pierwszy przewodnik po architekturze powojennych polskich kościołów. To setki fotografii, a do tego infografiki, rozmowy z projektantami, a nawet szlak turystyczny po najciekawszych obiektach w kraju.

Sklep ESK

Czytelnia – Barbara

Przed/po. Wroclawska architektura XX/XXI w.

Nowatorska platforma umożliwiająca odkrywanie najciekawszych dzieł architektury Wrocławia. Do zilustrowania stulecia architektonicznych przemian służy ponad 100 najciekawszych obiektów zrealizowanych we Wrocławiu od 1900 roku do dzisiaj.

wroapp.pl

„Wroclawscy mistrzowie architektury”

Cykl wydawniczy poświęcony dokonaniom najwybitniejszych przedstawicieli środowiska architektonicznego, którzy swoimi znakomitymi realizacjami współtworzyli pejzaż Wrocławia.

Sklep ESK

Czytelnia – Barbara

„Nowe Żerniki. Budowanie miasta. Osiedle Europejskiej Stolicy Kultury 2016”

Książka podsumowująca trwający w latach 2009-2016 pierwszy etap procesu budowania zupełnie nowego, eksperymentalnego, modelowego fragmentu miasta. Propozycja obowiązkowa nie tylko dla zainteresowanych współczesną architekturą i urbanistyką.

Czytelnia – Barbara

„Homo Urbis”

Kontynuacja idei zawartych w książce „Ku urbanologii?”. Zawiera prezentację wybranych teorii z zakresu architektury, urbanistyki oraz nauk pokrewnych uzupełniony o diagramy, wykresy i rysunki koncepcyjne.

tajnekomplety.osdw.pl

Czytelnia – Barbara

„Kościół. Piękno i Kicz”

Bogato ilustrowany album, podejmujący temat *sacrum* w sztuce na przykładzie architektury, sztuk plastycznych czy muzyki. Przemiany zachodzące w sztuce sakralnej na przestrzeni wieków – od zarania sztuki aż do jej współczesności – zobrazowały autorskie teksty eseistyczne przygotowane m.in. przez prof. Martę Kierską-Witczak oraz prof. Andrzeja Borowskiego.

Czytelnia – Barbara

Sztuki wizualne

„Brzmienia”

Katalog „Brzmienia” to polsko-angielskie wydawnictwo zawierające fotografie prezentowanych na wystawie prac artysty, a także rysunki i zdjęcia rodzinne z archiwum rodziny Chillida-Belzunce.

„Brzmienia” – koncert

Koncert finałowy wystawy „Brzmienia” Eduardo Chillidy przygotowany w konwencji muzycznego spaceru po ekspozycji wystawy z utworami specjalnie skomponowanymi przez Joségo M. Sáncheza-Verdú.

Chillida: poezja przestrzeni i ludzkich doświadczeń

Seminarium w ramach wystawy „Brzmienia”, zrealizowanej w ramach programu Sztuk Wizualnych Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016.

„Photography Never Dies”

Niezwykła opowieść o ideach, ewolucji i historii fotografii. Podzielony na 8 rozdziałów album zawiera kilkadziesiąt zdjęć oraz teksty, których autorzy skupili się na znaczeniu, zastosowaniu, a także samych treściach generowanych przez fotograficzny zapis.

„Dispossession”

Katalog z prezentacji Wrocławia na 56. Międzynarodowym Biennale Sztuki w Wenecji, który zawiera dokumentację fotograficzną oraz eseje dotyczące poruszanych przez wystawę tematów autorstwa m.in. Michała Bieńka, Małgorzaty Miśniakiewicz, Andrzeja Ledera, Andreas Philippopoulos-Mihalopoulos, Kristiny Rapacki, Karla-Siegberta Rehberga, Mykoły Riabczuka, Jana Sowy, Oksany Zabużko.

„Dispossession”

Relacja wideo z wystawy „Dispossession” zrealizowanej na 56. Międzynarodowe Biennale Sztuki w Wenecji w ramach programu sztuk wizualnych Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016.

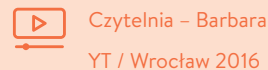
„Sztuka szuka IQ. Artysty Wrocławia”

Katalog do wystawy prezentowanej w okresie 2.07-20.09.2016 w Narodowym Forum Muzyki, której kuratorem była Ewa Kaszewska.

„Sztuka szuka IQ. Artysty Wrocławia”

Seria wywiadów z artystami uczestniczącymi w wystawie „Sztuka szuka IQ. Artysty Wrocławia”, która dedykowana była sztuce wrocławskiej.

„Zwiedzajcie Piastowski Wrocław. Tadeusz Ciałowicz”

To historia wrocławskiego dizajnu zapisana na setkach zdjęć i projektach z archiwum Tadeusza Ciałowicza. Niezwykła monografia, w której zobaczyć można Wrocław od końca lat 40. do lat 90. XX wieku z unikatowej perspektywy projektanta.

„Letnia rezydencja. Kolekcja Marxa gościnnie we Wrocławiu”

Ekspozycja była prezentacją unikatowej strategii kolekcjonerskiej Ericha Marxa, która na gruncie europejskim może stanowić przykład doskonale sformatowanej metody konstruowania kolekcji sztuki współczesnej oraz współpracy prywatnego kolekcjonera z publicznymi instytucjami muzealnymi.

Czytelnia
– Barbara

„Wrocław. Park Kulturowy – instrukcja”

Projekt umieszczania reklam w przestrzeni publicznej w harmonii z otoczeniem i zgodnie z uchwałą Parku Kulturowego. Przeznaczony dla magistratów jako szablon korzystający z modelu wrocławskiego Parku Kulturowego oraz dla przedsiębiorców poszukujących dobrych przykładów, praktycznych informacji na temat reklamy, kontaktów z projektantami i producentami.

miasto-instrukcja.pl
Czytelnia – Barbara

„Dziki pola. Historia awangardowego Wrocławia”

Blisko pięćset obiektów z zakresu sztuk wizualnych, architektury, urbanistyki, teatru, filmu, dizajnu oraz życia codziennego we Wrocławiu od lat 60. aż po współczesność. Katalog głośnej wystawy, która pokazywana była w Zachęcie w Warszawie, po czym w 2016 roku odbyła tournée po europejskich miastach.

Czytelnia
– Barbara

„Stopień zależności. Kolektywne praktyki młodych ukraińskich artystów 2000–2016”

Wystawa była próbą analizy ostatnich 10 lat w historii współczesnej sztuki ukraińskiej – na granicy historycznego przełomu – z pozycji Open Group, której działania nierzadko plasują się na styku praktyk artystycznych i kuratorskich.

Czytelnia
– Barbara

„Ceramika i szkło. Obszary sensualne”

Prezentacja szerokiego przekroju wykorzystywania szkła od projektowania przemysłowego po szkło artystyczne i eksperymentalne zabiegi.

Czytelnia – Barbara

„Marc Chagall i artyści europejskiej awangardy”

Na wystawie w Muzeum Miejskim we Wrocławiu pokazanych zostało blisko 60 grafik, w tym 16 kolorowych litografii autorstwa Marca Chagalla. Ich dopełnieniem były prace klasyków awangardy XX wieku, znanych i przyjaciół Marca Chagalla: Georges'a Braque'a, Henri'ego Matisse'a, Pabla Picassa i innych.

Czytelnia
– Barbara

„Wielkie żarcie”

Podsumowanie „Wielkiego żarcia”, czyli wystawy-eksperymentu, wystawy-happeningu. Była to próba konfrontacji sztuki użytkowej z jej immanentną cechą – funkcjonalnością, a także gra z widzem, zaproszenie do faktycznego wejścia w świat sztuki użytkowej i czynnego dialogu.

„Ścieżki tekstu – Stanisław Dróżdź”

Przewodnik po historycznych i współczesnych miejscach Wrocławia związanych z nurtem konkretystycznym i twórczością Stanisława Dróżdża.

Czytelnia – Barbara

„Medytacja i ekspresja”

Katalog do wystawy prac 6 z grona najwybitniejszych polskich artystów sztuki współczesnej (Abakanowicz, Fangor, Hasior, Opałka, Sosnowski, Szapocznikow) w wyborach krańcowo różniących się między sobą krytyków sztuki: Bożeny Kowalskiej i Mariusza Hermansdorfera.

Czytelnia – Barbara

„Konstruktywizm to problem, a nie estetyka”

Katalog towarzyszący wystawie poświęconej oryginalnej twórczości Zbigniewa Geperta – twórcy koncepcji cub'artu, autora projektów graficznych, pisarza i autora komiksów.

Czytelnia
– Barbara

„Sztuki wizualne”

Zbiór (opis i kalendarium) wszystkich wystaw, interwencji artystycznych, międzypokoleniowych działań edukacyjnych czy warsztatów, wchodzących w skład programu sztuk wizualnych podczas roku obchodów Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016.

issuu.com/wroclaw2016

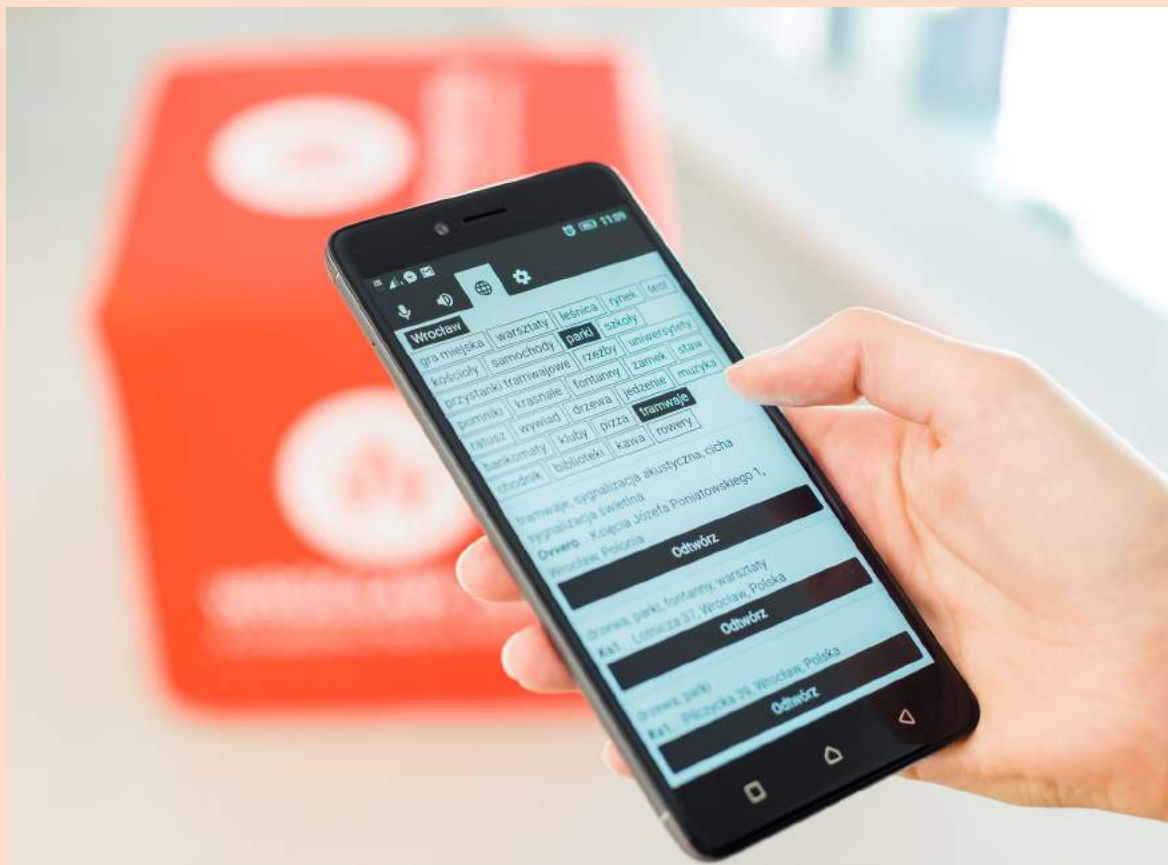
Czytelnia – Barbara

blind.wiki

Aplikacja autorstwa Antoniego Abada skierowana do niewidomych i niedowidzących, za pomocą której osoby te mogą rejestrować swoją ścieżkę, dzielić się komunikatami i opiniami na temat pokonywanej drogi. Komunikaty i wskazówki w formie nagrań głosowych wędrują na międzynarodową wikipedię, BLINDWIKIPEDIĘ, z której mogą korzystać inni uczestnicy.

do bezpłatnego pobrania na systemy iOS lub Android

Wrocław – wejście od podwórza

„Wrocław – wejście od podwórza. Mapa”

Geograficzny przewodnik po projektach zrealizowanych w ramach projektu, zachęcający do samodzielnego eksplorowania przestrzeni miasta Wrocławia – głównie podwórek.

issuu.com/wroclaw2016

Czytelnia – Barbara

„Międzypokoleniowe spotkania sąsiedzkie – przewodnik dla mieszkańców”

Publikacja podsumowująca cykl spotkań z mieszkańcami Przedmieścia Oławskiego (pod takim samym tytułem) realizowany w ramach projektu „Wrocław – wejście od podwórza”.

issuu.com/wroclaw2016

Czytelnia – Barbara

„Kto tam”

Partycypacyjny serial stworzony z mieszkańcami podwórka między ulicami Reja, Sienkiewicza i Górnickiego na wrocławskim Ołbinie. Każdy odcinek był napisany, nakręcony i zmontowany w ciągu niecałych 3 dni. Filmy pokazywano w sąsiedzkim kinie plenerowym zaaranżowanym na podwórkowej górze.

„Podwórko im. Wszystkich Mieszkańców”

Film jest relacją z trzeciego etapu projektu Izy Rutkowskiej na wrocławskim „Trójkącie” zainicjowanego kilka lat temu pojawieniem się na podwórku 8-metrowego jeża (w ramach Wrocław – wejście od podwórza).

„Wrocław – wejście od podwórza”

Zbiór i opis interwencji artystycznych w przestrzeni publicznej Wrocławia – przede wszystkim na podwórkach, zrealizowanych w 2015 roku.

Czytelnia – Barbara

„Wrocław – wejście od podwórza. Podsumowanie”

Kompendium wiedzy o działaniach prowadzonych w ramach największego projektu polegającego na realizacji interwencji artystycznych w przestrzeni publicznej Wrocławia.

issuu.com/wroclaw2016

Czytelnia – Barbara

„Tęcza”

Na Przedmieściu Oławskim, w miejscu dawnego legendarnego kina Tęcza, najmłodszy i najstarsi mieszkańcy podwórka przy ul. Kościuszki 177 wzięli udział w kolejnym projekcie w ramach Wrocławia – wejścia od podwórza. Artystki: Ewa Błaszak i Zuzanna Wollny pomogły im stworzyć pełnometrażową produkcję filmową, opowiadającą o baśniowym świecie tęczy.

YT / Wrocław 2016

Koalicja Miast

„Koalicja Miast – podsumowanie projektu”

Kompendium wiedzy o pierwszym projekcie w historii ESK, kiedy miasto-zwycięzca zaprasza do programowania roku obchodów swoich rywali konkursowych.

[issuu.com/
wroclaw2016](http://issuu.com/wroclaw2016)

Czytelnia – Barbara

„Efekt ESK. Jak konkurs na Europejską Stolicę Kultury 2016 zmienił polskie miasta?”

Podsumowanie badań dotyczące doświadczeń 7 miast, które były członkami programu „Koalicja Miast dla Kultury” (Gdańsk, Katowice, Lublin, Łódź, Poznań, Szczecin i Wrocław) i tzw. „efektu ESK”, czyli długofalowych skutków realizacji ESK w odniesieniu do tożsamości miast.

issuu.com/wroclaw2016

Czytelnia – Barbara

mikroGRANTY ESK 2016

„Otoczmy ogrody działkowe japońską poezją haiku”

Tomik poezji autorstwa senierek z nieformalnej grupy Jesienne Liście. Inspiracją powstania siedemnastozgłoskowych wierszy była roślinność wrocławskich ogródków działkowych.

Czytelnia – Barbara

„Śpiewać każdy może”

Śpiewnik z ponad 100 piosenkami (w różnych językach europejskich i esperanto), będący zwieńczeniem projektu pod tym samym tytułem, zrealizowany przez Śląski Związek Esperancki.

Czytelnia – Barbara

„Cztery zmysły? To w sam raz!”

Broszura edukacyjna, zbiór dobrych praktyk w kontakcie z osobą niewidomą przygotowany w ramach mikrograntowego projektu Sandry Tworkowskiej i Witolda Strugały. Źródło wiedzy, jak udzielić pomocy osobom niewidomym w codziennych sytuacjach.

issuu.com/wroclaw2016

Czytelnia – Barbara

Kto widział modernizm

Portal projektu skupionego wokół kreatywnych działań edukacyjno-animacyjnych, które skierowane są do wrocławian, turystów i osób zainteresowanych wrocławską moderną. Na stronie można znaleźć m.in. interaktywną mapę po mieście – rezultat poszukiwań.

www.ktowidzialmodernizm.pl

Na Księżu

Platforma wymiany myśli, doświadczeń i zainteresowań mieszkańców Księża Małego i Księża Wielkiego, która powstała w ramach międzypokoleniowych warsztatów komputerowych.

naksiezu.pl

Parkowa Akademia Parku Tysiąclecia

Wirtualny niezbędnik dla odwiedzających Park Tysiąclecia. Multimedialna platforma społecznościowa zawiera mapy z trasami spacerowymi, opis koncepcji parku, pakiet edukacyjny do prowadzenia „zielonych lekcji” dla szkół, atlas roślin oraz szereg przydatnych informacji do kreowania własnych scenariuszy aktywnego wypoczynku.

www.millenniumpark.pl/materialy

„Przeście przez piekarnię”

Film realizowany przez dzieci o nadodrzańskich charyzmatycznych piekarzach – ich nietypowych biografiach, starych tradycjach pieczenia chleba, smakach i gustach zmieniających się przez lata oraz o tym, co niezmiennie, trwałe, nieuchwytnie zapisane we wspomnieniach.

YT / Wrocław 2016

Uzależnieni od piękna

Efekt warsztatów muralowych na Gwarnej. Do udziału zaproszeni zostali podopieczni Dolnośląskiego Stowarzyszenia Psycho-profilaktycznego RETURN, wszystkie osoby zaangażowane w jej współtworzenie, członkowie wspólnoty mieszkaniowej i mieszkańcy ulicy. Celem projektu było zwiększenie świadomości na temat uzależnień i problemów osób uzależnionych.

ul. Kościuszki 67

Ortografia na mury

Murale ortograficzne w przestrzeni miejskiej, które w zabawny sposób przedstawiają zjawisko homonimii wyrazowej.

ul. Rogowska 54a
ul. Głębuczka 3
ul. Legnicka 30
ul. Macieja 5

Wrocławski Program Wydawniczy

„Rock we Wrocławiu 1959–2000”

Drugi tom z cyklu o wrocławskiej muzyce rozrywkowej. Opis wrocławskich muzyków, zespołów i wydarzeń, opatrzone licznymi ilustracjami.

Sklep ESK

Czytelnia – Barbara

„O historii Wrocławia i Śląska inaczej”

Drugi tom zbioru intrygujących opowieści o mniej znanej przeszłości regionu. Historie o niewdzięcznych obowiązkach miejskiego kata, o życiu towarzyskim i uczuciowym żaków z końca XIX wieku, o francuskiej rewolucji w gastronomii, a także o tym, jak krasnoludki pomogły obalić komunizm.

Sklep ESK

Czytelnia – Barbara

„Sztuka we Wrocławiu w latach 1945–1970”

Album. Rodzaj rozbudowanej kroniki dokumentującej sytuację, zdarzenia i zjawiska z lat 1945–1970, rekonstruuje niemal dzień po dniu to, co się działo we Wrocławiu w obszarze sztuk plastycznych.

Sklep ESK

Czytelnia – Barbara

„Szepty i Szyki”

Tom poetycki Kamila Zająca, widowiskowy i zaskakujący grammi językowymi. Książka nominowana do wrocławskiej nagrody „Warto” w kategorii Literatura.

Sklep ESK

Czytelnia – Barbara

„Putzłaga i inne wiersze”

Autor podejmuje w swoich wierszach zarówno tematy osobiste i emocjonalne, jak i humorystyczne czy absurdalne. Książka zajęła II miejsce w konkursie im. Artura Fryza na najlepszy poetycki debiut książkowy 2016 roku.

Sklep ESK

Czytelnia – Barbara

„Wrocław 1916”

Książka historyczna – kronika wydarzeń kulturalnych, społecznych i politycznych w Breslau w 1916 roku – na 100 lat przed obchodami Europejskiej Stolicy Kultury.

Sklep ESK

Czytelnia – Barbara

„Ziemie odzyskane w drukach ulotnych z lat 1945–1948”

Książka jest analizą języka druków ulotnych – afiszów, plakatów, ulotek, komunikatów, odezw, rozporządzeń, obwieszczeń, zaproszeń – wydawanych we Wrocławiu i innych miastach Dolnego Śląska w latach 1945–1948.

Sklep ESK

Czytelnia – Barbara

„Państwo przodem”

Druga książka poetky Rafała Różewicza – za obie otrzymał nominacje do wrocławskiej nagrody „Warto” w kategorii Literatura.

Sklep ESK

Czytelnia – Barbara

„Cegła”

Jedyny w swoim rodzaju magazyn-gadżet. W ramach Wrocławskiego Programu Wydawniczego powstały numery: na papierze orgiami, stylizowany na książkę skarg i wniosków oraz punkowy.

magazyn-cegla.net

Czytelnia – Barbara

„Zaśpiewy rynkowe”

Druga książka poetky Dariusza Sasa – autora od 1984 roku związanego z Wrocławiem, z licealistami, poetami, plastykami i muzykami.

Sklep ESK

Czytelnia – Barbara

Dolny Śląsk

„Ratownicy. Niepubliczne strategie ratowania zabytków Dolnego Śląska”

Historie osób, które zdecydowały się poświęcić dużą część życia i prywatnych środków na ratowanie architektury Dolnego Śląska. Fantastyczne portrety i bogaty materiał ilustracyjny.

Czytelnia – Barbara

„Spinacz”

Koncepcje mikroprojektów publikowane w formie funkcjonalnych kart mających ułatwiać pracę nauczycielom, bibliotekarzom, instruktorom harcerstwa, instytucjom kultury i animatorom.

Czytelnia – Barbara

„Czytanie miasta”

Książka towarzysząca konferencji podsumowującej projekt „Czytanie miasta”. Interdyscyplinarna praca naukowców i animatorów zaangażowanych w projekt prowadzona była w myśl tezy: miasto jest tekstem, który komunikuje znaczenia i wartości.

www.academia.edu

Czytelnia – Barbara

„Kultura małych i średnich miast”

Publikacja podsumowująca ponad dwa lata pracy grup roboczych. Podejmuje temat publicznych i niepublicznych instytucji kultury w małych i średnich miastach, związku między rewitalizacją a kulturą oraz współpracy w kulturze.

issuu.com/wroclaw2016

„Dolny Śląsk w tworzeniu”

Bogato ilustrowany album podsumowujący projekt „Silesia Art Biennale”. To próba spojrzenia na dolnośląskość przez pryzmat sztuki oraz animacji kultury.

Czytelnia – Barbara

Film

„Trans-Wrocław, czyli Podróż z Wiatrem i pod Wiatr Historii”

Rezległy animowany kolaż opowiadający o historii Wrocławia poprzez postaci należące do świata sztuki, nauki, sportu czy polityki, które działały bądź tylko przejazdem pojawiały się we Wrocławiu, poprzez charakterystyczne budowle miasta i wreszcie poprzez wydarzenia, które miały tu miejsce, które się przezeń przetoczyły, przewaliły, przejechały, przemknęły, przepłynęły, przeleciały.

www.entropia.art.pl

Czytelnia – Barbara

„Włodzimierz Kałdowski – człowiek z kamerą”

Publikacja składająca się z DVD i bookletu zawierająca wiele unikatowych, dokumentalnych materiałów filmowych z Wrocławia. Zostały one zrealizowane na taśmie 16 mm przez pana Włodzimierza Kałdowskiego w latach 1956–1981.

www.entropia.art.pl

Czytelnia – Barbara

„Twój Vincent”

Animacja wyreżyserowana przez Dorotę Kobielię i Hugh Welchmana, zdobywcę Oscara za najlepszy film krótkometrażowy, opowiada o życiu i śmierci holenderskiego malarza Vincenta van Gogha. Film wykonany został w technice animacji malarskiej przy użyciu specjalnie zaprojektowanych stanowisk, tzw. PAWS (*Painting Animation Workstation*), które stanęły w Centrum Technologii Audiowizualnych.

„nowe horyzonty. poza kadrem”

Album zawiera zdjęcia reżyserów i aktorów filmowych będących gośćmi festiwalu T-Mobile Nowe Horyzonty we Wrocławiu. Przez 8 kolejnych edycji festiwalu (2009–2016) realizowane były specjalne sesje portretowe, w efekcie których powstało około 250 unikalnych czarno-białych zdjęć portretów.

Czytelnia – Barbara

Muzyka

Rebel Babel Ensemble „Dialog I”

Jan Feat i L.U.C przez 2 lata przemierzali Europę tworząc „Dialog I” – płytę, na której do energetycznych kompozycji orkiestrowych swoją poetykę w różnych językach prezentują czołowi europejscy soliści. Legenda europejskiego hip-hopu Promoe z kolektywu Looptroop, pionierzy hiszpańskiego rapu Rapsusklei i Wöyza oraz czołówka polskiej sceny muzycznej – Mela Koteluk, Bisz, Joka, Nemy, Hades i L.U.C w międzynarodowej, lirycznej dyskusji o współczesnej Europie i ludzkości w ogóle.

 rebelbabel.com

„2016 Dokąd?” Ewa Lipska i Zbigniew Preisner

Spektakl słowno-muzyczny wybitnego polskiego kompozytora i poetki. Koncert „2016 Dokąd?” powstał na zamówienie ESK Wrocław 2016, a jego premierowe wykonanie odbyło się w listopadzie 2016 w Narodowym Forum Muzyki. Występują wybitni soliści i aktorzy, m.in. Lisa Gerrard, Jerzy Trela z towarzystwem zespołu kompozytora i chóru NFM.

 Sklep ESK

Chór Komentujących Wrocławian

Do dwuletniego projektu organizatorzy zaprosili wrocławian powyżej 16. roku życia. Nie musieli umieć śpiewać, musieli natomiast koniecznie mieć poczucie humoru i nie być obojętnym na to, co się w mieście dzieje. Płyta jest efektem ich pracy.

 [Czytelnia – Barbara](#)

„Absynteria” Breslauer Cocktail

Debiutancka płyta zespołu to odurzająca przejażdżka po dziedzictwie kulturowym tej części Europy. Trzy kraje (Polska, Niemcy, Rosja), uczucia na dobre i na złe, nienawiść i miłość, historie banalne i brutalne. Wszystko opowiedziane słowami i muzyką.

 www.breslauercocktail.com

„Punkt Eklektik Session”

Efekt polsko-norweskiego projektu łączącego założenia innowacyjnego norweskiego festiwalu PUNKT z integracyjnym charakterem wrocławskiego cyklu Eklektik Session.

 eklektiksession.com

„Przebudzenie”

„Przebudzenie” to wielowątkowa kreacja artystyczna dedykowana historii Wrocławia, zrealizowana na potrzeby rozpoczęcia obchodów Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016.

 Sklep ESK
[Czytelnia – Barbara](#)

„Opat Qwety” Kaman/ Konikiewicz

Wydawnictwo, którego bohaterami są muzyka i teksty Krzysztofa „Kamana” Kłosowicza – legendarnego wrocławskiego artysty. Płyta nagrana jest w towarzystwie znakomitego polskiego, wywodzącego się z Wrocławia multiinstrumentalisty Wojtka Konikiewicza. Materiał zarejestrowany we wrocławskim Tower Studio to zbiór piosenek w różnych stylach muzycznych od jazzu i funky przez country i blues.

 ritabaum.pl

„Jose Torres & Havana Dreams Symfonicznie”

Zapis wspólnego koncertu Jose Torres & Havana Dreams oraz Orkiestry Symfonicznej Filharmonii Wrocławskiej, będący pięknym eksperymentem połączenia standardów muzyki kubańskiej z brzmieniem symfonicznym.

 www.torres.com.pl

„Jazz on the Odra Festivals 1964–2016”

Uzupełniona monografia z okazji 50-lecia Jazzu nad Odrą. Limitowana angielsko-języczna edycja zbioru chronologicznie zapisanych informacji (plakaty, kalendarium, laureaci, biuletyny, dyskografia, miejsca wszystkich koncertów, wspomnienia uczestników, fragmenty wywiadów) bogato ilustrowana w większości niepublikowanymi dotychczas zdjęciami.

  [Czytelnia – Barbara](#)

Teatr

„Grotowski. Wędrowanie za... – Jerzy Grotowski na fotografiach Jana K. Fiołka”

Tytuł wystawy i albumu, które zawierają fotografie Fiołka dokumentujące działalność Jerzego Grotowskiego i Teatru Laboratorium wykonane w latach 1979–1981 w Polsce i we Włoszech. Tytuł „Wędrowanie za...” nawiązuje do tekstu Jerzego Grotowskiego „Wędrowanie za Teatrem Źródeł”, ogłoszonego 5 czerwca 1978 roku w Starej Pomarańczarni podczas międzynarodowego sympozjum ITI.

Czytelnia – Barbara

„Instytut im. Jerzego Grotowskiego 2016”

Przekrój wydarzeń organizowanych przez Instytut im. Jerzego Grotowskiego, będących częścią programu teatralnego w ramach Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016.

Czytelnia – Barbara

„Olimpiada Teatralna – Wrocław 2016. Świat miejscem prawdy”

Publikacja wydana na potrzeby Olimpiady Teatralnej – Wrocław 2016, prezentująca program wydarzenia oraz wyczerpujące opisy spektakli.

Czytelnia – Barbara

Program Rezydencji Artystycznych A-i-R Wro

„Po drugiej stronie stołu”

Książka artystyczna przygotowana przez wrocławskie artystki (Magdalenę Kreis, Natalię Romaszkan, Ewę Służyńską) podczas rezydencji w San Sebastian w 2014 roku.

issuu.com/wroclaw2016

„O praktyce osobistej. O wzorach”

Książka artystyczna przygotowana przez artystę z Ukrainy (Jarosława Futimskiego) podczas rezydencji we Wrocławiu w 2015 roku.

issuu.com/wroclaw2016

„Outcross”

Książka artystyczna przygotowana przez artystkę z Wielkiej Brytanii (Alessandrę Ferrini) podczas rezydencji we Wrocławiu zawierająca fragment audycji prezentowanych przez Radio Ghetto.

issuu.com/wroclaw2016

„Program Rezydencji Artystycznych A-i-R Wro 2014–2015”

Kompedium wiedzy o działaniach programu prowadzonych w ramach przygotowań do ESK Wrocław 2016.

Czytelnia – Barbara

„Program Rezydencji Artystycznych A-i-R Wro 2016”

Wyczerpujący przegląd działań prowadzonych w roku obchodów święta kultury we Wrocławiu, na Dolnym Śląsku i na świecie.

Czytelnia – Barbara

„Immigrated Pieces”

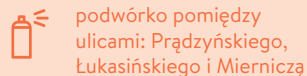
Książka artystyczna przygotowana przez artystę z Francji (Enrico Floridę) podczas rezydencji we Wrocławiu.

Czytelnia – Barbara

„Zróbmy coś!”

Projekt przewodnika partycypacji społecznej dla mieszkańców Przedmieścia Oławskiego we Wrocławiu autorstwa Kateřiny Ždychovej (architektki i projektantki z Pragi). Oprócz wskazówek zebranych w podręczniku efektem rezydencji też jest mural wykonany przez Kateřinę i Olcycję, wrocławską artystkę.

„PL:HU”

Książka podsumowująca dwuletnią współpracę z Pec Writers Programme jest zbiorem tekstów rezydentów zaproszonych w ramach tej współpracy.

Czytelnia – Barbara

„A-I-R Sanatorium Dźwięku 2016 Sokołowsko”

Katalog podsumowujący całoroczny program rezydencyjny będący efektem współpracy Programu Rezydencji Artystycznych AIR Wro i Fundacji Sztuki Współczesnej In Situ.

„I ja tam byłem... Pstryk!”

Zbiór opowiadań baskijskiej pisarki (Goiatz Labandibar), który po raz pierwszy wydany został już w 2014 roku przez Europejską Stolicę Kultury DSS 2016.

"Jak spróbować działać tak, jak-by istniała jakaś przyszłość?"

Broszura towarzysząca instalacji autorstwa Klaasa Burgera, która ukazywała 4 różne punkty widzenia „nas” – współistnienia w społeczeństwie, w nawiązaniu do sytuacji mieszkańców koczowiska przy ul. Kamieńskiego. Część cyklu *The future works*.

Performance

„Mosty”

Making of projektu „Mosty”, za sprawą którego mosty i kładki – oddane w ręce młodych Dolnoślązaków – zamieniły się w sceny teatralne, przestrzenie koncertowe, pracownie plastyczne, ciemnie fotograficzne.

YT / Wrocław 2016

„Przebudzenie”

Performance „Przebudzenie” wyreżyserowany przez Chrisa Baldwina był jednocześnie Ceremonią Otwarcia ESK Wrocław 2016. Najpierw 4 Duchy Wrocławia za pomocą pochodów z 4 różnych dzielnic opowiedziały historię miasta. Wielki finał nastąpił na wrocławskim Rynku. Tam rozegrało się spektakularne widowisko, w które zaangażowanych było 1300 artystów, 200 chórzystów, 50 żołnierzy, 300 rowerzystów.

YT / Wrocław 2016

„Flow”

To podzielona na cztery części „Kantata Flow”, czyli ostatnie 60 lat historii Wrocławia zamknięte w muzyczno-świetlnej pigułce. Czterech międzynarodowych kompozytorów stworzyło niezwykły utwór, który został wykonany przez 300-osobową orkiestrę złożoną z muzyków i chórzystów z Polski, Niemiec, Czech oraz Izraela.

YT / Wrocław 2016

„Niebo”

Multiwidowisko „Niebo” – ostatnia część „Kwartetu Flow” opowiadającego historię Wrocławia i jego mieszkańców. Spektakl był kulminacją projektu i zarazem Ceremonią Zamknięcia Programu Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016.

YT / Wrocław 2016

Miasto Przyszłości / Laboratorium Wrocław

„Strategie dla Miasta Przyszłości”

Pięcioletnia publikacja, która została wydana pod koniec 2016 roku jako podsumowanie Foresightu Społecznego Wrocław 2036/2056. Wypełniają ją teksty publicystyczne kilkudziesięciu zaproszonych autorów, ale też wywiady, analizy i raporty.

miastoprzyszlosci.
wroclaw2016.pl

Czytelnia – Barbara

„Przyszłościowa księga miasta”

Zeszyt ćwiczeń dla uczniów oraz przewodnik dla nauczycieli, które weszły w skład zestawu pomocy dydaktycznych pobudzającego wyobraźnię dzieci. Działania te były częścią Foresightu Społecznego Wrocław 2036/2056.

miastoprzyszlosci.
wroclaw2016.pl

„Interfejsy, kody, symbole. Przyszłość komunikowania” – konferencja

Konferencja „Interfejsy, kody, symbole. Przyszłość komunikowania” odbywająca się w Synagodze Pod Białym Bocianem była próbą zidentyfikowania kierunków, w jakie już dziś zmierzają nauka i technika, jeśli chodzi o rozwój komunikacji.

miastoprzyszlosci.
wroclaw2016.pl

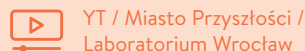
YT / Miasto Przyszłości /
Laboratorium Wrocław

„Czas utopii. W poszukiwaniu utraconej przyszłości” – konferencja

Głównym wątkiem tej konferencji programu „Miasto Przyszłości / Laboratorium Wrocław” było odradzanie się utopijnego myślenia w kulturze i myśli społeczno-politycznej.

miastoprzyszlosci.
wroclaw2016.pl

YT / Miasto Przyszłości /
Laboratorium Wrocław

„Kulturo-Futuro! Poza granice wyobraźni” – konferencja

Celem spotkania była konfrontacja różnych wizji rozwoju kultury, społeczeństwa i człowieka w obliczu dynamicznych zmian cywilizacyjnych, technologicznych i społecznych.

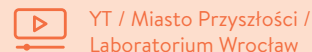
miastoprzyszlosci.
wroclaw2016.pl

YT / Miasto Przyszłości /
Laboratorium Wrocław

„Dzień ma 86 400 sekund”

Reportaż z hackatonu artystycznego odbywającego się równoległe do pierwszego dnia konferencji „Kulturo-Futuro”, w którym to sparowani przedstawiciele różnych scen wrocławskiego środowiska artystycznego przygotowali przez 24 godziny projekt-opowieść o wybranym dniu z przyszłej historii.

YT / Miasto Przyszłości /
Laboratorium Wrocław

protoCIAŁO – warsztaty taneczne

Projekt protoCIAŁO to cykl warsztatów tanecznych celebrujących indywidualność i zacierających granicę między klasycznie rozumianymi kategoriami pełno- i niepełnosprawności. Zajęcia skoncentrowane były na improwizacji (*Contact Improvisation*), zaś finałem prac każdej z grup został spektakl w przestrzeni miejskiej.

YT / Miasto Przyszłości /
Laboratorium Wrocław

„Future Jamboree”

Efekt spotkania aktywistów i innowatorów miejskich z całego świata, reprezentujących różne tradycje i kręgi kulturowe, którzy przez dwa dni we Wrocławiu wymieniali się wiedzą i doświadczeniami na temat rozwoju miast.

miastoprzyszlosci.
wroclaw2016.pl

„Body” – wystawa

Katalog wystawy „Body”, dla której punktem wyjścia było pojęcie antropocenu. Zagadnień, przed którymi staje człowiek tej epoki, jest wiele, dlatego wystawa krążyła wokół najbliższego środowiska naturalnego, na które człowiek ma wpływ, mianowicie ciała.

miastoprzyszlosci.
wroclaw2016.pl

„Miasto Przyszłości / Laboratorium Wrocław”

Film dokumentalny, który powstał na zakończenie programu Miasto Przyszłości / Laboratorium Wrocław w ramach Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016.

YT / Miasto Przyszłości /
Laboratorium Wrocław

Cyber Akademia

„Cyber Akademia. Miasto Cyfrowe”

Motywym przewodnim drugiej odsłony projektu (i zarazem publikacji) jest miasto i jego dynamika. Podczas sesji szkoleniowych uczestnicy wzięli udział w warsztatach dotyczących skutecznego komunikowania procesów kulturotwórczych mieszkańcom miast.

issuu.com/
wroclaw2016

Czytelnia – Barbara

„Cyber Akademia. Kontynent kultury”

Publikacja zbierająca teoretyczne rozważania i dobre praktyki komunikacji kultury w nowych, dynamicznie zmieniających się warunkach.

issuu.com/
wroclaw2016

Czytelnia – Barbara

Wrocław – Lwów

„Przekrój ukraiński”

Wystawa „Ukrajins'kyj Zriz” (pol. Przekrój ukraiński): Przeobrażenia była obrazem ówczesnego stanu sztuki powstającej na Ukrainie, osadzonej w kontekście kryzysu, który wypełniał życie Ukraińców, także artystów. Wystawa podejmowała próbę pokazania sztuki ukraińskiej wobec czasu wojny i zmiany.

Czytelnia
– Barbara

„Listy z Ukrainy. Antologia poezji”

Kompleksowy ogląd najnowszej poezji ukraińskiej tworzonej i publikowanej w czasie przełomowych zmian społecznych na Ukrainie. Jako datę graniczną zbioru przyjęliśmy 30 listopada 2013 roku – dzień, w którym siły Berkutu stosując nieuzasadnione środki siłowe, brutalnie rozpędziły pokojowy protest na Majdanie Nezależnosti (Placu Niepodległości) w Kijowie.

Czytelnia
– Barbara

„[De][Re]Konstruowanie”

Katalog do pierwszej retrospektywnej prezentacji ukraińskiej sztuki mediów w postaci wystawy pt. „Ukraińska sztuka mediów 1991–2016”.

Czytelnia
– Barbara

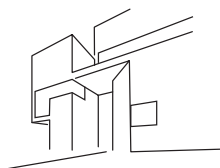
3.3.

Rozwój infrastruktury kulturalnej w latach 2008–2016

Odzyskiwanie piękna

Hala Stulecia

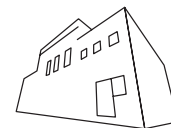
Teatr Muzyczny Capitol

Pawilon Czterech Kopuł

moda p

Ruska 46

Wrocławski Klub Formaty

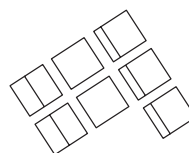
Nowe przestrzenie dla piękna

Narodowe Forum Muzyki

Centrum Rozwoju Zawodowego
„Krzywy Komin”

Osiedle Europejskiej Stolicy Kultury
„Nowe Żerniki”

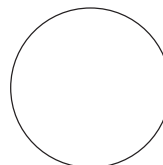
Centrum Historii „Zajezdnia”

Instytut im. Jerzego Grotowskiego
Studio na Grobli

Muzeum Współczesne Wrocław

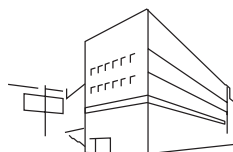
Kino Nowe Horyzonty

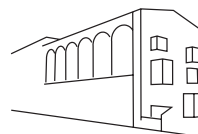
Muzeum Pana Tadeusza

Barbara: infopunkt /
kawiarnia / kultura

Biblioteka Uniwersytecka
we Wrocławiu

Muzeum Teatru
im. Henryka Tomaszewskiego

Centrum Kulturalno-Biblioteczne
FAMA

Rewitalizacja dzielnic

Nadodrze

Psie Pole

Dzielnica Czterech Wyznań

3.4.

Efekt ESK.

Długofalowe skutki procesu ubiegania się o miano Europejskiej Stolicy Kultury 2016

Raport z badań¹

Bożena Gierat-Bieroń,
Paweł Kubicki, Joanna
Orzechowska-Wacławska

Institut Europeistyki
UJ w Krakowie

¹ Skrócona wersja raportu badawczego opublikowanego w: P.Kubicki, B.Gierat-Bieroń, J.Orzechowska-Wacławska, *Efekt ESK. Długofalowe skutki ubiegania się o miano Europejskiej Stolicy Kultury 2016. Raport z badań*, w: *Koalicja Miast dla Kultury. Podsumowanie projektu*, red. D.Kawalerowicz, P.Dufrat, Wrocław 2016

Celem omawianego projektu badawczego była analiza długofalowych zmian, jakie wywołał konkurs na ESK w Polsce w latach 2007-2011 zarówno w sferze społeczno-kulturowej, jak też instytucjonalnej. Założenia badawcze opierały się na hipotezie mówiącej, że w przypadku Polski proces kandydowania o miano ESK odbywał się w wyjątkowo dogodnym kontekście, stymulującym istotne przeobrażenia w wielu sferach miejskiej rzeczywistości. Badania prowadzone były w 7 z 11 miast kandydujących do miana ESK: Gdańsku, Katowicach, Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Szczecinie i Wrocławiu. Wybór takiej ilości miast pozwalał na wielowymiarowe zastosowanie metody porównawczej, dawał możliwość uchwycenia i wyjaśnienia istotnych prawidłowości. Łącznie przeprowadzono 60 wywiadów pogłębianych z liderami opinii z poszczególnych ośrodków miejskich.

Przebieg samego konkursu o tytuł ESK, a zwłaszcza jego długofalowe skutki, uwarunkowała specyfika poszczególnych miast. Celem projektu badawczego było jednak w pierwszej kolejności uchwycenie ogólnych prawidłowości, a nie rekonstrukcja historycznego procesu. Dlatego też prezentowane wnioski, zgodnie z wymogami metody porównawczej, skupiać się będą przede wszystkim na zaobserwowanych zależnościach.

Konkurs na ESK 2016 odegrał ważną, a w przypadku niektórych miast kluczową wręcz rolę w procesie kształtowania lokal-

nych tożsamości i wzmacniania kapitału społecznego. W odniesieniu do tej sfery można mówić o trwałych zmianach, które znacznie przyczyniły się do wzmacniania miejskości. To o tyle istotne, że z uwagi na specyficzną historię jedną z cech charakterystycznych polskich miast był deficyt miejskości. Konkurs na ESK stał się istotnym mechanizmem uruchamiającym szereg procesów, które przyczyniły się do jej kształtowania.

Nadrzędną rolę w przypadku stymulowania zmian społeczno-kulturowych odgrywały zespoły przygotowujące aplikacje konkursowe ESK. Sposób zorganizowania tych zespołów i umieszczenia ich w specyficznym położeniu w miejskim systemie instytucjonalnym w znacznej mierze zdeterminował efekt ESK. Cechą charakterystyczną wszystkich badanych miast było to, że zespoły powołane do przygotowania aplikacji konkursowych ESK funkcjonowały poza oficjalnymi strukturami takimi jak urząd miasta czy samorządowe instytucje kultury. Najczęściej sytuacja wyglądała w ten sposób, że powoływano od podstaw zespoły zadaniowe, którym powierzono przygotowanie aplikacji konkursowej. Wyjątkiem był Poznań, gdzie zebranie aplikacji konkursowej zlecono zewnętrznej firmie PR. Takie usytuowanie strukturalne zespołów ESK miało szereg zalet pozwalających na istotne zmiany w sferze społeczno-kulturowej miast. Wyprowadzenie zespołów ESK poza oficjalne struktury administracyjne sprawiło, że pod pewnymi względami można

je traktować jako opisane przez Victora Turnera sfery *communitas*, a więc swoiste szczytliny w systemie, w których dopuszczalne są eksperymenty dotyczące norm i wartości, gdzie presja zasadniczych struktur jest słabsza. Dzięki temu *communitas* stanowią przestrzeń, w której przygotowywana jest zmiana kulturowa².

Jednym z najważniejszych długofalowych skutków procesu ubiegania się o miano ESK stała się zmiana percepcji miast przez jego mieszkańców. Polskim miastom brakowało miejskich narracji, atrakcyjnych opowieści, dzięki którym wzmacniane byłyby emocjonalne więzi mieszkańców z miastem. Kierując się wytycznymi formularza aplikacyjnego, podmioty aspirujące do tytułu ESK musiały przeżyć proces refleksji nad własną tożsamością. Proces ten przybrał z czasem charakter głębokiej zbiorowej introspekcji, poszukiwania lokalnego *genius loci*, przywracania pamięci miejskiej. Konkurs na ESK pozwolił miastom na odkrycie własnych zasobów, często zasłoniętych narastającymi przez lata kompleksami i stereotypami. Najintensywniej zjawiska te zachodziły w tych miejscach, które do czasu konkursu na ESK zmagaly się z kompleksami peryferyjności lub/i stygmatem miast dotkniętych skutkami transformacji. W Lublinie, Łodzi i Katowicach kwestia zamiany wizerunku miasta w oczach mieszkańców była jednym z najczęściej przywoływanych wątków w czasie wywiadów.

Charakterystycznym wątkiem zaobserwowanym w trakcie badań stało się wyzwanie w trakcie konkursu na ESK więzi społecznych charakterystycznych dla doświadczeń pokoleniowych³. Takim wspólnym doświadczeniem pokoleniowym dla większości respondentów stał się proces odkrywania i tworzenia miejskości. Więzy społeczne, wywołane efektem doświadczenia pokoleniowego, mają tę właściwość, że potrafią połączyć takie kategorie ludzi, które w innych warunkach nie miałyby okazji do współpracy. W badanych miastach funkcjonowały obok siebie różne środowiska zajmujące się szeroko rozumianą kulturą: urzędnicze, instytucjonalne, aktywistyczne, alternatywne i off-owe. Długo jednak nie istniała płaszczyzna, która mogłaby je połączyć, a brak kontaktów sprzyjał tworzeniu i umacnianiu stereotypów. Konkurs na ESK, tworząc więzi pokoleniowe,

przyczynił się do rozmywania symbolicznych granic i stereotypów, a także do niwelowania progów wejściowych. W efekcie zespoły ESK przyciągały kreatywne jednostki ze środowisk, które dotychczas pozostawały poza instytucjonalnym obiegiem kultury miejskiej. Dzięki temu zespoły takie okazały się bardzo sprawnymi instytucjami, tworzącymi nowe miejskie narracje.

Jednym z efektów ESK było też urefleksyjnienie tradycyjnych instytucji kultury samorządowej, które pod pewnymi względami można porównać do systemów autopojetycznych⁴. Takie systemy charakteryzuje m.in. zamykanie się na otoczenie zewnętrzne i brak potrzeby autorefleksji. Instytucje tego typu są raczej zorientowane na tworzenie i reprodukcję symbolicznych granic oddzielających świat „prawdziwej”, „wysokiej” kultury od miejskiego świata *profanum* codziennych doświadczeń i interakcji. Dotychczasowe badania prowadzone nad kompetencjami kulturowymi Polaków i uczestnictwem w kulturze potwierdzają elitarność kultury i wyeliminowanie jej z codziennego życia mieszkańców miast⁵. Takie myślenie o kulturze miało daleko idące konsekwencje. Stymulowało ono proces zamykania się sfery kultury na miejskie otoczenie, co skutkowało między innymi doбором zmiennych stosowanych do badania praktyk kulturalnych, które często nie wychwytywały faktycznych sposobów obcowania z kulturą. Szereg procesów związanych z konkursem na ESK pozwolił na zmianę tego dyskursu. Z jednej strony staraniem o ESK towarzyszył intensywny proces autodiagnozy i autorefleksji na temat kondycji i roli kultury miejskiej. Z drugiej strony starania o ESK w dużej mierze – dzięki wciąganiu do zespołów artystów i menedżerów kultury alternatywnej, off-owej, która wymykała się tradycyjnym technikom pomiaru – pozwoliły przełamać dotychczasowy dyskurs myślenia o kulturze jako *sacrum*. W efekcie kultura zaczęła być postrzegana także w kategoriach miastotwórczych, obszary kultury wysokiej i kultury codziennej zaczęły się mieszać, tworząc amalgamat kultury miejskiej.

Cechami charakterystycznymi silne tożsamości lokalne są jakość i charakter kapitału społecznego, co pozwala na mobilizację zasobów na rzecz realizowania dobra wspólnego. Aby móc mówić o takim zjawisku,

2 V.Turner, *Gry społeczne, pola i metafory. Symboliczne działanie w społeczeństwie*, Kraków 2005.

3 Pojęcie pokolenia rozumiane jest tu w znaczeniu, jakie nadał mu m.in. Piotr Sztompka, czyli jako zbiorowość ludzi, którzy doświadczyli takich samych, ważnych wydarzeń historycznych, przeżyli te same sytuacje, reagowali na te same wydarzenia: P.Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2005.

4 Por.: N.Luhmann, *Social Systems*, Palo Alto 1996.

5 Por.: *Praktyki kulturalne Polaków*, red. R.Drozdowski, B.Fatyga, M.Filiciak, M.Krajewski, T.Szleniak, Toruń 2014.

Podsumowanie programu Koalicja Miast

w pierwszej kolejności należy zacząć postrzegać samo miasto jak dobro wspólne. Historycznie w Polsce był z tym problem, co zostało opisane między innymi w klasycznej już koncepcji „próżni socjologicznej” Stefana Nowaka⁶, wskazującej na poważny deficyt kapitału społecznego i zaufania. Starania o ESK w znaczący sposób przyczyniły się do przełamania tej narracji, stymulując proces tworzenia kapitału społecznego. Trzeba jednak podkreślić, że skala tej mobilizacji w poszczególnych miastach była różna. Mieszkańcy miast, którzy dzięki staraniom o ESK zaczęli inaczej patrzeć na swoje miejsce zamieszkania, poczuli się też podmiotem procesów dziejących się w ośrodku miejskim.

Decyzje o przystąpieniu do konkursu na ESK zapadały w szczególnym czasie, kiedy to wyjątkową popularnością cieszyły się różnego rodzaju rankingi, za pomocą których starano się mierzyć rozwój miast. Takie były początki polskiego konkursu na ESK, które w pamięci respondentów zapisały się jako metaforyczny „turniej miast”. W rzeczywistości jednak proces ubiegania się o ESK miał odwrotny skutek. Zamiast współzawodnictwa przyniósł współpracę. Działo się tak dlatego, że konkurs, który początkowo nastawiony był na ambjonalną rywalizację, z czasem stał się mechanizmem siecującym miasta. Zgodna współpraca i tworzenie koalicji miejskiej okazały się najważniejszymi trwałymi skutkami konkursu na ESK. Efektem tego myślenia stała się Koalicja Miast, której zręby ukształtowały się już w trakcie starań o szczytne miano. Wśród respondentów sama idea tworzenia Koalicji Miast spotykała się z powszechną akceptacją. Kwestią dyskusyjną pozostaje natomiast sposób jej funkcjonowania. Respondenci zwracali uwagę w tym przypadku na dwie kluczowe kwestie: sposób finansowania zapewniający autonomię działań oraz reprezentatywność dającą poszczególnym podmiotom czy jednostkom legitymizację do reprezentowania konkretnych ośrodków miejskich w Koalicji Miast. Koalicja Miast, funkcjonująca na zasadzie miejskiej sieci współpracy, potencjalnie stwarza szereg możliwości, dzięki którym zyskiwać będzie sfera kultury. Usieciowienie stymuluje dyfuzję społeczną i kulturową, zmieniając się także relacje w sferze władzy, co ma istotne znaczenie w przypadku polityk kulturalnych

w miastach. Intensywne wzajemne relacje w ramach sieci miast w sposób szczególnie przyczyniają się także do wzmocnienia tożsamości lokalnych.

Konkurs na ESK, mimo że przyczynił się do istotnych zmian w sferze społeczno-kulturowej polskich miast, nie stał się jednak rewolucją. Do tego zabrakło długofalowych zmian w sferze instytucjonalnej. Rozpoczęte w czasie konkursu na ESK mechanizmy zmiany instytucjonalnej po jego zakończeniu zaczęły się jednak zacinać. Okazało się, że takie zmiany mają w większości charakter zadaniowy, a nie systemowy. W tym przypadku mamy jednak do czynienia z problemem systemowym i nie należy go wiązać tylko i wyłącznie z konkursem na ESK. Niemniej jednak zmagania te przyniosły pewną jakościową zmianę dotyczącą polityk miejskich w sferze kultury. W niektórych miastach, jak na przykład w Lublinie i Gdańsku, gdzie zespoły ESK współpracowały ściśle z Urzędem Miasta, zmiany w sferze instytucjonalnej okazały się bardziej trwałe.

⁶ S.Nowak, *System wartości społeczeństwa polskiego*, w: „Studia Socjologiczne” 1979, nr 4.

Prezydenci Wrocławia (Rafat Dutkiewicz) i Lublina (Krzysztof Żuk), inauguracja prezentacji Lublina we Wrocławiu

3.5.

Wrocławskie przemysły kultury wobec ESK

Mateusz Błaszczyk

1 A.J.Scott, *Cultural-Products Industries and Urban Economic Development. Prospects for Growth and Market Contestation in Global Context*, „Urban Affairs Review” 2004, 39.4; T.A.Hutton, *Cities and the cultural economy*, Abingdon 2015.

2 P.Gomes, A. Librero-Cano. *Evaluating 3 decades of the European Capital of Culture programme: a difference-in-differences approach*, http://www.eco.uc3m.es/~pgomes/Papers/Culture_AL_PG_031214.pdf [dostęp: 21.05.2017].

3 Zob. E. Banaszak, M. Błaszczyk, K. Kajdanek, J. Pluta, *Wrocławskie przemysły kultury w pytaniach i odpowiedziach. Raport z badań*. Wrocław 2017.

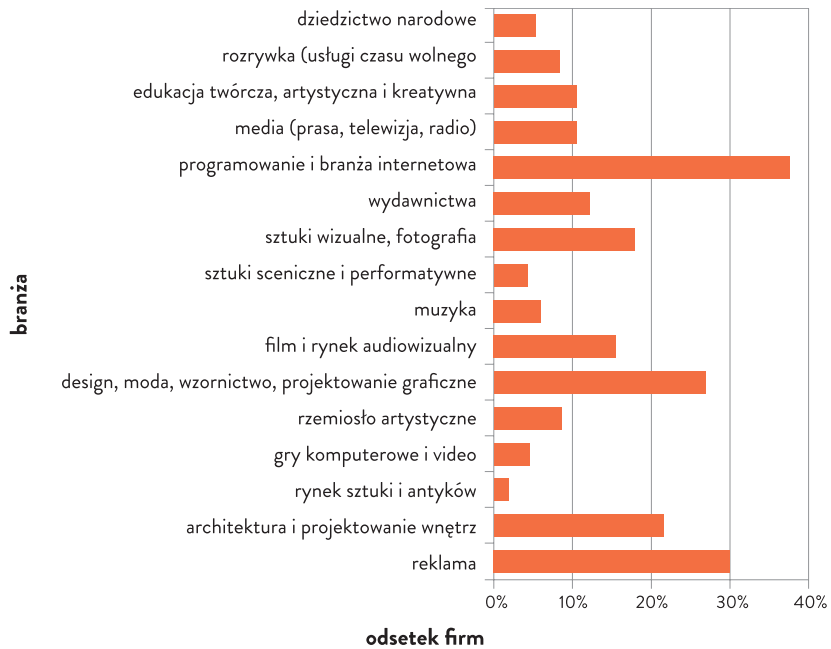
Kwestia przemysłów kultury jest względnie świeżym i żywo dyskutowanym zagadnieniem na gruncie szeroko rozumianych studiów miejskich. Zainteresowanie tą problematyką wynika z roli, jaką przypisuje się temu sektorowi w gospodarce współczesnych miast. Przemysły kultury uznawane są za jeden z filarów bazy ekonomicznej oraz dźwignia miejskiego odrodzenia¹. Organizację Europejskiej Stolicy Kultury często traktuje się jako impuls służący lokalnemu pobudzeniu dziedzin działalności gospodarczej związanych z kulturą². Dlatego też do ewaluacji projektu ESK Wrocław 2016 należały badania nad wrocławskimi przemysłami kultury. Miały one zdiagnozować stan i perspektywy rozwoju tego sektora, a także wpływ, jaki wywarła na nie lokalizacja ESK w mieście.

Badania zrealizowano przy użyciu telefonicznych wywiadów kwestionariuszowych w 300 przedsiębiorstwach działających we Wrocławiu i subregionie wrocławskim z branż związanych z produkcją, przetwarzaniem i dystrybucją wartości symbolicznych³.

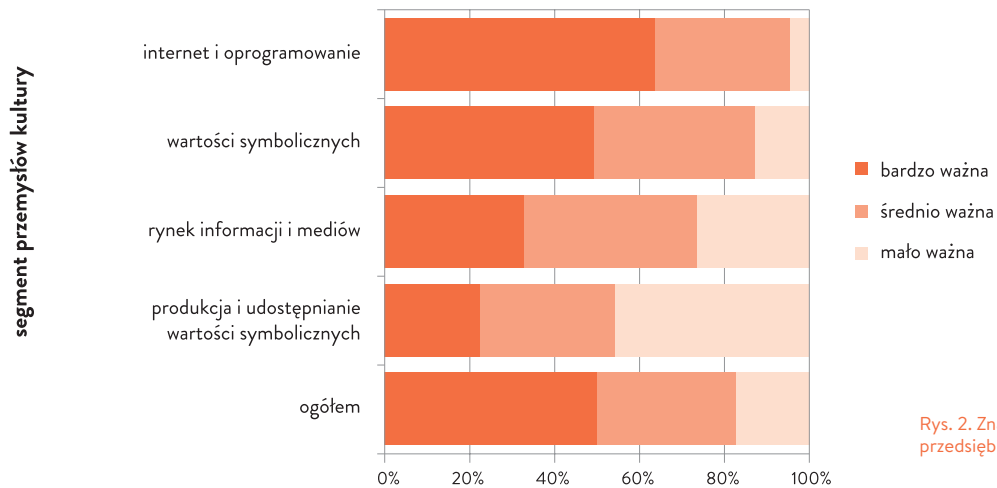
Przeprowadzone studia potwierdzają, iż przemysły kultury stanowią istotny i stale

rozwijający się sektor wrocławskiej gospodarki. Analiza struktury tego sektora dowodzi, że dominują w nim mikroprzedsiębiorstwa (w tym głównie firmy jednoosobowe), które zazwyczaj ugruntowały już swoją pozycję na rynku. Dodać należy, iż ich aktywność nie ogranicza się do rynku lokalnego i regionalnego: ponad połowa z nich swoje produkty sprzedaje przede wszystkim na terenie całego kraju lub poza granicami Polski.

Przemysły kultury są dość silnie zróżnicowane wewnętrznie ze względu na domenę działalności gospodarczej. Analiza dziedzin, w jakich funkcjonują przedsiębiorstwa, pozwoliła na wyróżnienie 4 zasadniczych (choć wzajemnie nierozłącznych) segmentów przemysłów kultury: (1) produkcji i dystrybucji wartości symbolicznych, (2) informacji i mediów, (3) użytkowego wykorzystywania wartości symbolicznych (branże związane z reklamą, grafiką komputerową, dizajnem i architekturą) oraz (4) branży Internetu i oprogramowania. Omawiane zróżnicowania przekładają się między innymi na sposób wykorzystywania wartości symbolicznych w praktyce rynkowej. Dla znacznej części

Rys. 1. Wrocławskie przemysły kultury według branż

Rys. 2. Znaczenie kultury w działalności przedsiębiorstw a segment przemysłu kultury

firm, mimo iż operuje ona w branżach związanych z kulturą, kwestie kulturowe są sprawą drugo-, a nawet trzeciorzędną.

W objętych badaniami przedsiębiorstwach w większości dobrze oceniano zarówno ich bieżącą kondycję, jak i perspektywy rozwoju. Także Wrocław postrzegany był jako dobre miejsce dla prowadzenia działalności gospodarczej związanej z rozrywką, kulturą i informacją. Spodziewano się, że w mieście utrzyma się dobra koniunktura dla firm operujących w tych branżach.

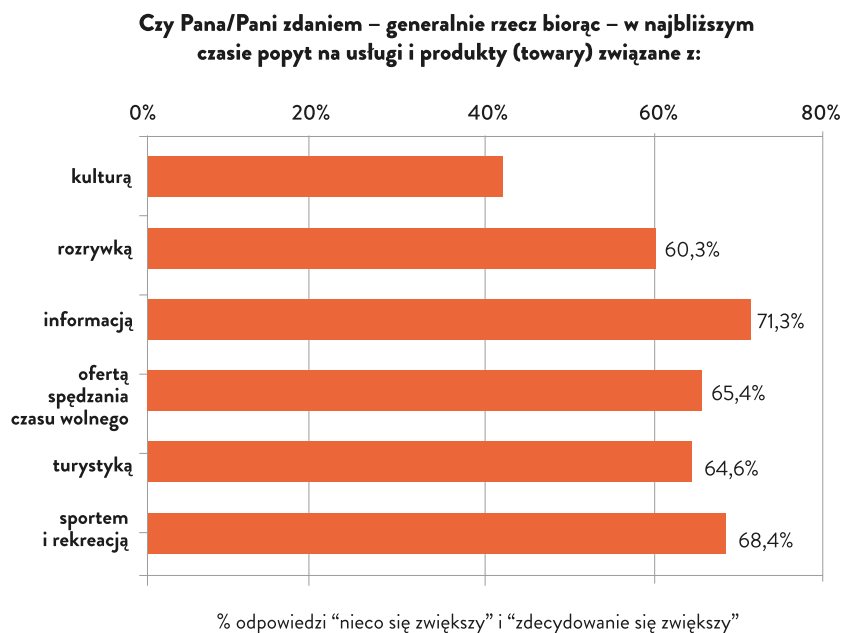
Na podkreślenie zasługuje fakt, iż zdaniem respondentów Wrocław korzystnie wyróżniał się na tle podobnych miast (takich jak Gdańsk, Kraków i Poznań) między innymi pod względem kreatywności, otwartości na nowe idee i poglądy, dynamiki rozwoju, ale też unikalnej tożsamości.

Opinie na temat klimatu dla funkcjonowania przemysłów kultury korespondowały z dobrą oceną miejskiej polityki w tym zakresie. Uzyskane wyniki badań uwiadcniają jednak, że istnieją pola, na których dostrzegane są pewne niedociągnięcia. Przede wszystkim wskazywano tu na relacje z sektorem publicznym: współpracę i możliwości uzyskania wsparcia.

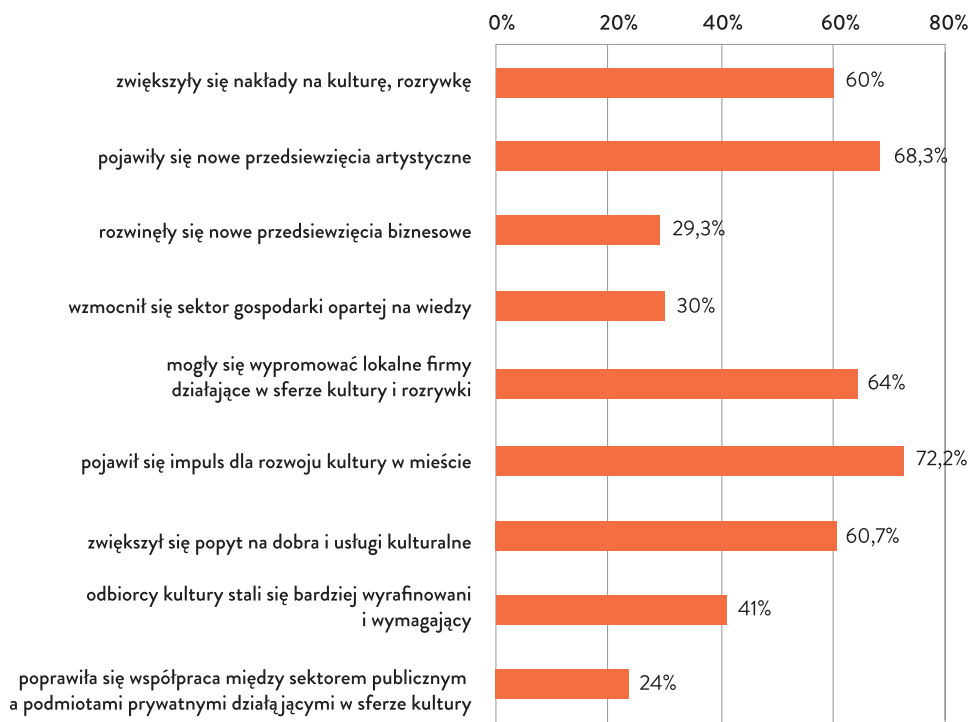
Wyniki badań dowodzą, iż – w ocenie przedstawicieli firm – ESK spełniało ważną rolę w pobudzaniu koniunktury służącej rozwojowi tej branży we Wrocławiu. W przygotowanie i przeprowadzenie projektu ESK Wrocław 2016 zaangażowane było co siódme przedsiębiorstwo objęte badaniem. Do różnego rodzaju korzyści wyniesionych z tego przedsięwzięcia (przede wszystkim odnoszących się do budowania kapitałów społecznych: różnego rodzaju znajomości, podjęcia współpracy, budowania relacji) przyznała się co druga z nich. Bardzo dobrze oceniane były też następstwa, jakie organizacja Europejskiej Stolicy Kultury przyniosła dla wrocławskiego świata kultury.

Zdaniem respondentów dzięki ESK pojawił się nowy impuls dla rozwoju kultury w mieście, zaistniały nowatorskie przedsięwzięcia artystyczne, wzrosły nakłady na ten rodzaj działalności, a także zwiększył się popyt na dobra i usługi związane z kulturą. W mniejszym stopniu (choć i tu odnotowano znaczną przewagę odpowiedzi twierdzących nad przeczącymi) efekt ESK obserwowano w sferze *stricte* biznesowej. W tym kontekście nie dziwi więc, że ESK we Wrocławiu zostało ocenione na „cztery z plusem”.

Rys. 3. Ocena koniunktury na rynkach produktów związanych z kulturą, informacją i rozrywką

Czy w Pana/Pani ocenie, dzięki temu, że Wrocław był Europejską Stolicą Kultury:

% odpowiedzi twierdzących („raczej tak” i „zdecydowanie tak”)

Rys. 4. Ocena wpływu ESK na życie kulturalne Wrocławia

3.6. Terra (in)cognita. Rok ESK w perspektywie wrocławskich instytucji i organizatorów kultury

Ewa Banaszak

1 Zob. E. Banaszak, M. Błaszczuk, K. Kajdanek, J. Pluta. *Terra (in)cognita. Europejsko Stolica Kultury w perspektywie wrocławskich instytucji kultury. Analiza formalna*, Wrocław 2017.

Badania zostały przeprowadzone między styczniem a marcem 2017 roku z osobami pracującymi/działającymi we wrocławskich instytucjach kultury i w oddolnych, prywatnych i kolektywnych inicjatywach istniejących na terenie miasta. Zgromadzono 19 wywiadów swobodnych z 16 instytucji (9 miejskich i 7 niepublicznych) z 25 osobami, których celem było ustalenie czy, co i jak zmienił w funkcjonowaniu instytucji kultury we Wrocławiu fakt piastowania przez miasto tytułu Europejskiej Stolicy Kultury w 2016 roku.

Ziemia (nie)zbadana – taki niejednoznaczny zapis przychodzi na myśl jako konkluzja analizy wywiadów przeprowadzonych po zakończeniu Europejskiej Stolicy Kultury w 2016 roku z organizatorami we Wrocławiu¹. Byli to zarówno pracownicy miejskich instytucji kultury, jak i osoby z oddolnych inicjatyw o dość dobrze utrwalonych formułach i ramach organizacyjnych. Pole kultury miejskiej jest bardzo zróżnicowane, co stanowi efekt jego poszerzania w wielu aspektach: mieszają się dyscypliny sztuki/twórczości, sektory, formuły działania, zmieniają cele, funkcje i sposoby odbioru. U podstaw wywiadów legła chęć ustalenia, czy, co i jak zmienił fakt bycia przez Wrocław ESK w 2 kwestiach: uczestnictwa w kulturze i funkcjonowania instytucji kulturalnych w mieście. Cele te zostały zrealizowane częściowo. Problemem ogólniejszym jest to, że instytucje, zwłaszcza samorządowe, gromadzą znaczną ilość danych statystycznych, a jednocześnie nie dysponują wiedzą pozwalającą na szczegółowe określanie celów i instrumentów sprawdzających, czy rzeczywiście założenia są realizowane. Pozostające w ich dyspozycji narzędzia preferują kryteria ilościowe, koncentrują się na bieżącej działalności, blokują eksperymentowanie, poszukiwanie i narzucają perspektywę sukcesu. Tym samym istnieją zawężone możliwości oceny, jak działania składające się na ESK we Wrocławiu wpłynęły na zainteresowanie kulturą i uczestnictwo w niej tych kategorii społecznych, które dotąd omijały instytucje kulturalne; czy w wyniku ESK wykształciły się praktyki uczestnic-

stwa, jakie i u kogo oraz czy uruchomiły one aktywizacyjny potencjał i zrealizowały założone cele społeczne. Za to podczas wywiadów rozmówcy ujawniali potrzebę dookreślenia rozumienia celów, formuł realizacji i sposobów ewaluacji. Cele, jakie postawiono przed przygotowaniem do obchodów i samym świętowaniem ESK, bardzo dobrze wpisały się w „pracę u podstaw” rozumianą jako działania edukacyjne i egalitaryzujące (wyrównywanie szans, włączanie, wytwarzanie nawyków), integracyjne i rewitalizacyjne (nabywanie umiejętności społecznych, budowanie wspólnot i indywidualnych kapitałów społecznych), w kulturę pisaną przez małe „k”, czyli ujmowaną jako narzędzie zmiany społecznej (odnowy społeczności lokalnych, obywatelskiego zaangażowania, poczucia sprawstwa; odpowiedzialności za dobro wspólne, przeciwdziałania marginalizacji i wykluczeniu). Zadania te są akceptowane i pozytywnie waloryzowane przez uczestników badania. Jednocześnie zebrane świadectwa przekonują, że nie udało się pokonać paradoksów, jakie wytwarza poszerzanie pola kultury (coraz więcej wydarzeń aż do pogubienia się w nich, poczucie niedoinwestowania i przeinwestowania widoczne w napuchniętych ofertach, niespójność działań i rozproszenie środków, przygotowywanie wydarzeń i praca u podstaw naraz, zachęcanie do inicjatywy i dławienie jej w biurokratycznych wymogach, nasilanie się ocen działań na podstawie zróżnicowanych kryteriów z braku odpowiedzi na fundamentalne pytania o kulturę itd.) i pogoń za uciekającym odbiorcą. Nie udało się także przełamać sprzeczności cha-

Międzynarodowy Mural Ceramiczny
„Spotkajmy się / Let's Meet”

rakteryzujących wielkomięską kulturę, wręcz odwrotnie – reprodukowano zjawiska je nasilające. Zwłaszcza dotyczy to przeciwstawienia centrum–peryferie (zdecentralizowanie działań miało ułatwić dostęp do programów edukacyjnych i kulturalnych, a piękno miało trafić do przestrzeni, w jakich dotąd nie gościło) oraz eventy–długofalowe inicjatywy (to co kryje się za tym przeciwstawieniem jest złożone z powodu nakładania się na siebie masowości, ludyczności, elitarności, niszczości, akcyjności i wielu aspektów innych zjawisk). Nie udało się również zablokować różnych nacisków na pozamykanie kultury w wyraźnych ramach i nadania jej określonych priorytetów. Sprawilo to, że program ESK stał się terenem rozgrywania konfliktów i narzędziem realizacji partykularnych interesów oraz zadecydowało o kształcie obchodów, o zamknięciu części przestrzeni komunikacyjnych, o ujawnieniu się postaw roszczeniowych i zobowiązań, faktu, że wskazane cele nie mają jednej recepty (chyba że za taką uznać ferment twórczy, nowe formu-

ły i niestandardowe działania oraz pogodzenie się z ryzykiem różnych fiask). Wreszcie nie udało się ułożyć relacji między instytucjami oraz instytucjami a ESK Wrocław 2016 tak, by wyzwalało to myślenie o „częściach wspólnych”, a nie o „korzyściach własnych”, ryzykach i specyficznej ekonomii wysiłku. Wszystko to razem dało konsekwencje tyłu przewidywalne, ile niezamierzone przez kogokolwiek i przez wszystkich niechciane. Powstało poczucie oddalenia, braku naergetyzowania, pomniejszenia przestrzeni dla oryginalnych inicjatyw, schizofreniczności przedsięwzięcia itd. Przeczowano, że może się tak zdarzyć i dlatego to, co obserwowano uruchomiło mechanizmy obronne, zdystansowanie, krytykę i zatrzymało refleksję w tym punkcie. To że nie udało się zneutralizować wymienionych napięć, nie oznacza, że nic nie robiono w tym kierunku. Programy, które mierzyły się z tymi zdaniami, są zauważane przez rozmówców i traktowane jako oryginalne, wartościowe społecznie i wysoko oceniane.

3.7. Diagnoza wrocławskiej kultury po 2016 roku

Lata realizacji projektu ESK Wrocław 2016 i praca nad jego dziedzictwem były impulsem dla przeprowadzenia diagnozy stanu wrocławskiego pola kultury. Zorganizowany po raz pierwszy w trakcie roku ESK Wrocławski Kongres Kultury stał się ważnym źródłem ukazania samowiedzy środowiska kultury. Dzięki doświadczeniom kongresu, jak również opierając się na specjalistycznych badaniach m.in. przeprowadzonych w latach 2015-2016 przez zespół dr. Mirosława Grochowskiego z Uniwersytetu Warszawskiego, wyciągając wnioski z doświad-

czeń ESK, stworzono „Diagnozę potencjału kulturowego Wrocławia” – mapę potencjału, zasobów, kompetencji i ludzi, która określiła słabe i mocne strony wrocławskiej kultury. Etap diagnozy wykorzystano do tworzenia celów Strategii rozwoju kultury Wrocławia 2020+, o której więcej w rozdziale 3.9. niniejszej publikacji. Opracowanie „Strategii Kultury” nie zamknęło działań w obszarze jej diagnozy. Ważniejszymi działaniami w tej sferze są projektowane na 2018 rok badania potrzeb i możliwości wrocławskich instytucji i środowisk kultury.

Analiza SWOT wrocławskiego pola kultury

Mocne strony:

- wysoki poziom finansowania kultury na tle wydatków miast, w tym w sferze wydatków majątkowych
- potencjał rozwojowy (efekt ESK) - wiedza, umiejętności, a także ludzie zdolni do poszerzania oraz rozwijania pola kultury
- rozpoznawalne marki kultury
- w pełni rozwinięta infrastruktura kultury oficjalnej

Słabe strony:

- brak sformułowanej koncepcji działań strategicznych
- zróżnicowany zasób infrastruktury kulturalnej między centrum a obszarami peryferyjnymi
- brak platformy komunikacji, wymiany praktyk i wiedzy między uczestnikami pola kultury
- brak wiedzy o zasobach pola kultury dostosowanych do potrzeb mieszkańców i możliwości ludzi kultury
- niewystarczający poziom koordynacji działań na poziomie polityk miejskich
- niska integracja kultury, nauki i gospodarki
- brak efektywnego forum dialogu w polu kultury, wspierającego proces programowania działań kulturalnych i partycypacji w sferze kultury

Szanse:

- pozytywny efekt ESK: utrwalenie procesów zmiany kulturowej w polu kultury i środowisku społecznym mieszkańców
- podtrzymanie i rozwój prestiżu wrocławskiej kultury
- rozwój infrastruktury i zasobów kultury w miejskich habitatach poza centrum miasta
- wzrost uczestnictwa w kulturze poprzez wzmocnienie środowiska społecznego i rozwój praktyk uczestnictwa w różnych obiegach kultury
- wzrost znaczenia kultury w realizacji zadań polityki miejskich
- integracja sektorów kultury, nauki i gospodarki

Zagrożenia:

- negatywny efekt ESK: spory wokół kultury – brak integracji środowiska – konflikt wokół polityki kulturalnej
- brak systemowych możliwości realizacji podjętych zobowiązań
- zmiana warunków i zasad finansowania zadań samorządu
- niekontrolowany spadek wydatków na kulturę
- brak wzajemnej integracji polityk miejskich i polityki kulturalnej
- bierność środowisk kulturalnych w kreowaniu społecznej roli artysty, twórcy, organizatora kultury
- niski wzrost uczestnictwa w kulturze

3.8. Miasto Przyszłości / Laboratorium Wrocław

Edwin Bendyk

Mierzenie się z przyszłością to karkołomne zadanie. Bo jak zajmować się czymś, co jeszcze nie istnieje, choć przecież niewątpliwie nadejdzie? Program Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016 stworzył unikatowe warunki, by podjąć refleksję nad przyszłością w sposób w innej sytuacji trudny do wyobrażenia. Umożliwił wyrwanie się z myślenia dyscyplinarnego i technokratycznego, a jednocześnie pozwolił ustrzec się przed jałowym fantazjowaniem. Spotkania artystów, uczonych, filozofów, myślicieli, krytyków, aktywistów przypominały bulgoczący tygiel, w którym warzyły się idee, wizje i pomysły.

Co udało się uwarzyć? Najciekawsze chyba generalne odkrycie dotyczy kluczowego pytania współczesnych futurystów: dokąd zmierza rozwój techniki, na ile go kontrolujemy i na ile jesteśmy skazani, mocą logiki technicznego postępu, na ewolucyjny skok, osobliwość – dziejowy moment, kiedy radykalnie zmienia się istota relacji między naturą, kulturą i techniką, czyniąc z nich nową jakość. W trakcie prac we wrocławskim laboratorium uzyskaliśmy zaskakującą odpowiedź – zanim przyjdzie zmierzyć się z osobliwością technologiczną, rozwiązać trzeba będzie problem radykalnej nieciągłości, jaka ujawniła się w przestrzeni społeczno-politycznej. Brexit, wybory prezydenckie w USA i wiele innych zjawisk pokazuje, że wkroczyliśmy w epokę *interregnum*, bezkrólewia, kiedy stary ład instytucjonalny przestaje już funkcjonować, a nowy jeszcze się nie narodził.

Zestawienie tych dwóch horyzontów – myślenia w kategoriach konsekwencji zmian technicznej, cywilizacyjnej i konieczności zrozumienia teraźniejszości w wymiarze społeczno-polityczno-kulturowym – prowadzi do zaskakującej konkluzji: osobliwość już nadeszła. Daleko jej do technokiczowatych wizji przyszłości wypełnionej latającymi

taksówkami i odkurzaczami z atomowymi silnikami. Niemniej jednak dokonaliśmy ontologicznego skoku, opuściliśmy w miarę bezpieczną przestrzeń społeczną o trójwymiarowej, euklidesowej geometrii i wkroczyliśmy do nowej, wielowymiarowej przestrzeni hybrydowej, podlegającej innej, nieeuklidesowej geometrii.

W efekcie dotychczasowe ramy odniesienia dla ludzkich działań rozsypują się, uwolnione z nich ciała na nowo muszą odkryć swoje miejsce w tej nowej przestrzeni. I trudno o lepszą metaforę tego doświadczenia niż warsztaty i performanse realizowane w ramach projektu protoCIAŁO, podczas których, osoby z niepełnosprawnościami i tzw. pełnosprawne mierzyć się musiały zespołowym opanowaniem przestrzeni miejskiego parku, centrum handlowego, sceny. Podobnie Future Jamboree, które zgromadziło aktywistów miejskich z całego globu, pokazało, że w warunkach złożoności współczesnego świata pracę nad jego przyszłością rozpocząć należy od wymiany praktyk, a nie deklaracji ideologicznych.

Kolejne doświadczenie naszego programu pokazało bowiem, jak bezpłodne są ideologie (najczęściej wydobyte z zakurzonych lamusów) którymi politycy próbują zorganizować zbiorową wyobraźnię. Jednocześnie też jednak okazało się, jak wielka jest dziś atrofia wyobraźni – o wiele łatwiej rozmawiać o świecie, który się skończył. Z kolei na rozmowę o świecie, który nadchodzi, brakuje słów, pojęć, obrazów, narracji. To wielkie zadanie dla kultury, sztuki i nauki. Program Miasto Przyszłości / Laboratorium Wrocław ujawnił stawkę tej misji.

Konferencja „Kulturo-Futuro! Poza granice wyobraźni”

Spektakl grupy
„SEE me / ZOBACZ”,
projekt protoCIAŁO

Spektakl grupy
„TOUCH me / dotknij”,
projekt protoCIAŁO

Foresight Społeczny Wrocław 2036/2056

w ramach programu
*Miasto Przyszłości /
Laboratorium Wrocław*

Łukasz Medeksza

Doszliliśmy we Wrocławiu do osobliwego punktu, gdy wyczerpały się dotychczasowe lokalne wielkie narracje, jak np. ta o mieście dużych eventów i służącej im infrastrukturze. Triumfy święci polityka małych interwencji i dopełniania przestrzeni miejskiej brakującymi obiektami i funkcjami. Miasto chce być wygodne, spokojne, przyjemne i tak też chce żyć. Można odnieść wrażenie, że w ten sposób pod wrocławskie strzechy trafiły idee Jeana-François Lyotarda i Francis Fukuyamy – o upadku wielkich narracji i końcu historii. Dodajmy do tego bardzo modne obecnie decentralizowanie i rozpraszanie przestrzeni i różnych funkcji miejskich, a wypisz-wymaluj otrzymamy model Wrocławia postmodernistycznego.

W takie właśnie otoczenie wrzuciliśmy *Strategie dla Miasta Przyszłości*, czyli pięciotomową publikację, która powstała jako podsumowanie rocznego Foresightu Społecznego Wrocław 2036/2056 – jednego z istotniejszych działań ESK Wrocław 2016. O przyszłość miasta za 20 i 40 lat pytaliśmy tysiące wrocławian, zwłaszcza dzieci. Pracowaliśmy z ekspertami, aktywistami, artystami. Efektem są scenariusze dla Wrocławia, literackie wizje przyszłości, wyniki licznych warsztatów z różnymi grupami mieszkańców, wypowiedzi najmłodszych. Do tego mnóstwo publicystyki, wywiadów, zdjęć. Już w 2017 roku skrócona wersja naszych foresightowych scenariuszy przyszłości została włączona do projektu Strategii Wrocław 2030 – oficjalnej strategii miasta.

Dyskusjom i pracom prowadzonym w ramach foresightu towarzyszyło przeświadczenie, że owa postmodernistyczna wizja miasta, ta przytulna, mieszczańska fantazja o końcu dziejów, jest iluzją. Historia nie ma kresu, wręcz przeciwnie – biegnie dalej i to w nieznanym nam kierunku, co powoduje z kolei wzrost niepewności, wręcz lęku. Jest tak nawet na poziomie lokalnym, wrocławskim, gdzie zbiorowe marzenia o miejskiej idylli są jedynie pozorem skrywającym stopniowy powrót polityczności, czyli wielopodmiotowej walki o władzę. Zaś wszechogarniająca nas wielość i rozproszenie dotyczą także wymiarów naszego istnienia, motywacji działań, tożsamości.

Strategie dla Miasta Przyszłości można uznać za zachętę do (od)zyskiwania własnej podmiotowości, do wyznaczania pola swojego władztwa w obrębie otaczającej nas pulsującej wielości i do wzmacniania swojej pozycji. Rozciągamy przy tym historię w tył i w przód, bowiem nie tylko próbujemy wyobrazić sobie dalszą przyszłość, ale też wśluchujemy się w przesłania odległej przeszłości. Świetnie ujął to wrocławski historyk sztuki prof. Rafał Eysymontt podczas konferencji podsumowującej foresight, wskazując, że Wrocław wciąż jest i pozostaje średnio-wiecznym miastem idealnym – acz ów ideał dotyczy przestrzennych ram działania, które są wypełniane nowymi treściami przez kolejne pokolenia. Być może właśnie dbałość o ciągłość i piękno starych ram (może nie tylko przestrzennych, ale i aksjologicznych?) oraz o świeżość, siłę i mądrość nowych treści to warunki przyszłej mocy Wrocławia.

Foresight podwórkowy (piknik przy Traugutta) jako element uspołeczniania foresightu

Grę o Wrocław można opisać odwołując się do obrazu czterech talii kart. Pierwsza to rozmaite, niesprowadzalne do siebie nawzajem wątki z przeszłości, które zastaliśmy w 1945 roku. Druga to równie niepowiązane ze sobą tradycje i wspomnienia przywiezione tu przez naszych rodziców i dziadków po II wojnie światowej. Trzecia to ogromny, wciąż rosnący zbiór przeróżnych doświadczeń i przeżyć powojennych mieszkańców miasta. Czwartą talią niech będą bazujące na wartościach i interesach nasze marzenia, lęki czy nadzieje, które służą nam do produkcji mikro- i quasiutopii oraz tymczasowych stref autonomicznych. Gra o Wrocław byłaby tworzeniem wciąż nowych układów i zestawów z kart wyciąganych z każdego z tych czterech zbiorów. Osobliwość naszego miasta polega na tym, że owe talie – zwłaszcza pierwsza i druga – często kompletnie do siebie nie przystają. Osiągane w grze układy są więc z założenia dość przypadkowe, co oczywiście sprzyja kreacji i wyobraźni. Tak rozumiany Wrocław jawi się jako niewyczerpywalny generator wielości, działający jednak w ramach tego średniowiecznego frameworku idealnego.

W tym kontekście ujawnia nam się głębia dotychczasowej strategicznej misji miasta: „Wrocław miastem spotkania – miastem, które jednoczy”. To łączenie, spotkanie dotyczyć może również kart z naszych czterech talii i tworzonych za ich pomocą nowych opowieści. Wiązanie różnych porządków w nowe całości, także w czasie i w przestrzeni, okazuje się podstawową umiejętnością, wręcz cnotą Wrocławia.

Eksperymentalna praca na wyobraźni kilkudziesięciu osób, które przyjęły zaproszenie do udziału w projekcie wraz ze mną i Edwinem Bendykiem, wpłynęła na kształt Strategii Wrocław 2030. Dokument ten jest właśnie w fazie konsultacji. Więcej o nim można przeczytać na stronie www.wroclaw.pl/strategia-rozwoju-wroclawia-2030.

3.9. „Kultura – Obecna!” Strategia rozwoju kultury 2020+

W 2016 roku Wrocław stał się sceną kultury doświadczanej w różny, często niespotykany dotąd dla mieszkańców sposób. Uruchomiony dzięki ESK potencjał ludzki i organizacyjny, poparty znacznym udziałem wrocławian oraz gości w życiu kulturalnym miasta, stał się jednym z „efektów ESK” (więcej w rozdziale 3.4.), prowokującym do refleksji o miejscu kultury oraz celach i sposobach uprawiania polityki kulturalnej. Aby zachować ciągłość zdobytych doświadczeń, już w 2016 roku rozpoczęto prace nad dokumentem „Strategia rozwoju kultury perspektywie 2020+”.

Autorzy „Strategii...”, tj. socjologowie [naukowcy], samorządowcy, organizatorzy kultury we współpracy z reprezentantami wrocławskich środowisk kultury [twórczych] stworzyli dokument, którego ambicją na pierwszym miejscu jest głęboka zmiana w myśleniu o kulturze w mieście i który reaguje na potrzeby miasta – mieszkańców i osób przyjezdnych. Misją, która przyświecała jego autorom, było podniesienie rangi kultury rozumianej nie tyle jako określony rodzaj wytworów i przypisanych im instytucji, ile bardziej jako **organizację** symbolizującą wiedzę, kompetencję instytucji oraz osób określających siebie i swoją tożsamość zawodową jako związaną z kulturą. Po drugie, kulturę potraktowano tu jako **sferę działań**, dzięki której „przestrzeń kultury” stają się obecne i mogą być doświadczane.

Hasło „Kultura – Obecna!” wyraża ideę kultury i uczestnictwa w życiu kulturalnym jako istotnego przejawu współcześnie rozumianej miejskości. Sformułowano zatem przekonanie, że nie jest najważniejsze to, czym kultura ma być, jak ją definiować oraz kto i gdzie może ją pokazywać, lecz ważne staje się to, w jaki sposób ma być obecna

w mieście, służąc mieszkańcom, przyjezdnym, ludziom kultury. Przede wszystkim ma być inkluzywna, powodując tworzenie społecznych interakcji i adaptować się instytucjonalnie do warunków otoczenia oraz potrzeb ją tworzących i z niej korzystających. Dlatego w „Strategii...” mowa jest przede wszystkim o czterech podstawowych funkcjach kultury miejskiej:

- **Miastotwórczej.** Dzisiejsza miejskość ujawnia się poprzez życie kulturalne miasta.
- **Spolecznej.** Kultura to ważne narzędzie wzmacniania spójności społecznej. Uczestnictwo i wyrażanie siebie poprzez kulturę należy uznać za jedno z podstawowych praw mieszkańców, dzięki któremu mogą czuć się pełnoprawnymi członkami wspólnoty.
- **Symbolicznej i wizerunkowej.** Kultura jest zespołem treści wyrażających ambicje i aspiracje mieszkańców oraz określających ich więź z miastem.
- **Ekonomicznej.** Efektywna polityka kulturalna przyczynia się do poszerzenia bazy ekonomicznej i rozwoju miasta.

Etap diagnozy, opisany dwa rozdziały wcześniej, wykorzystano do tworzenia celów „Strategii...”, w sformułowaniu których nawiązano do spraw najważniejszych:

1. **Podtrzymania prestiżu wrocławskiej kultury** to jest zachowania wyznaczników marki wrocławskiej kultury, rozwijania działań w sferze ekonomii prestiżu, włączania miasta w międzynarodowy obieg kulturalny.
2. **Równoważenia infrastruktury pola wrocławskiej kultury**, poprzez rozwijanie infrastruktury oraz obiektów kultury, zwłaszcza poza centrum miasta;
3. **Zapewnienia warunków rozwoju pola kultury** poprzez zachowanie potencjału kadrowego wykształconego przy realizacji ESK Wrocław 2016; a na tej bazie także dalszego rozwijania kompetencji kadr kultury, poprzez wsparcie i docenienie pracy animatorów i edukatorów działających w mikroobiegu kultury; sieciowania kultury poprzez współpracę międzysektorową, aktywizowania środowiska akademickiego, promocję kultury w sferze gospodarczej; podejmowania działań monitorujących zasoby i potrzeby wrocławskiej kultury – w tym identyfikowane potrzeby mieszkańców.
4. **Zapewnienia wzrostu uczestnictwa w sferze wrocławskiej kultury** oraz przeciwstawianie się prywatyzacji uczestnictwa w kulturze – to jest indywidualizacji doświadczeń uczestnictwa i ucieczki do sfery prywatności, poprzez rozszerzanie

oferty kulturalnej, zwłaszcza w sferze kultury żywej – związanej z animacją kulturalną, nowymi formami aktywności kulturalnej; zwiększania atrakcyjności oferty poprzez lepszą jej integrację z miejskim systemem spędzania wolnego czasu, uspołecznienie uczestnictwa w kulturze, rozwój edukacji kulturalnej, partycypację mieszkańców w tworzeniu mikroobiegów kultury.

Realizacja wszystkich tych celów wymaga ustalenia pewnego consensusu. Jego założoną podstawą, o której mówi „Strategia...”, jest przywiązywanie wagi do stałego monitorowania potencjału i zasobów pola kultury, odmienne podejście do współpracy między samorządem a organizacjami i instytucjami pola kultury, powołanie nowego, bazującego na głównych doświadczeniach ESK modelu instytucji organizującej obszar życia kulturalnego, tworzenie lepszych wskaźników opisujących kompetencje instytucji i uczestnictwo w kulturze, szerokie stosowanie zasady partycypacji społecznej w realizowaniu polityki kulturalnej.

Jako obywatele naszego miasta jesteśmy przekonani, że zapisy „Strategii...” i wysiłek na rzecz realizacji tych działań stanowią będą wspólny wkład do jak najpełniejszego zachowania doświadczeń, jakie wynieśliśmy z ESK Wrocław 2016.

W trakcie redagowania niniejszej publikacji prace nad dokumentem trwały. Więcej o nich na stronie <https://www.wroclaw.pl/rozmawia/kultura-obecna>

„Kultura – Obecna!”, warsztaty stolikowe

4. Wizerunek

4.1. ESK Wrocław 2016 w mediach

Komunikacja programu ESK Wrocław 2016 (ponad 2000 wydarzeń) opierała się na działaniach w obszarze media relations (konferencje prasowe, cotygodniowe briefingi, śniadania prasowe, wywiady, akredytacje na każde większe wydarzenie, wysyłka newslettera do mediów, stały kontakt z redakcjami, press toury dla mediów polskich i zagranicznych), choć wykorzystywała także marketing, social media i publikacje. Specjalnie na potrzeby roku ESK powstały dwa stałe wydawnictwa: miesięcznik – „Informator Kulturalny” z kalendarium wydarzeń oraz dwumiesięcznik publicystyczny – „Gazeta ESK Wrocław 2016”.

Intensywne działania medialne prowadzone były w okresie od stycznia do grudnia 2016 roku, z czego największe przedsięwzięcie medialne stanowił Weekend Otwarcia, inaugurujący obchody tytułu Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016 (ponad 100 wydarzeń, przeszło 300 dziennikarzy z Polski i zagranicy). Komunikacja programu podzielona została sezonowo w zależności od wydarzeń odbywających się w danym czasie: Weekend Otwarcia (styczeń), Weekend Otwarcia Światowej Stolicy Książki UNESCO (wiosna), Cały czerwiec we Wrocławiu (duża liczba tzw. wielkich wydarzeń: „Flow” nad Odrą, megawidowisko operowe „Hiszpańska Noc z Carmen – Zarzuela Show”, Europejska Noc Literatury – dogrywka, wystawy sztuki i architektoniczne, koncert Davida Gilmore’a), Całe Lato we Wrocławiu (lipiec i sierpień), Kulturalna Jesień (wrzesień– listopad) i Weekend Zamknięcia ESK Wrocław 2016 (grudzień).

Obecność w mediach polskich

Synergia działań w zakresie public relations i reklamy zaowocowała współpracą z mediami o zasięgu światowym, ogólnopolskim, regionalnym i lokalnym, w tym z mediami branżowymi, opiniotwórczymi i lifestyle’owymi. Działania komunikacyjne, podzielone według rodzaju medium, przedstawiały się następująco:

Radio i telewizja. Kampanie radiowe oparte na współpracy z największymi i najważniejszymi rozgłośniami radiowymi w kraju, lokalnie i w regionie. Współpraca partnerska i patronacka z ogólnopolskimi redakcjami (Trójka Polskie Radio, Radio Zet, TOK FM) – świadczenia redakcyjne, spoty reklamowe, wizyty organizatorów w redakcjach w Warszawie, plenerowe studia we Wrocławiu (Weekend Otwarcia, Światowa Stolica Książki UNESCO). Obecność ESK w lokalnych rozgłośniach (Radio Wrocław, RAM, ESKA, Wawa, Pogoda) – współpraca redakcyjna i kampanie spotowe, codzienne bloki tematyczne dedykowane ESK na antenie Radia Wrocław Kultura, wizyty organizatorów w programach w największych radiostacjach w regionie. Współpraca redakcyjna oraz patronacka z ogólnopolskimi stacjami (TVP, TVN, WP.tv), tematycznymi (TVP Kultura) oraz lokalnymi (TVP Wrocław, Echo24). Emisje ponad 1500 spotów reklamowych w ogólnopolskich stacjach TV. Transmisje na żywo m.in. podczas Weekend Otwarcia

ponad

100 000

publikacji w Polsce
i za granicą

50
mln

odbiorców

1 500

redakcji i dziennikarzy
na całym świecie
zaangażowanych
i zainteresowanych ESK

150
mln zł

ekwiwalent
reklamowy

dziennikarze z

28

krajów
z zagranicy

ponad

200

wysyłek
do mediów

ponad

900

wydanych
akredytacji

10

press
tourów

ponad

40

konferencji
i śniadań prasowych
oraz briefngów

(TVP) oraz koncertu Davida Gilmoura (TVP2 i TVP Kultura). Stała współpraca z redakcją TVP Wrocław i Kultura w ciągu całego roku – reportaże, wywiady, specjalne działania punktowe. Współpraca przy tworzeniu dedykowanego ESK programu „Kierunek Wrocław” transmitowanego na antenie TVP Wrocław oraz TVP Kultura.

Internet. Działalność medialna realizowana w mediach ogólnopolskich i lokalnych w oparciu o zróżnicowane formy reklamowe oraz portale. Akcje promocyjne i niestandardowe na łamach Onet.pl, w 4. kwartale 2016 roku ścisła współpraca z Grupą Wirtualna Polska. Współpraca redakcyjna z portalem wprost.pl – publikacja miesięcznych kalendarium i zapowiedzi najważniejszych wydarzeń. Stała obecność wydarzeń ESK zarówno w lokalnych portalach (wroclaw.pl) jak i internetowych stronach branżowych.

Prasa. Współpraca redakcyjna i patronacka z największymi redakcjami lokalnymi oraz o ogólnopolskim zasięgu. Współpraca z dziennikami lokalnymi („Gazeta Wrocławska”, „Gazeta Wyborcza”, „Rzeczpospolita”), tygodnikami opinii („Newsweek”, „Tygodnik Powszechny”, „Polityka”, „Wprost”). Działania kierunkowe związane z lifestyle’em, podróżami i kulturą. Emisja kalendarium zapowiadającego najważniejsze wydarzenia w prasie lokalnej (3 razy w tygodniu). Współpraca niestandardowa z redakcjami prasowymi – specjalna wkładka zapowiadająca obchody ESK w „Tygodniku Powszechnym”, „Gazeta Pisarzy” stworzona przy współpracy z ogólnopolską „Gazetą Wyborczą”.

Obecność w mediach zagranicznych

Od stycznia do grudnia 2016 roku ukażo się w sumie 5 500 publikacji w mediach zagranicznych w 38 krajach, z czego najwięcej w Niemczech, Hiszpanii i we Włoszech. Europejska Stolica Kultury Wrocław 2016 obecna była nawet w mediach chińskich i japońskich. Wśród redakcji, które informowały o ESK znalazły się: ARD, ZDF, Deutsche Welle, „La Repubblica”, „La Stampa”, „El Pais”, „El Mundo”, „Le Figaro”, „Le Monde”, ARTE i „Sankei Shimbun”.

Ogółem w mediach papierowych, internetowych i RTV w Polsce i za granicą ukazało się ponad 100 000 publikacji i informacji (dane z Press Service). W ramach całego roku ESK wydanych zostało ponad 900 akredytacji medialnych. Odbłyto się 10 press tourów dla dziennikarzy polskich oraz zagranicznych z 28 krajów z całego świata (m.in. z Austrii, Chin, Danii, Francji, Grecji, Hiszpanii, Japonii, Malty, Rosji, Włoch). Wyślanych zostało ponad 200 komunikatów prasowych i zorganizowanych ponad 40 konferencji i śniadań prasowych oraz briefingów.

Zainteresowanie obchodami Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016 przekroczyło zakładane cele sześciokrotnie. Pozytywne publikacje prasowe, internetowe, radiowe i telewizyjne pojawiały się w zasięgowych, opiniotwórczych, kulturalnych, branżowych i lifestyle’owych mediach w Polsce, Europie oraz na innych kontynentach. Założone cele osiągnięto zarówno poprzez dotarcie do mieszkańców Wrocławia, Dolnego Śląska oraz największych miast w Polsce. Za granicą głównym odbiorcą przekazu były m.in.: Niemcy, Hiszpania, Czechy, Słowacja, Francja, Włochy, Szwecja, Norwegia, Anglia, Ukraina oraz Rosja. Udało się również dotrzeć do innych krajów, np.: Kataru, Korei Południowej, Japonii, USA. Estymowany zasięg obiorców wyniósł ponad 50 milionów. Osiągnięto także poziom około 150 mln złotych ekwiwalentu medialnego, co jest rekordową kwotą, jeśli chodzi o promocję kultury, miasta oraz wydarzeń kulturalnych w Polsce.

4.2. Wizerunek Wrocławia i regionu w perspektywie ESK

Jacek Pluta

Wśród ekspertów panuje zgoda co do roli wizerunku miast – zasadniczego składnika ich marki – w polityce rozwojowej. Istnieje zresztą pewna postrzegana zależność między wielkością miejscowości a sposobem myślenia o ośrodku miejskim. Kwestie wizerunkowe nabierają znaczenia w polityce miast o znaczącym potencjale zasobów, a z drugiej strony dla ich mieszkańców stanowią ważny przyczynek dla sposobów określania własnej tożsamości poprzez deklarowaną więź z miastem.

Ponieważ wątki wizerunkowe w toku ewaluacji były stałym elementem badań mieszkańców Wrocławia i aglomeracji wrocławskiej, szczególnie tam, gdzie pytaliśmy o ideę czy antyideę ESK oraz o korzyści, jakie Wrocław odniesie dzięki pełnionej roli gospodarza, na kolejnym etapie refleksji, już po zakończeniu cyklu imprez, ważne stało się określenie efektów wizerunkowych, oraz potencjału Wrocławia jako miasta kultury w zderzeniu z opiniami mieszkańców Polski.

Taki był właśnie zamysł ogólnopolskiego badania sondażowego. Biorąc pod uwagę uzyskane wyniki można mówić zarówno o ogólnie pozytywnym wizerunku Wrocławia, jak i ugruntowanej marce miasta oraz o zauważalnym wpływie na ten stan rzeczy wydarzeń ESK Wrocław 2016.

Respondenci z całej Polski wyrazili powszechną akceptację ramy wizerunkowej Wrocławia. W każdym z 11 przedstawionych im do oceny atrybutów wizerunkowych budujących stereotyp miasta, zsumowany odsetek ocen pozytywnych – „zdecydowanie tak” i „raczej tak” wahał się między 69% a 79% (tabela 1).

W czołówce indywidualnie ocenianych atrybutów miasta znalazły się: architektura, atrakcyjność turystyczna, nowoczesność i bogactwo tradycji historycznych z indywidualnymi najwyższymi ocenami udzielonymi przez co najmniej 30% respondentów.

Badając także sposób łączenia atrybutów, wykazano, że rama wizerunkowa miasta w ogólnym odbiorze wyodrębnia wątki symboliczne i konsumpcyjne, a oddzielnie traktuje atrybuty miasta metropolitalnego i dobrze się rozwijającego.

Natomiast uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych we Wrocławiu w 2016 roku na tle opinii ogółu respondentów wypukliło dodatkowo znaczenie narracji tożsamościowej oraz potencjału rozwojowego i nowoczesności.

Świadome uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych we Wrocławiu powoduje ogólnie większą skłonność do wzmacniania

Czy zgadza się Pan/Pani z twierdzeniami, że Wrocław wyróżnia się tym, że jest miastem:	Zdecydowanie tak 5	Raczej tak 4	Cz. tak, cz. nie 3	Raczej nie 2	Zdecydowanie nie 1	Trudno powiedzieć	Ogółem średnia pkt 1-5
z ciekawą architekturą	35,4%	44,2%	10,1%	1,9%	0,2%	8,3%	4,23
atrakcyjnym dla turystów	34,2%	47,3%	9,5%	2,7%	0,2%	6,2%	4,20
nowoczesnym	30,2%	47,6%	11,8%	2,2%	0,2%	8,0%	4,15
z bogatymi tradycjami historycznymi	32,1%	45,4%	13,8%	1,9%	0,1%	6,8%	4,15
z bogatym życiem kulturalnym	29,0%	47,0%	11,3%	2,3%	0,2%	10,2%	4,14
oferującym dużo możliwości spędzania czasu wolnego	28,1%	47,2%	11,2%	2,6%	0,3%	10,7%	4,12
otwartym na nowe prądy i idee	27,2%	46,5%	12,9%	2,1%	0,3%	11,0%	4,10
dynamicznie się rozwijającym	28,5%	44,5%	13,4%	3,1%	0,2%	10,2%	4,09
wyróżniającym się szczególną atmosferę	24,6%	45,7%	14,1%	3,3%	0,0%	12,3%	4,05
mającym swoją unikalną tożsamość	25,2%	44,2%	14,5%	3,1%	0,4%	12,5%	4,04
które nazwać można europejską metropolią	23,6%	45,5%	14,8%	4,7%	0,6%	10,9%	3,97

Tabela 1. Wielowymiarowa ocena potencjału Wrocławia
próba ogólnopolska (n ogółem = 1000)

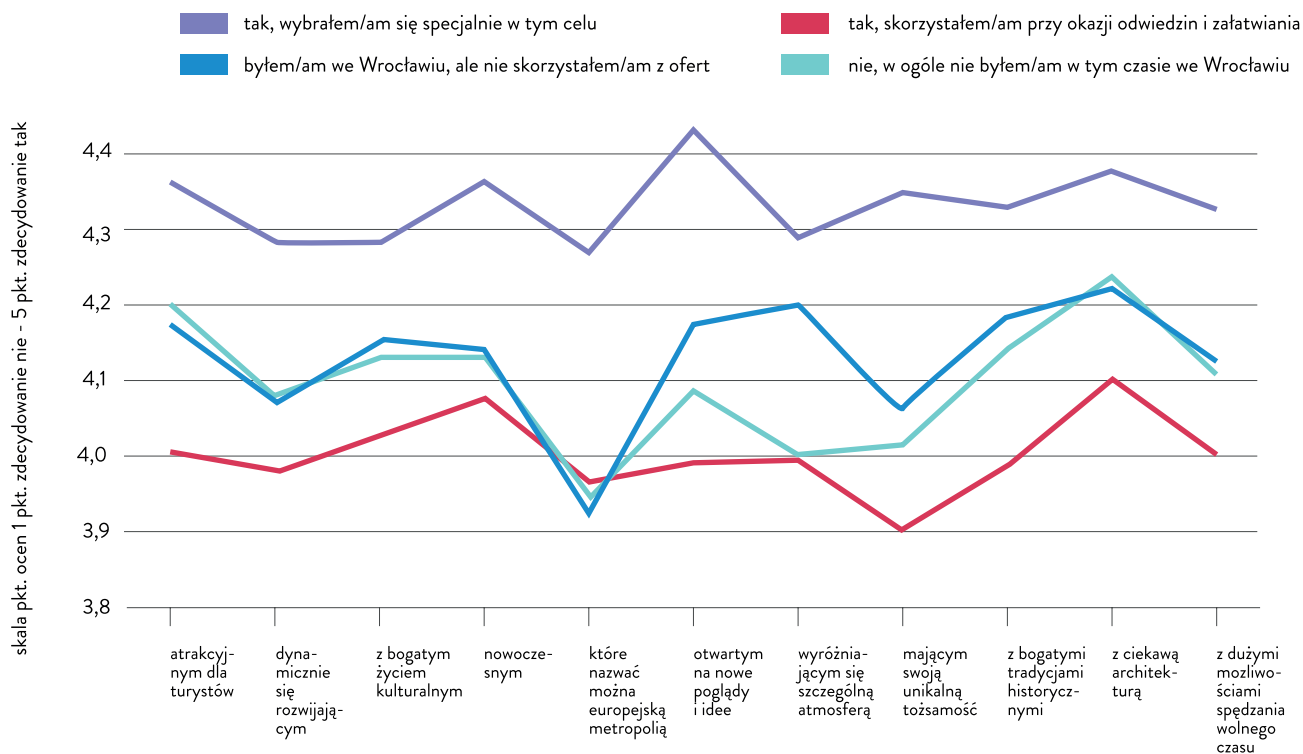
przychylnego odbioru ośrodka miejskiego w każdym wymiarze. Z kolei pozytywny wizerunek miasta jest relatywnie najsłabiej wyrażany przez tych, którzy w wydarzeniach brali udział przy okazji załatwiania innych spraw w mieście – dotyczy to zwłaszcza takich atrybutów wizerunku, jak unikalna tożsamość miasta lub otwartość na nowe prądy i idee (wykres 1).

Podstawą do mówienia o korzystnym wpływie ESK na wizerunek Wrocławia jest zarówno rozpoznawalność wydarzeń (poinformowanie), jak i sam fakt uczestnictwa.

O Wrocławiu jako organizatorze ESK Wrocław 2016 słyszało 49% ankietowanych w próbie ogólnopolskiej. Spośród 490 osób, które kojarzyły Wrocław z ESK, 79,5% przyznało (odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”), że Wrocław dobrze poradził sobie z rolą miasta gospodarza, a niewiele mniej osób stwierdziło, że miasto odniesie z tego również wymierne korzyści.

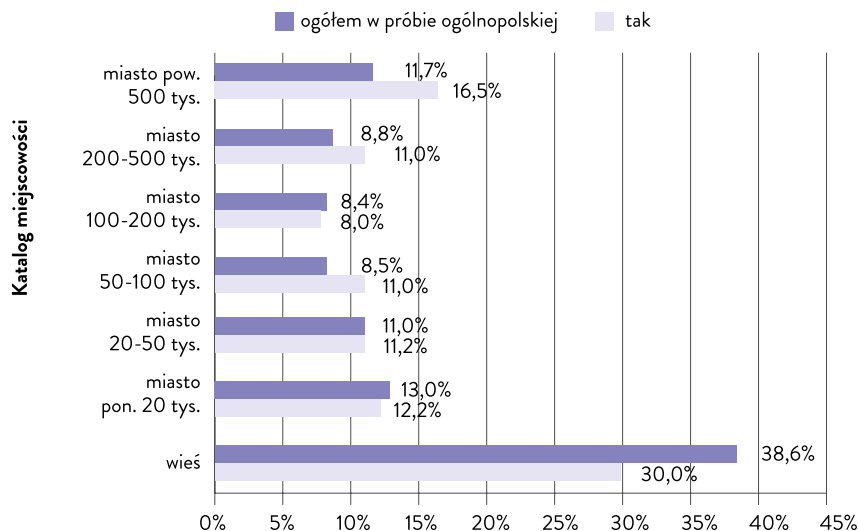
Badania pokazały także, że oferta wydarzeń kulturalnych nie tylko w związku z organizacją ESK stanowi ważny atrybut wizerunku oraz doświadczania miasta. Przyjazd do Wrocławia w 2016 roku i uczestnictwo

Wrocław wyróżnia się na tle innych miast, tym że jest miastem...

Wykres 1. Wizerunek Wrocławia wg zgeneralizowanych ocen i ich podobieństw – próba ogólnopolska, różnice średnich ocen na skali punktowej

Czy słyszał/a p. o tym, że Wrocław w 2016 roku był Europejską Stolicą Kultury?

Wykres 2. Profile osób słyszących o ESK na tle miejsca zamieszkania w próbie ogólnopolskiej (n ogółem=1000=100%)

w wydarzeniu kulturalnym zarówno w sposób zaplanowany, jak i okazjonalny zadeklarowało łącznie 14,8% ankietowanych mieszkańców Polski w badanym przedziale wiekowym.

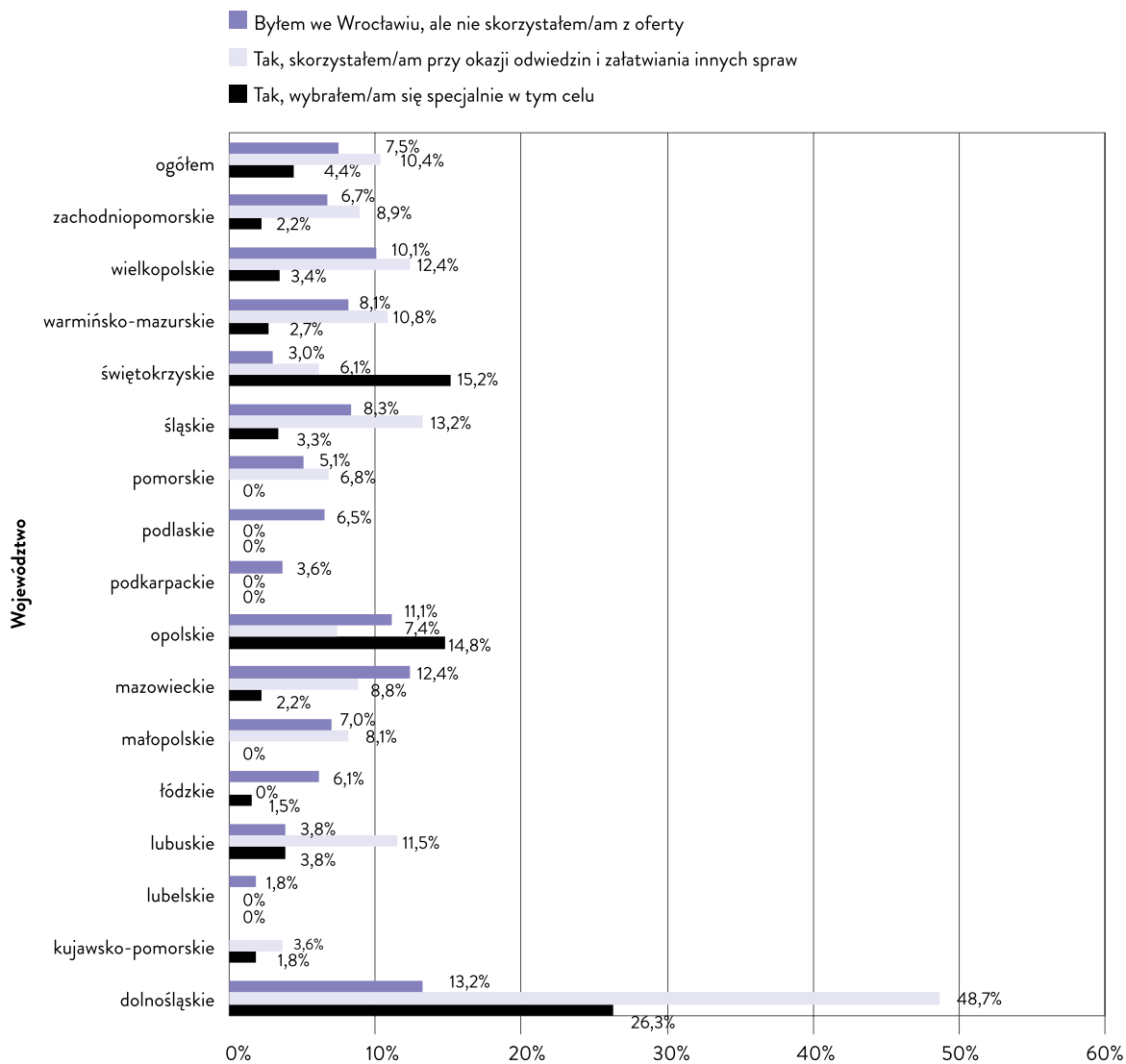
Z drugiej strony, podobnie jak w przypadku badań uczestnictwa, już samo kojarzenie miasta z ESK ujawniło mechanizmy (samo)wykluczenia z uczestnictwa w kulturze. Miasto w tej roli identyfikują bowiem w większym stopniu mieszkańcy wielkich miast, osoby z wyższym wykształceniem, o ustabilizowanej i dobrej sytuacji materialnej, w grupach wiekowych do 49 roku życia.

Odpowiedź na pytanie o zasięg oddziaływania ESK łączy się z terytorialnym wymiarem badań. Biorąc pod uwagę zamieszkanie, można wskazać respondentów z tych województw, którzy relatywnie w większym stopniu wyrażali pozytywne oceny na temat

Wrocławia i jego roli gospodarza ESK. Tak było w przypadku województw: kujawsko-pomorskiego, lubuskiego, zachodniopomorskiego. Natomiast relatywnie mniejszą skłonność do (w dalszym ciągu pozytywnych ocen) wyrażali mieszkańcy województw świętokrzyskiego czy śląskiego.

Na tle wszystkich respondentów szczególnie wyróżniali się mieszkańcy województwa opolskiego, którzy nie tylko chętniej wystawiali oceny pozytywne, ale także – obok Dolnoślązaków – najchętniej uczestniczyli w organizowanych wydarzeniach kulturalnych, co wskazuje na silny związek o charakterze metropolitalnym łączący mieszkańców Opolszczyzny z Wrocławiem.

Sposób uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych we Wrocławiu w roku ESK

Wykres 3. Uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych we Wrocławiu w roku ESK (dane w obrębie województw – wyłączono kategorię odpowiedzi „nie byłem/-am we Wrocławiu”)

5. Ekonomia

5.1. Wpływ ESK Wrocław 2016 na turystykę miasta

Jacek Pluta

1 Według dostępnych szacunków Wrocław w 2016 roku odwiedziło sporo ponad 5 000 000 turystów. Wielkość ta podawana jest na podstawie *Badania ruchu turystycznego we Wrocławiu*. Beeline Research&Consulting dla Urzędu Miasta Wrocławia w listopadzie 2016 roku. Szacunku dokonano w oparciu o dane z wywiadów PAPI (n=3105) realizowanych w okresie 14 lipca-30 października 2016 roku oraz na podstawie danych GUS dotyczących sprawozdań z ruchu turystycznego w obiektach hotelowych we Wrocławiu.

2 Dane w tej części raportu pochodzą z badania ankietowego zrealizowanego w dniach 9-13.03.2017 roku przez firmę badawczą IPSOS sp. z o.o. na zlecenie Uniwersytetu Wrocławskiego. Pomiar przeprowadzono w ramach comiesięcznego panelu badawczego typu OMNIBUS na reprezentatywnej próbie ludności Polski n=1000 osób w wieku od 15 lat wzwyż (<http://www.ipsos.pl/omnibus>).

3 W tym 17 z 19 mieszkańców Wrocławia, którzy znaleźli się w próbie ogólnopolskiej.

Według ogólnopolskich badań przeprowadzonych z osobami w wieku 15+ Wrocław odwiedziło w 2016 roku 17,4% respondentów¹. Oferta kulturalna Wrocławia w 2016 roku nie tylko wzmacniała wizerunkowo Wrocław, ale była także jednym z czynników, które decydowały o atrakcyjności miasta jako miejsca odwiedzin – przyjazdów turystycznych². **O Wrocławiu jako organizatorze ESK Wrocław 2016 słyszało 49% ankietowanych w próbie ogólnopolskiej.**

Profil społeczno-demograficzny tych osób wyróżnia je na tle ogółu mieszkańców Polski. O ESK słyszało relatywnie więcej osób 25-49 lat, z wykształceniem średnim i wyższym, o dobrej sytuacji materialnej. Różnice rozkładów cech powielają do pewnego stopnia istniejącą wiedzę o mechanizmach samowykluczenia z obiegu informacji o kulturze, a przez to i uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych.

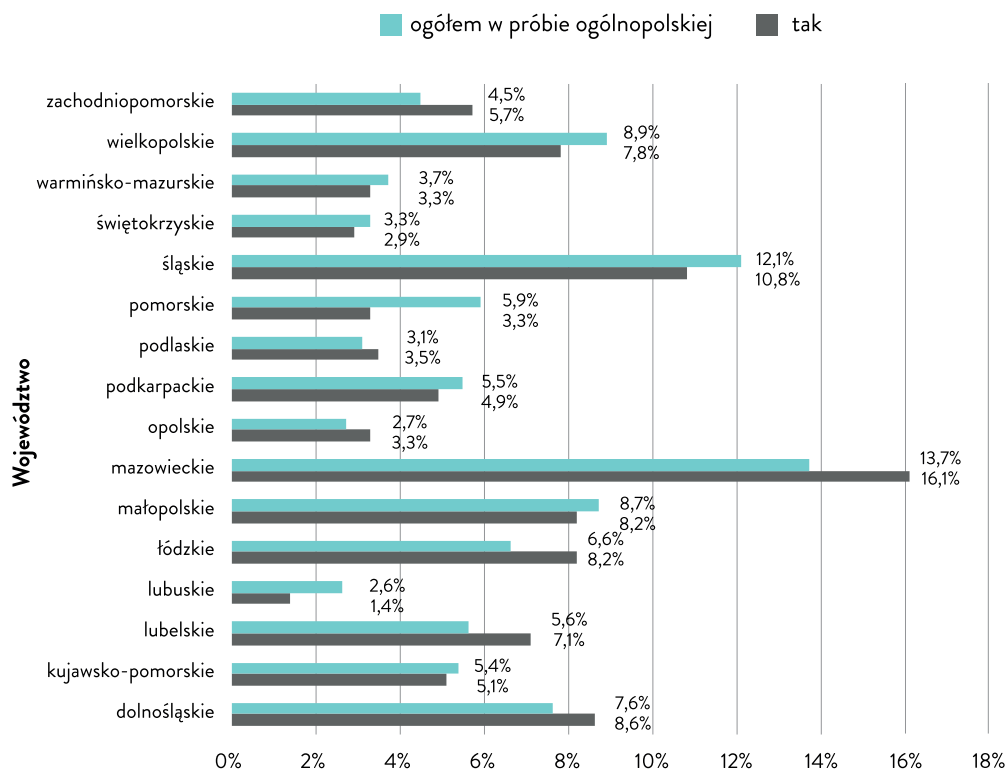
Zróżnicowania w rozkładzie wiedzy podług województw w stosunku do rozkładu w próbie ogólnopolskiej (zob. wykres 1) nie są duże i nie mają swoistej przyczyny, jak to ma miejsce w przypadku profili społeczno-demograficznych.

Można przypuszczać, że podwyższony na tle całej próby odsetek osób wiedzących o ESK z województw dolnośląskiego czy mazowieckiego wynika, po pierwsze, z samego umiejscowienia ESK w stolicy województwa dolnośląskiego po drugie – w przypadku województwa mazowieckiego – z metropolitalnego charakteru Warszawy, która jest miejscem kumulacji zasobów i obiegu informacji, w tym także o wydarzeniach kulturalnych.

Znacznie mocniejszym wskaźnikiem oddziaływania ESK na interesujący nas tu ruch turystyczny jest deklarowany fakt uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych wskazywany jako cel podróży do Wrocławia (tab. 1). W przeprowadzonym badaniu pytano wyłącznie o uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych – bez względu na szyld, pod którym się one odbywały. Fakt, że respondenci deklarowali równocześnie wiedzę o Wrocławiu jako stolicy ESK pozwala pośrednio zmierzyć i ten czynnik oddziaływania w bezpośrednim kontakcie z wydarzeniami kulturalnymi.

Przyjazd do Wrocławia w 2016 roku i uczestnictwo w wydarzeniu kulturalnym w sposób zarówno zaplanowany, jak i okazjonalny zadeklarowało łącznie 14,8% ankietowanych mieszkańców Polski w badanym przedziale wiekowym³. Równocześnie oferta kulturalna Wrocławia w 2016 roku dla przeszło 4% ankietowanych w próbie ogólnopolskiej była bezpośrednim powodem odwiedzin Wrocławia. Natomiast niezależnie od celu wizyty była istotnym czynnikiem skłaniającym do kontaktu z samą kulturą (nie tylko pod marką ESK), która jak widzimy była/jest ważnym elementem doświadczania miasta.

Czy słyszał/a Pan/Pani o tym, że Wrocław w 2016 roku był Europejską Stolicą Kultury?

Wykres 1. Terytorialny zasięg informacyjnego oddziaływania ESK 2016

Czy w 2016 roku będąc we Wrocławiu skorzystał/a Pan/Pani z oferty kulturalnej miasta i uczestniczył/a w wydarzeniu kulturalnym?	Czy słyszał/a Pan/i o tym, że Wrocław w 2016 roku był Europejską Stolicą Kultury?		
	tak	nie	ogółem
Tak, wybrałem/am się specjalnie w tym celu	6,1%	2,5%	4,3%
Tak, skorzystałem/am przy okazji odwiedzin i załatwiania	10,8%	10,2%	10,5%
Byłem we Wrocławiu, ale nie skorzystałem/am z oferty	9,2%	6,1%	7,6%
Nie. W ogóle nie byłem/am w tym czasie we Wrocławiu	73,9%	81,2%	77,6%
Ogółem	100%	100%	100%
	n=490	n=510	n=1000

Tabela 1. Uczestnictwo przyjezdnych w wydarzeniach kulturalnych w Wrocławiu w 2016 roku a wiedza o ESK Wrocław 2016

5.2.

Zaangażowanie sektora prywatnego

Wybrani najwięksi sponsorzy i partnerzy ESK Wrocław 2016 w latach 2014–2017:

- KGHM Polska Miedź S.A.
- Credit Suisse Poland Sp. z o.o.
- Credit Suisse Securities (Europe) Ltd.
- Zespół Elektrociepłowni Wrocławskich Kogeneracja S.A., EDF Polska S.A.
- Tauron Polska Energia S.A.
- Fortum Power and Heat Polska Sp. z o.o.
- Duda-Cars S.A.
- Philips
- Mirosław Wróbel Sp. z o.o.
- Telewizja Polska S.A.
- Archicom Holding Sp. z o.o.
- Dom Development S.A.
- Korbank S.A.
- Frączak Sp. z o.o.
- Whitney Adams
- Janeba Time
- WPT NOWA7
- Fundacja na rzecz wspierania kultury alternatywnej
- Herbapol S.A.
- Leroy Merlin Polska Sp. z o.o.
- Radio Taxi Expres
- Onet S.A.
- STOART
- Grupa Wirtualna Polska S.A.
- Nestle Polska S.A.
- PKO Bank Polski

5.3.

Zarządzanie projektem ESK Wrocław 2016

Biuro organizacyjne

Decyzją Rady Miasta w lipcu 2012 roku z połączenia Wrocław 2016 – komórki odpowiedzialnej za przygotowanie aplikacji konkursowej oraz Centrum Sztuki IMPART – szanowanej instytucji impresaryjnej z zapleczem producenckim, powołana została nowa instytucja kultury Gminy Wrocław pn. Biuro Festiwalowe IMPART 2016.

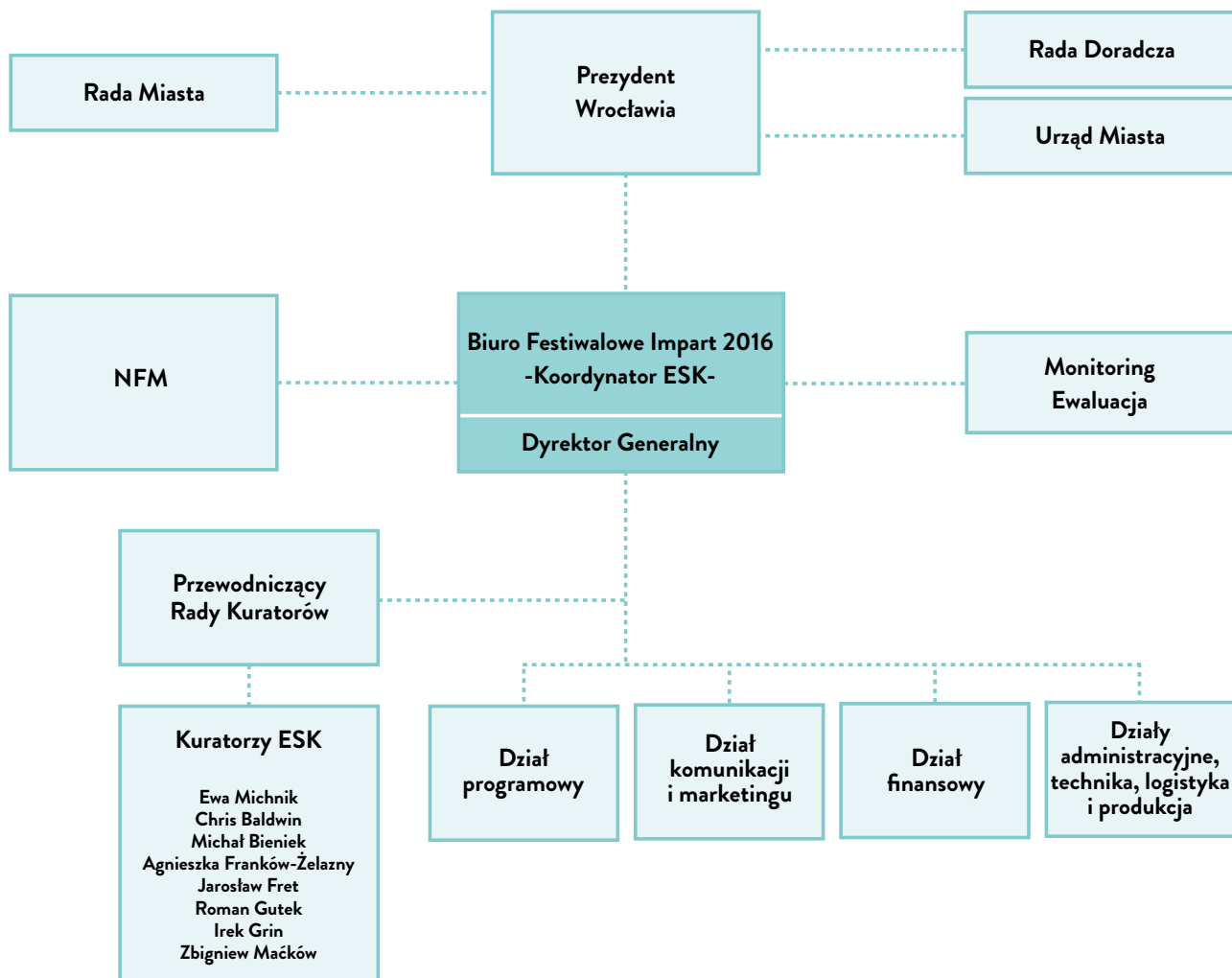
- Jej głównymi zadaniami od tej pory stało się przygotowanie i koordynacja procesu realizacji Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016.
- W strukturze biura miejsce znaleźli Kuratorzy ESK odpowiedzialni za program artystyczny projektu i współpracujący z nimi Dział programowy koordynujący [1] proces realizacji programu, [2] działania międzynarodowe (współpraca z Japonią, Instytutami Polskimi na świecie itp.), [3] aktywności dolnośląskie (Otwarta Grupa Robocza, Kultura Małych i Średnich Miast) i [4] ogólnopolskie (Koalicja Miast), [5] nadzorujący i realizujący takie programy jak m.in. Program Rezydencji Artystycznych A-i-R Wro, Miasto Przyszłości / Laboratorium Wrocław, mikroGRANTY ESK 2016.
- Biuro tworzyło kampanie promocyjno-marketingowe, dysponowało logo ESK.
- Zarządzało środkami finansowymi pochodzącymi z gminy Wrocław oraz prowadziło wszystkie najważniejsze umowy sponsorskie.

- Przez kilka lat przygotowywało wraz z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego uchwalony w połowie 2015 roku przez Radę Ministrów Polskiego Rządu „Program Wieloletni Europejska Stolica Kultury Wrocław 2016”, który regulował przekazanie na realizację zadania środków publicznych (później za ich dystrybucję odpowiadało Narodowe Forum Muzyki – instytucja współprowadzona przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego).

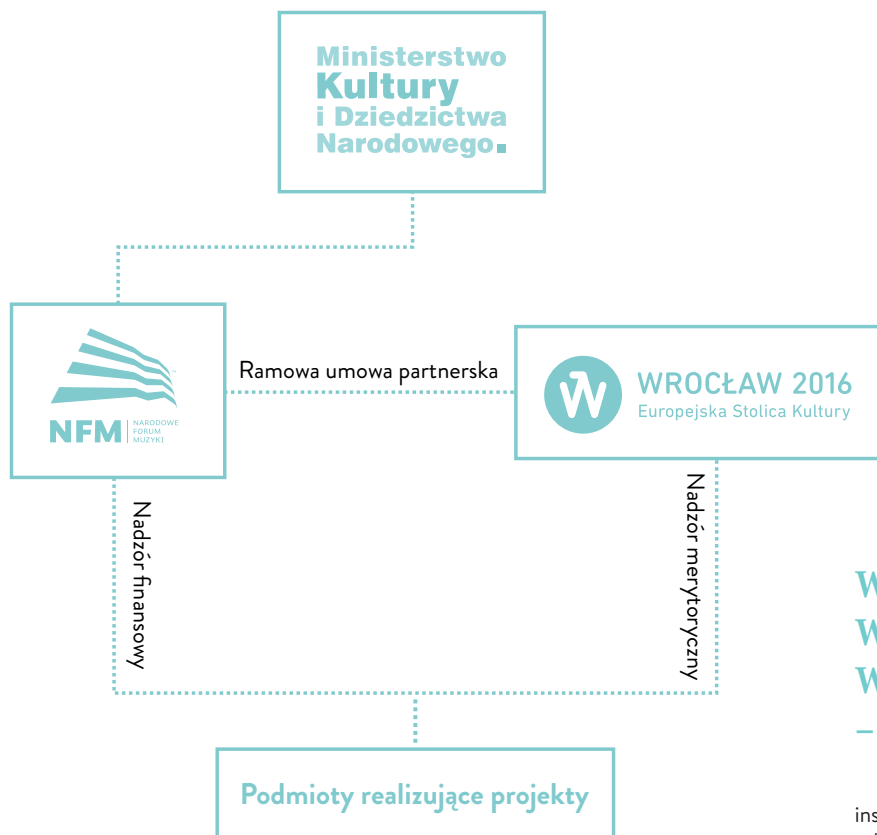
Warto podkreślić, że biuro od początku istnienia miało autonomię działań programowych i mogło liczyć na pełne poparcie władz miejskich na wszystkich szczeblach. Zaufanie Prezydenta Wrocławia Rafała Dutkiewicza gwarantowało stabilne funkcjonowanie biura w strukturze miasta. Od początku do końca Dyrektorem Generalnym (CEO) instytucji był Krzysztof Maj.

Rada Doradcza

Działania biura i program opiniowała powołana przez Prezydenta Wrocławia Rada Programowa, w której skład wchodził: senator Jarosław Obremski (przewodniczący), Krzysztof Zanussi, Jarosław Szoda, Jarosław Broda, Grzegorz Roman, Aleksander Gleichgewicht, Igor Wójcik, Agnieszka Wolny-Hamkało, Dorota Jarodzka-Śródka, profesor Stanisław Bereś, Lilla Jaroń i Dariusz Kowalczyk – ludzie kultury, reprezentujący miasto, region i zasłużeni na arenie ogólnopolskiej.

Struktura Biura Festiwalowego IMPART 2016

Wdrożenie Programu Wieloletniego ESK Wrocław 2016 – przepływy finansowe

Najważniejszymi podmiotami w układzie instytucjonalnym PW ESF 2016 byli minister odpowiedzialny za sprawę kultury i ochronę dziedzictwa narodowego, realizujący Uchwałę Rady Ministrów, Narodowe Forum Muzyki oraz Biuro Festiwalowe IMPART 2016. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego udzielił dotacji, zaś Narodowe Forum Muzyki, jako beneficjent, organizował lub współorganizował projekty będące przedmiotem finansowania PW ESF 2016, które opracowane zostały w strukturze BFI 2016. Współpraca między Biurem Festiwalowym IMPART 2016 a Narodowym Forum Muzyki została uregulowana ramową umową partnerską. NFM administrowało procesem realizacji projektów, przepływów i prawidłowego wydatkowania środków PW ESF 2016 oraz raportowania do MKiDN.

Pracownicy i współpracownicy biura w 2016 r.

Dyrektorzy biura

Krzysztof Maj
Dyrektor Generalny

Olga Nowakowska
Zastępczyni Dyrektora
ds. finansowych i administracyjnych

W trakcie aplikowania o tytuł dyrektorem Wrocław 2016 był profesor Adam Chmielewski, po decyzji o wygranej Wrocławia nad programem pracował Dyrektor Artystyczny Krzysztof Czyżewski, a oddział biura w Warszawie w 2015 roku prowadził Zastępca Dyrektora Jacek Weksler.

Kuratorzy programu artystycznego

Michał Bieniek
sztuki wizualne

Jarosław Fret
teatr (Przewodniczący
Rady Kuratorów)

Agnieszka Franków-Żelazny
muzyka

Chris Baldwin
performance

Roman Gutek
film

Zbigniew Maćków
architektura

Irek Grin
literatura i czytelnictwo

Ewa Michnik
opera

Dział programowy

Dominika Kawalerowicz
kierowniczka działu

Katarzyna Młyńczak-Sachs
relacje międzynarodowe

Zespół projektów regionalnych

Marek Sztark
relacje z Dolnym Śląskiem

Tomasz Grabiński
koordynator projektów

Karolina Koguciuk
koordynatorka projektów

Zespół Programu Rezydencji Artystycznych A-i-R Wro

Berenika Nikodemka
koordynatorka

Krzysztof Bielaszka
koordynator

Anka Bieliz
koordynatorka rezydencji
na Dolnym Śląsku

Stanisław Abramik
komunikacja i promocja

Justyna Głuszenkow
produkcja

Barbara Wińska
administracja

Zespół projektów literackich

Katarzyna Janusik
koordynatorka prac zespołu
i projektów

Paulina Maloy
administracja

Marta Kiewel
koordynatorka projektów

Zbyszko Fingas
koordynator projektów

Rozalia Radecka
koordynatorka projektów
wydawniczych

Anna Wanik
koordynatorka projektów

Anna Zymunt
komunikacja

Jakub Biela
komunikacja

Ada Tabisz
komunikacja

Magdalena Brumirska-Zielińska
koordynatorka Wrocławskiego
Programu Wydawniczego

Zespół programu mikroGRANTY ESK 2016

Natalia Mutor
koordynatorka projektów

Anna Pasternak
koordynatorka projektów

Martyna Gach
koordynatorka projektów

Marta Kępa
koordynatorka projektów

Zespół ds. performance

Joanna Margolt
główna producentka
Przebudzenia, Flow, Nieba

Anna Pytlok
główna producentka Mostów

Jacek Warzyński
główny producent techniczny

Maria Sadowska
asystentka kuratora

Joanna Michalska
koordynatorka projektów

Karolina Marciniak
koordynatorka projektów

Karolina Gonera
koordynatorka projektów

Michał Remiszewski
produkcja

Marcin Psiuch
zabezpieczenie imprez masowych

Mykola Babayan
współpracownik

Wojciech Igielski
producent techniczny

Zofia Dowjat
koordynatorka i animatorka

Piotr Łukaszczyk
asystent reżysera

Kamil Przyboś
asystent reżysera

Paweł Romańczuk
kompozytor

Alan Urbanek
dyrygent i aranżer muzyki

Marcin Warzyński
producent techniczny

Piotr Głąb
producent techniczny

Ewa Siwek
koordynacja projektów
i administracja

Robert Wnukowski
wsparcie produkcyjne

Zespół programu Miasto Przyszłości / Laboratorium Wrocław

Edwin Bendyk
kurator programu

Anna Wyganowska-Błażejewska
główna koordynatorka

Kuba Żary
komunikacja

Magdalena Klich
koordynatorka projektów

Łukasz Medeksza
koordynator Foresightu Społecznego
Wrocław 2036/2056

Kamila Kamińska
koordynatorka procesu
uspołecznienia foresightu

Michał Frycz
zastępca koordynatora foresightu

Artur Lysoń
współpracownik

Tomasz Kasprzak
współpracownik

Michał Ulidis
współpracownik

Paweł Pawiński
współpracownik

Patrycja Kochanek
produkcja

Jolanta Kludacz

administracja

Alicja Kania

social media

Za współpracę dziękujemy
Maurycemu Graszewiczowi.

Zespół ds. sztuk wizualnych

Małgorzata Sobolewska

koordynatorka prac zespołu
i projektów

Katarzyna Zielińska

koordynatorka projektów

Krzysztof Kucharczyk

koordynator projektów

Anna Kudarewska

koordynatorka projektów

Agata Polak

koordynatorka projektów

Natalia Romaszkan

koordynatorka programu
Wrocław-wejście od podwórza

Maciej Tymorek

koordynator projektów
Wrocław-wejście od podwórza

Bartosz Zubik

koordynator projektów
Wrocław-wejście od podwórza

Kaja Górską

współpracowniczką
Wrocław-wejście od podwórza

Damian Kalita

współpracownik
Wrocław-wejście od podwórza

Kamila Wolszczak

współpracowniczką
Wrocław-wejście od podwórza

Krzysztof Bryła

współpracownik
Wrocław-wejście od podwórza

Jacek Sterczewski

współpracownik
Wrocław-wejście od podwórza

Jakub Zarzycki

współpracownik
Wrocław-wejście od podwórza

Marta Konieczna

koordynatorka projektów i admini-
stracji

Ewa Służyńska

koordynatorka projektów

Kamila Wróbel

koordynatorka projektów

Anna Żmuda

administracja

Zespół programu Wrocław-Lwów

Rafał Koziński

koordynator Miesiąca Lwowskiego

Maria Artemiuk-Kozińska

koordynatorka projektów

Olga Chrebor

kommunikacja i promocja

Agata Sakowicz

współpraca

Sabina Boukourbane

współpraca

Zespół programu Koalicja Miast dla Kultury

Rafał Koziński

Człowiek miasto

Paulina Dufnat

koordynatorka projektów

Romana Roszak

koordynatorka projektów

Beata Ratuszniak

wsparcie promocyjne

Zespół Barbary

Marek Gluźniński

koordynator projektów

Joanna Męczyńska

koordynatorka projektów

Współpracownicy

Małgorzata Zdebel

asystentka kuratora ds. architektury

Jarosław Irzyk

asystent kuratora ds. muzyki

Dominika Luźniak

asystentka kuratora ds. filmu

Katarzyna Parchimowicz

koordynatorka projektów

Agnieszka Marcinowska

guest service

Radosław Grygoruk

koordynator Weekendu Otwarcia

Marzena Horyza

koordynatorka Weekendu Otwarcia

Małgorzata Staniewicz

Domek Miedziorytnika

Marek Staniewicz

Domek Miedziorytnika

Karolina Woźniak

współpracowniczką

Edyta Ruszkiewicz

Parki ESK

Beata Nawrotkiewicz

Parki ESK

Dział produkcji

Michał Pryszczewski

kierownik działu

Barbara Perczyńska

produkcja

Agnieszka Perlik

produkcja

Urszula Orłowska

produkcja

Wioletta Kanczewska

produkcja

Wojciech Cencner

produkcja

Alicja Dolata

produkcja

Agnieszka Krasnowska

produkcja

Ewa Urban

obsługa widowni

Dział techniczny

Dariusz Kosiarski

kierownik działu

Piotr Syty

technika w Barbarze

Adam Bąkowski

asystent kuratora ds. muzyki

Maciej Buczek

operator dźwięku

Maciej Jakimiuk

operator dźwięku

Stanisław Cieślak

konserwator

Daniel Gołębiowicz

maszynista, montażysta

Grzegorz Górnicki

operator światła

Wojciech Maniewski

operator światła

Marcin Smiatek

operator światła

Małgorzata Chorostkowska

pracownik gospodarczy

Urszula Izdebska

pracownik gospodarczy

Ewa Jabłońska

pracownik gospodarczy

Magdalena Marciniak

pracownik gospodarczy

Jadwiga Stępień

pracownik gospodarczy

Wojciech Świąder

specjalista ds. bezpieczeństwa

Międzynarodowy Festiwal Dialog-Wrocław

Krystyna Meissner

Dyrektor

Grzegorz Grzesiczak

Sekretarz

Dział komunikacji i marketingu

Jakub Mazur

pełnomocnik ds. komunikacji
i marketingu

Magda Kotowska

koordynatorka ds. komunikacji
i promocji

Arkadiusz Förster

rzecznik prasowy

Grzegorz Maryniec

strona internetowa

Jarosław Wojcieszek

dystrybucja, druki i branding

Jacek Antczak

wydawnictwa wewnętrzne

Tomasz Kudła

social media

Adrian Augustyniak

infopunkt

Bartosz Mokrzycki
instagram

Marta Niemczyńska
infopunkt

Marta Kochanowicz
infopunkt

Monika Ratajczak
infopunkt

Magda Babiszewska
media zagraniczne

Kajetan Buturlak
biuro prasowe

Daria Kubasiewicz
biuro prasowe Impart

Anna Dmochowska
marketing

Beata Jaworska
marketing

Hannna Sarnowska
marketing

Igor Waniurski
marketing

Lorena Lujambio
grafika

Izabela Norek
social media

Barbara Pigoń
wydawnictwa wewnętrzne

Renata Przywara
infopunkt/media
zagraniczne

Oliwia Papatanasis
social media /strona internetowa

Sylwia Kogut
social media

Maciej Kuczyński
biuro prasowe

Rita Bandyga
infopunkt

Artur Kusaj
dział wydawniczy

Monika Poddubik
współpracowniczka

Amaia Achucarro Gani
współpracowniczka

Ewa Mikusek
grafika

Mira Larysz
grafika

Marta Preciszewska
grafika

Grzegorz Bolibok
grafika

Wioletta Samborska
kierowniczka do 2015

Marcin Jasiński
kierownik do 2015

Dział logistyki

Bartosz Bagiński
kierownik działu

Patrycja Bieszczot
logistyka

Karolina Nowak
logistyka

Agata Dominik
logistyka

Anna Pazdej
dystrybucja

Paweł Szpakowski
zaopatrzenie i magazyn

Adrian Holecki
zaopatrzenie i magazyn

Wolontariat

Aleksandra Stachura

Kamila Januszko

Alicja Sośnicka

Zespół radców prawnych

Mec. Tomasz Dunikowski

Mec. Patrycja de la Rosa Jimenez

Mec. Wioletta Dyl

Mec. Katarzyna Puś-Kotlarek

Sekretariaty

Aleksandra Fronczek
Ruska 46

Karolina Głowiak
Barbara

Patrycja Karkut
Komuny Paryskiej

Ewelina Turczyn-Zbądzka
Komuny Paryskiej

Dział administracji i organizacji pracy

Marcin Jędrzejczak
asystent dyrektora

Magdalena Szymańska
kierowniczka do 2014

Elżbieta Kujawska
zamówienia publiczne

Joanna Kowalska
zamówienia publiczne

Michał Grudziński
sponsoring

Piotr Korzeniowski
sponsoring

Anna Bandurowska
controlling

Renata Smoleń
controlling

Małgorzata Groch
controlling

Malwina Szymanek
współpracowniczka controllingu

Izabela Kowalska-Piątka
kierownik działu organizacji pracy

Piotr Stasiak
współpracownik

Grażyna Majek
środki trwałe

Dział finansowo-księgowy

Monika Kozłowska
główna Księgową

Dorota Łatanik
księgowość

Agnieszka Perczyńska
kasa

Anna Kulik
księgowość

Gabriela Kociszewska
księgowość

Darwin Tamborski
księgowość

Jolanta Pińkowska
księgowość

Małgorzata Sułkowska
księgowość

Justyna Wojdyła
księgowość

Estera Barrek
pomoc księgową

Agnieszka Łach
księgowość

Rafał Szumega
księgowość

Katarzyna Leśna
pomoc księgową

Katarzyna Syta
pomoc księgową

Dział kadr, płac, BHP i archiwum

Wiesława Korytkowska
kadry

Katarzyna Cieślik
kadry

Alicja Czekaj
kadry

Jolanta Popińska
archiwum

Michalina Drozdowska
BHP

5.4.

ESK Wrocław 2016 w liczbach

425 zrealizowanych projektów, w tym w poszczególnych dziedzinach:

13 architektura

29 film

37 literatura

65 muzyka

50 teatr

54 sztuki wizualne

4 performance

1 opera

55 wszystkich zrealizowanych wystaw w ramach projektów

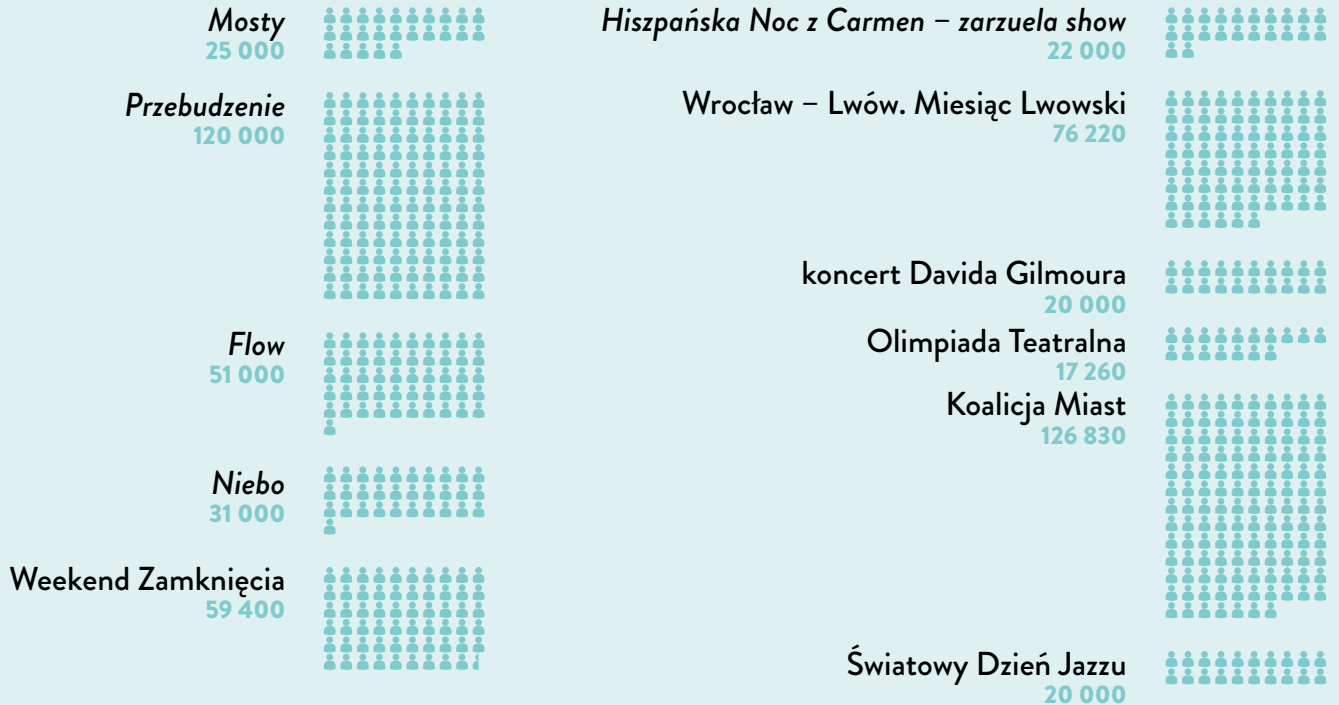
2000 dużych wydarzeń, ok. **4500** w sumie

LICZBA UCZESTNIKÓW
WYDARZEŃ ESK:

5 200 000

 - 1000

100

prezentacji ESK za granicą (od Japonii, przez Ukrainę, po Hiszpanię)

7 000

organizacji i indywidualnych artystów,
którzy otrzymali bezpośrednie wsparcie w ramach projektu

170 000

osób zaangażowanych w projekty ESK

200

pracowników biura ESK w 2016 roku

2000

wolontariuszy ESK

105

artystów i menadżerów rezydentów w 2016 roku

5.5. Budżet

Przychody do budżetu:

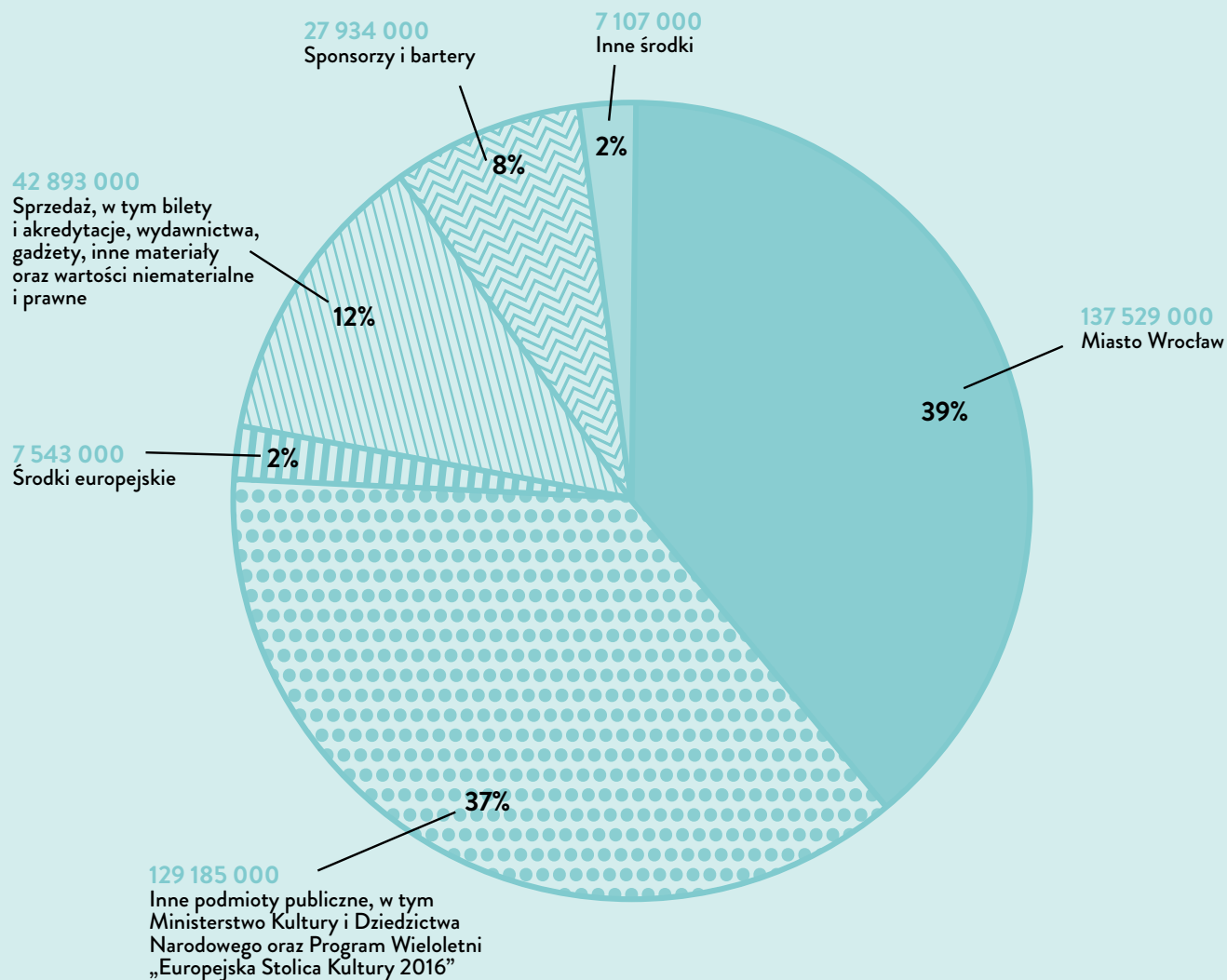
Miasto Wrocław, jako beneficjent tytułu ESK, podjęło szereg zasadniczych działań w celu realizacji założonego programu merytorycznego Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016. Na przestrzeni lat 2011-2016 Biuro Festiwalowe IMPART 2016 oraz podmioty realizujące lub współrealizujące program ESK Wrocław 2016 pozyskały następujące źródła finansowania:

1. **Miasto Wrocław** – 137 529 000 zł
2. **inne podmioty publiczne**, w tym środki pochodzące z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Programu Wieloletniego „Europejska Stolica Kultury 2016” – 129 185 000 zł
3. **środki europejskie** – 7 543 000 zł
4. **sprzedaż**, w tym biletów i akredytacji, wydawnictw, gadżetów, innych materiałów oraz wartości niematerialnych i prawnych – 42 893 000 zł
5. **sponsorzy i bartery** – 27 934 000 zł
6. **inne środki** – 7 107 000 zł

Poniższa tabela przedstawia poszczególne źródła finansowania wraz z uwzględnieniem poziomu udziału procentowego w całości budżetu ESK Wrocław 2016.

Źródła finansowania	przychód w latach 2011-2016 (w PLN)	udział procentowy
Miasto Wrocław	137 529 000	39%
Inne podmioty publiczne, w tym Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Program Wieloletni „Europejska Stolica Kultury 2016”	129 185 000	37%
Środki europejskie	7 543 000	2%
Sprzedaż, w tym bilety i akredytacje, wydawnictwa, gadżety, inne materiały oraz wartości niematerialne i prawne	42 893 000	12%
Sponsorzy i bartery	27 934 000	8%
Inne środki	7 107 000	2%

Całościowy budżet ESK Wrocław 2016 w latach 2011 - 2016 (kwoty w PLN)

Rodzaje kosztów:

→ OPEX

Wyżej wskazane środki finansowe zostały przeznaczone na pokrycie wyłącznie kosztów z kategorii OPEX (ang. *operating expenditures*), tzw. miękkich, bez uwzględnienia kosztów infrastrukturalnych. Wśród nich znajdują się następujące pozycje:

1. **Koszty związane z realizacją programu ESK Wrocław 2016** – 163 908 000 zł
2. **Promocja i marketing** – 55 814 000 zł
3. **Koszty osobowe** – 29 906 000 zł
4. **Koszty administracyjne** – 81 178 000 zł
5. **Inne koszty** – 14 765 000 zł
6. **Bartery** – 6 620 000 zł

Poniższa tabela przedstawia strukturę wydatków OPEX wraz z uwzględnieniem poziomu udziału procentowanego w budżecie ESK Wrocław 2016:

→ CAPEX

Osobną kategorię wydatków związanych z realizacją aplikacji „Wrocław – Europejska

Stolica Kultury 2016” stanowią wydatki z kategorii kosztów infrastrukturalnych CAPEX (ang. *capital expenditures*), będące elementem długofalowej polityki inwestycyjnej Miasta Wrocławia.

Inwestycje zrealizowane w ramach idei „odzyskanych przestrzeni dla piękna” oraz „nowych przestrzeni dla piękna” zostały opisane w tej publikacji, w rozdziale 3.3 a wybrane ich koszty to:

- **Narodowe Forum Muzyki**
500 000 000 zł
- **Muzeum Teatru**
10 000 000 zł
- **Teatr Muzyczny Capitol**
145 000 000 zł
- **Centrum Kulturalno-Biblioteczne FAMA** 10 000 000 zł
- **Barbara**
6 000 000 zł
- **Wrocławski Klub Formaty**
6 000 000 zł
- **Muzeum Współczesne Wrocław (adaptacja)**
5 000 000 zł
- **Centrum Historii Zajezdnia**
33 000 000 zł

→ Strategia sponsoringowa:

Przyjęta strategia sponsoringowa opierała się na przygotowanym przez BFI 2016 własnym, autorskim *Przewodniku biznesowym ESK na rzecz zrównoważonego rozwoju*, którego tytuł miał odpowiadać zarówno na potrzeby sektora biznesowego, jak i uniknąć powiązania ze ścisłym językiem sponsoringowym. Bazował on na innowacyjnym podejściu do partnerstwa z biznesem poprzez możliwość dokonania przez partnera wyboru sposobu zaangażowania się w projekty o charakterze artystycznym, edukacyjnym, kulturalnym czy społecznym, a także na poziomie lokalnym, regionalnym, ogólnopolskim lub międzynarodowym.

Strategia pozyskiwania sponsorów opierała się na dwóch sposobach:

1. „**czerwona trasa**” – oznaczająca zaangażowanie finansowe to pomysł poszukiwania partnerów poprzez działania bezpośrednie związane z pozyskaniem środków finansowych gotówkowych czy barterowych, jak również partnerstwa logistycznego czy technologicznego,

2. „**niebieska trasa**” – oznaczająca zaangażowanie pozafinansowe, polegające m.in. na budowaniu strategii rozpoznawania marki w sektorze przedsiębiorstw poprzez tworzenie relacji bezpośrednich z pracownikami partnera.

Nasz przewodnik został przedstawiony Stowarzyszeniu Liderów Usług Biznesowych w Polsce (ABSL) i uznano go za innowacyjny w obszarze sponsoringu światowego (szczególnie pomysły New in the Town, Corporate Cultural Responsibility i CEO`s Jazz Club).

Rodzaje kosztów	wydatki w latach 2011-2016 (w PLN)	udział procentowy
Program merytoryczny	163 908 000	47%
Promocja i marketing	55 814 000	16%
Koszty osobowe	29 906 000	8%
Koszty administracyjne	81 178 000	23%
Inne koszty	14 765 000	4%
Bartery	6 620 000	2%

Lista projektów ESK Wrocław 2016

(ze względu na dynamikę
programu zapewne niepełna)

- 1000 lat muzyki we Wrocławiu
3-majówka
48 Hour Film Project: Wrocław
7 cudów Dolnego Śląska
Adapter – Kino bez barier
Adresat nieznanym
AIM Wrocław 2016
Akademia Europejskiej Stolicy Kultury 2016
Akademia Liderów Kultury
Akademia Teatru Alternatywnego
Akupunktura miasta
Alchemia światła
American Film Festival
Archi_movie
Architektura Wrocławia w XX wieku
Arcydzieła Malarstwa Europejskiego. Kolekcja Wagenera
Art Meetings 2016
Art of Improvisation Creative Festival
Art Bus
Art'n'Scroll
Asymmetry Festival
AutoBook - Literacki Pitstop
Avant Art
Barbara – infopunkt, kawiarnia, przestrzeń dla kultury
BASK – Otwarta Pracownia Kultury Baskijskiej
Bibliopolis. Miasto Biblioteka
Biblioteka Nowa
Bibliotheca Rudolphina
- Biennale Młodej Sztuki Europejskiej – Jeune Creation Europeenne
Bike Days Festiwal Filmów Rowerowych
blind.wiki
BodyConstitution
Book Aid. Światowy Hymn Książki
Brave Festival – Przeciw Wypędzeniom z Kultury
Brave Kids
Breaking Muse – Wrocław2016TV
Bruno Schulz. Festiwal
CampTogether Wrocław
Capital of Rock
Carnaval Cubano
Central European Jamboree – Złot Skautów Europy Środkowej
Chillida: a poetry about the space and the human events
Chodzące laboratorium-bazar
Chór Komentujących Wrocławian
CS Konkurs Młodej Polskiej Sztuki Współczesnej
Culinary Connection San Sebastian – Wrocław 2016
Cyber Akademia
Czechosłowacka Nowa Fala
Człowiek z kamerą
Czytanie miasta
Czytanie w ciemnościach
Dispossession – wystawa w ramach 56-go Biennale w Wenecji
DoFA'16 Dolnośląski Festiwal Architektury
- dolnoslaskosc.pl
Dolnośląska Platforma ESK+
Domek Miedziorytnika
Droga ku nowoczesności.
Osiedla Werkbundu 1927-1932
Drzewo z Fukushimy
Duże A Przestrzeń dla piękna: Natura – Społeczność – Architektura
Dzikie pola. Historia awangardowego Wrocławia
Eduardo Chillida. Brzmienia
Edukacja Kulturalna Przeciw Wykluczeniom: Słoneczna szkoła sztuki- pokazy finałowe
Edukacja Przeciw Wykluczeniom
Ekλεκtik Session 2016
Ethno Jazz Festival
Eurokonferencja
Europa na widelcu
European Eyes on Japan
European Theatre Perspectives
Europejska Konferencja Jazzowa
Europejska Noc Literatury we Wrocławiu
Europejska Studencka Orkiestra Symfoniczna
Europejski Tydzień Mobilności 2016 we Wrocławiu - happening na trawie "poczuj zmysły"
Europejskie Forum Muzyki
Europejskie Forum Muzykoterapeutów. 45 lat Wrocławskiej Muzykoterapii w centrum Europy
Europejskie Nagrody Filmowe
- Ewa Ciepelewska. Kobiety ze zwierzętami na tle roślin
Fałdy
Festiwal CYRKULACJE
Festiwal Edukacyjny IPN
Festiwal Japońskich Sztuk Walki NAMI Budo Matsuri 2016
Festiwal Jazz nad Odrą
Festiwal Kino Dzieci
Festiwal Literacko-Artystyczny preTEXTY
Festiwal Literatury dla Dzieci
Festiwal Shogi 2016
Flow
Forum ESK
Forum Musicum
Forum Pisarskie Dzieci i Młodzieży
Gala wręczenia Nagrody im. Janusza A. Zajdla
Gala wręczenia nagrody Pióro Fredry za Najlepszą Książkę Roku
Gala wręczenia Nagrody Wielkiego Kalibru
Gala wręczenia Wrocławskiej Nagrody Poetyckiej SILESIIUS
Galeria Dworzec Główny
Galeriowiec
Gazeta Pisarzy
GET THE CAT. Grafiki Eugeniusza Geta-Stankiewicza
Głos wykluczonych
Goethe Institute Pop-Up Pavillon
Görlitzer ART
Hiszpańska noc z Carmen

– zarzuela show	Komiksofon	Kultura od podszewki	Miasto Przyszłości / Laboratorium Wrocław
I Festiwal Festiwalu	Koncert chórów japońskich we współpracy z EU-Japan Fest	Kultura ponad granicami	Miesiąc Spotkań Autorskich
Komedia Roku	Koncert Davida Gillmoura i Leszka Możdżera	Lato w Synagodze pod Białym Bocianem	Międzynarodowa Konferencja Naukowa. Muzyka, Plastyka, Teatr w edukacji artystycznej dzieci i młodzieży
II NieKongres Animatorów Kultury	Koncert Ennio Morricone	Leo Festiwal	Międzynarodowa Trybuna Kompozytorów
Ikony literatury	Koncert Kantorów	Letnia Rezydencja Kolekcja Marxa we Wrocławiu	Międzynarodowe Spotkania Szkół Teatralnych Wydziałów Lalkarskich
In Between Festivals	Koncert Lecha Janerki	Lille meets Wrocław	Międzynarodowy Festiwal Ambientalny
Instalacje	Koncert symfoniczny utworów Michała Lorenca	Literacka Nagroda Europy Środkowej ANGELUS	Międzynarodowy Festiwal Klarnetowy
Inter>Camerata w Europejskiej Stolicy Kultury	Koncert Zbigniewa Preisnera "Dokąd"	Literacki Budżet Obywatelski	Międzynarodowy Festiwal Kryminatu Wrocław
Inwazja	Konferencja European Festivals Association	Luneta	Międzynarodowy Festiwal Opowiadania
Jazztopad	Konferencja Pearle - Live Performance Europe	Lwów 24 czerwca 1937. Miasto, architektura, modernizm	Międzynarodowy Festiwal Poezji SILESIS
JCE Biennale Młodej Sztuki Europejskiej	Kongres Społeczny ESK Wrocław 2016	Made in Europe. 25 lat nagrody Unii Europejskiej w dziedzinie architektury współczesnej – Mies van der Rohe Award	Międzynarodowy Festiwal Ruchu Rusza Festiwal
Jestem Europejczykiem – rola Parlamentu Europejskiego w moim życiu	Konkurs im. Eugeniusza Gepperta	Making Tomorrow's Theatre	Międzynarodowy Festiwal Teatralny Dialog-Wrocław
Jestem sobą	Konkurs Powiększenie	Małe Instrumenty Samoróbka - warsztaty budowy eksperymentalnych instrumentów	Międzynarodowy Festiwal Teatrów dla Dzieci
Jidysz i Ladino	Konkursy Kompozytorskie	Marc Chagall i malarze europejskiej awangardy	Międzynarodowy Festiwal Wratislavia Cantans
Jiutamai – japoński taniec klasyczny	Konstruktywizm to problem, a nie estetyka. Zbigniew Geppert	Marc Chagall. "Raj i apokalipsa". Wystawa grafik ze zbiorów Muzeum Marca Chagalla w Witebsku	Międzynarodowy Kongres Naukowy we Wrocławiu Historia- Pamięć- Utopia
Kabaretowy Międzynarodowy Festiwal WROCEK	Kościół: piękno i kicz	Medytacja i ekspresja	Międzynarodowy Mural Ceramiczny: Spotkajmy się – Wrocław 2016
Kadry Wrocławia	Krystyna Cybińska, Zbigniew Horbowy, Ludwik Kiczura. Pomiędzy Bielą a Czernią.	Melting Pot Made in Wrocław	Międzynarodowy Przegląd Animacji Dziecięcej Halo-Echo
Kalejdoskop Kultur	Krzysztof Gierałtowski. Indywidualności polskie	Menu literackie	
Kardynał Kominek, nieznanym ojciec pojednania europejskiego	Książka na widelcu	Mercouri / Xenakis	
Kartoteka rozrzucona	Książka pozwoliła nam mieć dzieciństwo	MFF T-Mobile Nowe Horyzonty	
Kino baskijskie: trzy pokolenia reżyserów	Książniczka	Miasta w ruchu	
Kino Nowe Horyzonty	Kultura i prawa człowieka – wrocławskie komentarze	MIASTOmovie	
Kino plenerowe na Wyspie Słodowej	Kultura małych i średnich miast		
Kino Szaśiadów			
Kino Ukraińskie			
Koalicja Miast			

- Międzynarodowy Wrocławski Festiwal Chóralny Vratislavia Sacra '2015 i 2016
Mikrofestiwal
mikroGRANTY ESK 2016
Ministerium Kultury
Mistrzowie Kina Europejskiego: mistrzowskie lekcje kina
Młodzi Obywatele Kultury
MoKaPP: Mobilny Katalizator Przestrzeni Publicznej
Mosty
Musica Eletronica Nova
Musica Polonica Nova
Muzeum Marzeń
Muzyczne Spotkania Kultur
Muzyka Młodego Wrocławia
Muzyka uroczysta Weihemusik
Nagroda Unii Europejskiej w dziedzinie architektury współczesnej – Mies van der Rohe Award 2015
Niebo. Ceremonia zamknięcia obchodów ESK we Wrocławiu
Niedokończony dom, przemieszczający się ludzie, ruchome granice
Niemcy nie przyszli
- Niepubliczne strategie ratowania zabytków Dolnego Śląska
Nowe Kino Francuskie
Nuty w przestrzeni
Ogólnopolski Konwent Miłośników Fantastyki Polcon
Ogólnopolski Złot Członków Dyskusyjnych Klubów Książki
- Olga Tokarczuk w świecie
Olimpiada Kreatywności
Olimpiada Teatralna
One Love Sound Fest
Opera filmowa: River of Fundament
Opera filmowa: Zagubiona Autostrada
Opera matematyczna - paradoksalny rozkład sfery
Organostrada
Osiedle Europejskiej Stolicy Kultury Nowe Żerniki
Ostatni Żydzi z Breslau
OSTRALE weht ODER – Artyści z Drezna we Wrocławiu
Otwarcie Muzeum Pana Tadeusza i rozpoczęcie kadencji Wrocławia jako Światowej Stolicy Książki UNESCO
Palimpsest
Parki Europejskiej Stolicy Kultury
Pasaż
Patchwork. Twórczość Jadwigi Grabowskiej-Hawrylak
Pax et bonum per Musicam
People
Photography Never Dies. Historia i przyszłość fotograficznego medium
Pierwsze wykonanie światowego hymnu książki
Platforma Teatru Alternatywnego
Po burzy Szekspira
Po.rozumienie / über.einkomen / under.standing
Podwodny Wrocław
- Pojednanie / versöhnung in progress... Kościół katolicki i relacje polsko-niemieckie po 1945 r.
Polish Cinema for Beginners
Polish Theatre Perspectives: na przecięciu polskich i międzynarodowych kultur performatywnych
PolonicaHispanica
Pośpiewaj mi mamo, pośpiewaj mi tato
Północ i Południe – Wrocław miastem spotkań!
Pracownia Opowieści
Pracownia Poetycka Silesius
Practising Tradition in Performer Training: A Critical Approach. Międzynarodowa konferencja w ramach International Platform for Performer Training
Prawo do Kultury
Premiera „Wrocławskiej książki kucharskiej”
Program Edukacji Filmowej
Program Podyplomowej Samoformacji Aktorskiej
Program Rezydencji Artystycznych A-i-R Wro
Program translatorski
Program Wrocławskiego Teatru Pantomimy - Pantomima porusza
Przebudzenie. Ceremonia otwarcia obchodów ESK we Wrocławiu
Przed/Po. Architektura Wrocławia XX.XXI
Przegląd Nowego Teatru dla Dzieci
- Przegląd Piosenki Aktorskiej
Przegląd sztuki SURVIVAL '2015 i 2016
Przestrzenie dla piękna
Przyptyw. Młoda polska sztuka współczesna
Rakugo – japońska sztuka snucia opowieści
Regina Jonas – pierwsza kobieta-rabin wybrana w Berlinie w 1935
Retrospektywa Wojciecha Jerzego Hasa w San Sebastian
Rezolucje. Projektowanie zmian
Rezydencja Odin Teatret
Rezydencja Workcenter of Jerzy Grotowski and Thomas Richards
Rozczytana Aglomeracja
Scena Ulicy
Seria wydawnicza Europejskiej Stolicy Kultury
Shakespeare Lives in Film
Shodo – japońska sztuka kaligrafii
Silesia Art_Biennale. Festiwal Sztuki
Singing Europe
Słowa bez granic. Nagroda im. Ryszarda Kapuścińskiego za Reportaż Literacki – jury studentów Uniwersytetu Literackiego
SOFA – School of Film Agents
Spektakl historyczny Pióro z kapelusza
Spinacz. Wolne pomysły z Dolnego Śląska na rok 2016 i potem
Sprzątanie miasta. Przestrzeń Stanisław Dróżdź. Ścieżki tekstu

Stopień zależności	Trzecia strona niewinności.	Wrocław od świtu do zmierzchu	Wystawa stała polskiej sztuki
Stuk, stuk! Co to za sztuka?	Instalacje.	Wrocław w Międzynarodowej	współczesnej w Muzeum Sztuki
Książka	Tworzenie i rozwój publiczności	Sieci Miast Schronienia Pisarzy	Współczesnej, Oddziale Muzeum
Summer rental / letnia rezydencja	dla Wrocław 2016 (Audience	(ICORN)	Narodowego we Wrocławiu
Sylwester Wrocławski	Development)	Wrocław. Światowa Stolica	w Pawilonie Czterech Kopuł
Szkoło Około: Ceramika i szkło.	Twój Vincent	Książki w oczach dzieci	Wystawa Wędrowanie za...
Obszary sensualne	Tydzień Filmu Niemieckiego	Wrocławska Europa	Wystawy literackie
Szkoło Około: Play with Glass	Tydzień Kina Hiszpańskiego	Wrocławski Dom Literatury	Wystawy w Centrum Kultury
– European Glass Festival	Usiądź po polsku	Wrocławski Festiwal	i edukacji Żydowskiej
Sztuka Prześladowana. Heinrich	VII Międzynarodowy Turniej	Dobrego Piwa	w Synagodze Pod Białym
Tischler i jego wrocławskie	Dyrygentury Chóralnej	Wrocławski Festiwal Gitarowy	Bocianem
środowisko	"W stronę polifonii"	Guitar Masters	XIV Międzynarodowa
Sztuka szuka IQ. Artyści	VoicEncounters (Giving Voice)	Wrocławski Festiwal i Konkurs	Konferencja "Tradycje śląskiej
Wrocławia	Wacław Szpakowski (1883-1973).	Gitarowy Gitara+	kultury muzycznej"
Sztuka z wrocławskim aTESTem	Linie Rytmiczne	Wrocławski portal literacki	XV Wrocław Industrial Festival
Śpiewaj z nami w jidysz	Wallstrasse 13	Wrocławski Program Wydawniczy	XX Festiwal Muzyki Kameralnej
Świat bez wolności	Weekend Otwarcia Obchodów	Wrocławski strukturalizm	Wieczory w Arsenale. Wieczory
Światowa Stolica Książki	ESK Wrocław 2016	Wrocławskie debaty o kulturze	Narodów
UNESCO 2016	Weekend Zamknięcia Obchodów	Wrocławskie Morze Opowieści	Zapomniane Miasto
Światowe Dni Młodzieży	ESK Wrocław 2016	i Hemofilia	Zdzisław Nitka i konTEKSTy
– Dni w Diecezjach	White Festival / Festiwal Bieli	Wrocławskie Spotkania Teatrów	ekspresji
Światowy Dzień Jazzu	Wielkie gwiazdy w NFM	Jednego Aktora	Zrób sobie książkę
Tamborrada	Wielkie żarcie	Wrocławskie Targi Dobrych	Zwiedzajcie Piastowski Wrocław.
Targi Książki dla Dzieci	Więcej niż teatr – prezentacje,	Książek	Tadeusz Ciałowicz – projektant
i Młodzieży Dobre Strony	semestr warsztatów oraz	WROsound	totalny
Teatr poza teatr. Otwarty	seminarium praktyczne	Współpraca środowisk	Żywe Obrazy
Uniwersytet Poszukiwań.	Wim Wenders – retrospektywa	literackich i czytelniczych	
Teatr w podwórkach	filmów	Wrocławia i Lwowa	
Teraz Dizajn!	Witness / Action. Świadek /	Wtorki regionalne	
Thanks Jimi Festival	Działanie.	wtw://strefy_kontakt 2016	
The Child and The Book.	Wolontariat 2016	Wydarzenia kulturalne Wrocławia	
Literatura dziecięca i zabawa.	Wooded 2016	na plakacie 1945-2015	
Think Tank lab Triennale	Wrock for Freedom	Wykluczeni z kultury	
TIFF Festival	Wrocław – Lwów. Miesiąc lwowski	Wystawa Eco Expanded City	
TransDesign	Wrocław – wejście od podwórza	Wystawa fotografii Miliona	
Triennale Bonsai 2016	Wrocław i Kraków gośćmi	Greena	
	honorowymi Salon du Livre	Wystawa prac Jadwigi	
	w Paryżu	Mydlarskiej-Kowal	

PARTNERZY: Akademia Sztuk Sceniczych w Pradze • Agencja Artystyczna NONA Izabela Morawska-Torres • Agencja Rozwoju Aglomeracji Wrocławia • Akademia Muzyczna im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu • Akademia Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu • Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu • Akcja Miasto • Ambasada Francji w Polsce • Ambasada Izraela w Polsce • Ambasada Królestwa Niderlandów • Ambasada Wielkiej Brytanii w Polsce • Artystyczna Rada Dialog we Lwowie • Biuro Kultury Urzędu Miasta Lwowa • Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu • Biuro Projektu „Kino za Rogiem” • Biuro Promocji Urzędu Miejskiego Wrocławia • Biuro Współpracy z Zagranicą Urzędu Miejskiego Wrocławia • Breakthru Films • BWA Wrocław – Galerie Sztuki Współczesnej • Cafe Szafé • Centrum Kultury Zamek w Poznaniu • Centrum Kultury Zamek we Wrocławiu • Centrum Kultury AGORA • Centrum Kultury w Lublinie • Centrum Rozwoju Zawodowego „Krzywy Komin” • Centrum Sztuki WRO • Chorągiew Dolnośląska Związku Polskiego • Cięty Język • Convention Bureau Wrocław • Credit Suisse • Czeskie Centrum • Dolnośląska Biblioteka Publiczna im. Tadeusza Mikulskiego we Wrocławiu • Dolnośląska Okręgowa Izba Architektów RP • Europejska Stolica Kultury Koszyce 2013/Kosice Artist in Residence • Europejska Stolica Kultury Pilzno 2015 • Europejska Stolica Kultury Donostia San Sebastian 2016 • EU Japan Fest • Europa Cinemas • Europejska Akademia Filmowa • Europejska Fundacja Edukacji Filmowej • Europejski Festiwal Szkła • Europejskie Stowarzyszenie Narodowych Instytutów Kultury EUNIC • Festiwal Teatru Ulicznego • Festiwal TIFF i TIFF Center • Filmoteka Vasca • Filmplus Foundation • Forum Kraków • Fundacja All That Art! • Fundacja Atelier Si, Pb... • Fundacja ART TRANSPARENT • Fundacja Avant Art • Fundacja Bente Kahan • Fundacja Bęc Zmiana • Fundacja Czas Dzieci • Fundacja Dla Kultury Muzycznej Wrocławia WRATISLAVIA • Fundacja Dokument i Świat • Fundacja Doliny Pałaców i Ogrodów Kotliny Jeleniogórskiej • Fundacją Działalności Artystycznej „HERMETYCZNY GARAŻ” • Fundacja Eclectica • Fundacja For Performing and Visual arts • Fundacja h/2 • Fundacja IMPACT • Fundacja Kalejdoskop Kultur • Fundacja Jednostka Architektury • Fundacja Jutropera • Fundacja Jubilo • Fundacja Katarynka • Fundacja Kilo Kultury • Fundacja Maksymiliana Kolbego z Bonn • Fundacja Małe Instrumenty • Fundacja Miasto Literatury • Fundacja na Rzecz Kultury i Edukacji im. Tymoteusza Karpowicza • Fundacja Pax Et Bonum • Fundacja Pro FantasticA • Fundacja Proces Ciągły • Fundacja Promocji Sztuki „Transformator” • Fundacja Przestrzeń Filmowa • Fundacja Przyjaźni Polsko-Japońskiej NAMI • Fundacja Rusza Festiwal • Fundacja Sound Factory • Fundacja Spichlerz Kultury • Fundacja Świat Ma Sens • Fundacja Teatr NieTaki • Fundacja Teatr Bezdomny • Fundacja Transformator • Fundacja Utalentowani • Fundacja Wspierania Filozoficzno-Humanistycznych Działań Społecznych SOKRATES • Fundacja Spichlerz Kultury i Fundacja Zero Point • Fundacja Wspierania i Rozwoju Kreatywności • Fundacja Wersja i Grupa Warstwy • Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej • Fundacja ZUKUNFT Berlin • Galeria Entropia • HART – Hostel & Art • Ifa Instytut ds. Międzynarodowych Stosunków Kulturalnych • In Situ – Fundacja Sztuki Współczesnej • Instytucja Kultury Katowice-Miasto Ogrodów • Instituto Complutense de Ciencias Musicales Madrid • Instytut Adama Mickiewicza • Instytut Etxepare w San Sebastian • Instytut Cervantesa • Instytut Francuski • Instytut Goethego • Instytut im. Jerzego Grotowskiego • Instytut Książki • Instytut Kultury Miejskiej w Gdańsku • Instytut Muzyki i Tańca w Warszawie • Instytut Pamięci Narodowej • Instytut Polski w Paryżu • Instytut Polski w Madrycie • Instytuty Polskie w Europie • Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego w Warszawie • Juce • Kabaretowy Międzynarodowy Festiwal WROCEK • Kadry Wrocławia • Klinika Lalek • Klub Muzyki i Literatury • Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego • Komenda Główna Policji w Warszawie • Komenda Karpackiego Ośrodka Wsparcia Straży Granicznej • Komenda Wojewódzka Policji we Wrocławiu • Komiksofon • Konsulat Generalny Niemiec we Wrocławiu • Konsulat Generalny RP we Lwowie • Krakowskie Biuro Festiwalowe • Kreatywna Europa • Kunsthaus Dresden • Legnickie Centrum Kultury im. Henryka Karlińskiego • Lux in Oriente • Łódź Art Center • Miasta Partnerskie Wrocławia • Miasto Görlitz • Miejska Biblioteka Publiczna we Wrocławiu • Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacji we Wrocławiu • Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich • Międzynarodowa Sieć Miast Pisarzy Uchodźców ICORN • Międzynarodowa Federacja Sprzedawców Książek • Międzynarodowe Stowarzyszenie Wydawców • Międzynarodowe Targi Książki w Krakowie • MiserArt – strefa kultury w labiryncie wykluczenia • Młodzi Obywatele Kultury • Muzeum Architektury we Wrocławiu • Muzeum Chillida-Leku • Muzeum Europy w Brukseli • Muzeum Miejskie Wrocławia • Muzeum Narodowe we Wrocławiu • Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju • Muzeum Współczesne Wrocław • Muzyczna Akademia Muzyki i Tańca w Jeruzolimie • Narodowe Centrum Kultury • Narodowe Forum Muzyki • Nieformalna Otwarta Grupa Robocza ESK 2016 – Dolny Śląsk • Niemieckie Forum Kultury Europy Środkowej i Wschodniej • Odin Teatret • Odra Film • Orkiestra Reprezentacyjna Marynarki Wojennej w Gdyni • Orkiestra Reprezentacyjna Sił Powietrznych w Poznaniu • Orkiestra Reprezentacyjna Wojsk Lądowych we Wrocławiu • Orkiestra Wojskowa w Bytomiu • Ostrale • Centrum Sztuki Współczesnej • Ostrale Foundation • Ośrodek „Brama Grodzka - Teatr NN” • Ośrodek Pamięć i Przyszłość – Centrum Historii Zajezdnia • Ośrodek Działań Artystycznych Firlej • Ośrodek Kultury i Sztuki we Wrocławiu • Ośrodek Postaw Twórczych we Wrocławiu • Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna im. Ludwika Solskiego • Państwowe Pomaturalne Studium Kształcenia Animatorów Kultury i Bibliotekarzy we Wrocławiu • Park Wielokulturowy Stara Kopalnia w Wałbrzychu • Pécs Writers' Program • Polski Instytut Sztuki Filmowej • Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży • Polski Związek Niewidomych • Stephan Stroux – Europa Oculta • Stowarzyszenie Artystyczne Coolturałny Wrocław • Stowarzyszenie „Industrial Art” • Stowarzyszenie „Świat Nadziei” • Stowarzyszenie Architektów Polskich oddział Wrocław • Stowarzyszenie Dyrektorów Samorządowych Instytucji Kultury • Stowarzyszenie Eklektik na rzecz integracji

międzykulturowej i rozwoju środowisk artystycznych • Dolnośląskie Stowarzyszenie Kuratorów Sądowych FRONTIS • Stowarzyszenie Garaże Kultury • Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Aglomeracji Wrocławskiej • Stowarzyszenie Kameralny Chór Męski Cantilena • Stowarzyszenie Kulturalne Dzyga we Lwowie • Stowarzyszenie Kulturalno-Artystyczne „Rita Baum” • Stowarzyszenie Lokalnych Ośrodków Twórczych SLOT • Stowarzyszenie Kultury Teatralnej Pieśń Kozła • Stowarzyszenie Momentum • Stowarzyszenie MiastoHolizm ze Szczecina • Stowarzyszenie Na Rzecz Integracji Społecznej „Nasz Świat” • Stowarzyszenie Nowe Horyzonty • Stowarzyszenie Pisarzy Polskich • Stowarzyszenie Planeta Młodych • Stowarzyszenie Świat Nadziei • Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Kulturalnych Nasze Miasto Wrocław • Studio Miniatur Filmowych • Tauron Dystrybucja • TAPAC • Teatr Kana • Teatr Ad Spectatores • Teatr Biuro Podróży • Teatr Brama • Teatr im. Heleny Modrzejewskiej w Legnicy • Teatr Muzyczny Capitol • Teatr Pinokio z Łodzi • Teatr Polski we Wrocławiu • Think Tank lab Triennale • Towarzystwo Aktywnej Komunikacji • Towarzystwo Brata Alberta • Towarzystwo Inicjatyw Twórczych „e” • UNESCO (Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania • Nauki i Kultury) • Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu • Uniwersytet Wrocławski • Urząd Miejski we Wrocławiu • WENN ES SOWEIT • Wędrujące Forum Kultury Dolnego Śląska • Workcenter of Jerzy Grotowski and Thomas Richards • Wrocławscy Kameraliści Cantores Minores Wratislavienses • Wrocławska Fundacja Filmowa • Wrocławska Rewitalizacja Sp. z o.o. • RockLoud • Wrocławski Klub Formaty • Wrocławski Park Technologiczny • Wrocławski Teatr Lalek • Wrocławski Teatr Pantomimy im. Henryka Tomaszewskiego • Wrocławski Teatr Współczesny • Wrocławskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli • Wrocławskie Centrum Rozwoju Społecznego • Wrocławskie Centrum Twórczości Dziecka • Wrocławskie Promocje Dobrych Książek • Wrocławskie Przedsiębiorstwo Hala Ludowa Sp. z o.o. • Wrocławskie Towarzystwo Gitarowe • Wrocławski Teatr Komedia • WROSTJA • Wydawnictwo EMG • Wydział Kultury Urzędu Miejskiego we Wrocławiu • Wydział Kultury Miasta Lwowa • Wyższa Szkoła Muzyczna im. Karola Marii von Weber w Dreźnie • Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki • Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki • Zakład Narodowy im. Ossolińskich • Zrzeszenie Filharmonii Polskich

Partnerzy programu mikroGRANTY ESK 2016 od 2014 do 2016

GRUPY NIEFORMALNE: SitoOgrodnicy • Klub Realizatorów Filmowych • Na Księżu • ARISS w Salezie • Sandra i Witold • Joginki Śmiechu • Enklawa Rytmu • PAKT • WroKro • Grupa Okamgnienie • Razem dla Sępolna • A + A • Wspólnota Mieszkaniowa Dąbrowskiego 32-36A we Wrocławiu • ład • Wroc@Roll – Kino Kabaret Wrocław • Wrocławscy seniorzy z kulturalnej grupy O-CAL-eni • Park Mamuta • Zielone Ludki • Lalkomat • Park Rangers • Studenckie Koło Naukowe Hydrologów i Hydrotechników • Jesienne Liście • 1+5=15 • Open Mind • Wrocławskie plotkojady • Osiedlowe plenery • Odkrytki. Kochanym ciotkom • Nowy Ruch Teatr • Spacerem po Wrocławiu • Grupa Historyczno-Edukacyjna „Młot”

STOWARZYSZENIA: Grupa z Pasją • W Naszym Domu • Żółty Parasol • Klub Koloseum • Stowarzyszenie Podróżników TuiTAM • Kamienna Tęcza • Dolnośląskie Stowarzyszenie Psychoproflaktyczne RETURN • Wrozwojownia • W tonacji Serca • Stowarzyszenie Melomanów Amplifikator

FUNDACJE: Opieka i Troska • Ekopotencjał – Przestrzeń Możliwości • Forum Artis im. Marka Tracza • Fly with Art • Wrocławska Fundacja Filmowa • Szkoła bez Dyskryminacji Czarna Owca • Fundacja Rozwoju Człowieka „Trood” • FREE Walking Tour • Fundacja Rozwój • Made in Brochów

POZOSTAŁE ORGANIZACJE: Klub Sympatyków Kolei we Wrocławiu • Grupa inicjatywna Gospel Life • Wielobranżowa Spółdzielnia Socjalna Manumania • Śląski Związek Esperancki • BEST Wrocław • Wrocławski Klub Jagielloński

Bogumiła Antkowiak • Szymon Bogacz • Aleksandra Bolek • Aleksandra Bujalska • Dominika Chochołowska-Bocian • Ewa Cichecka-Mertuszka • Edyta Demkowicz • Jagoda Frątczak • Marta Gajewska • Paulina Anna Galanciak • Aleksandra Gisges-Dalecka • Izabela Głowacka • Paweł Gulcz • Tomasz Habowski • Gabriel Leonard Kamiński • Michał Kamiński • Mariusz Kłoczko • Jarosław Krokos • Sergii Kulchevych • Anna Kumasza • Mariusz Kusion • Mateusz Kwapien • Paweł Lisek • Magdalena Lazarska • Grażyna Małkiewicz • Bożena Mateusiak • Michał Mejnartowicz • Radosław Michalski • Justyna Murańska • Waldemar Okoń • Weronika Okoń • Karol Pęcherz • Katarzyna Ramocka • Barbara Romer • Maciej Sibilski • Małgorzata Skalska • Michał Sosnowski (en2ak) • Dominika Stryjewska • Wiktoria Szumielewicz • Agnieszka Szydźiak • Wera Śliwowska • Agnieszka Wolska • Magdalena Zambrzycka • Anna Zwiech

Raporty z ewaluacji Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016:

1. Uczestnictwo w kulturze w perspektywie Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016. Raport z badań CATI z udziałem mieszkańców Wrocławia i województwa dolnośląskiego
2. Archipelagi kultury. Europejska Stolica Kultury Wrocław 2016 w doświadczeniu społecznym. Raport z badań jakościowych
3. Specjalne weekendy ESK. Raport podsumowujący
4. Raport „mikroGRANTY ESK 2016”. Edycja 2016
5. Wrocław – wejście od podwórza. Raport ewaluacyjny projektu
6. Raport z badań ewaluacyjnych Programu Rezydencji Artystycznych A-i-R Wro
7. *Terra (in)cognita*. Europejska Stolica Kultury w perspektywie wrocławskich instytucji kultury. Analiza formalna
8. Olimpiada Teatralna. Więcej niż teatr. Raporty podsumowujące
9. Wrocławskie przemysły kultury w pytaniach i odpowiedziach. Raport z badań
10. Wizerunek Wrocławia w perspektywie ESK Wrocław 2016. Raport z ogólnopolskich badań sondażowych

Publikacje dostępne są na stronie:

www.wroclaw2016.pl

i www.repozytorium.uni.wroc.pl

WROCŁAW 2016
Europejska Stolica Kultury

Uniwersytet
Wrocławski